



A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2024. augusztus 20.

XXIV. évfolyam, 3. sz.



ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: **dr. Gubás Jenő** (elnök), **Utasi Jenő** (főszerkesztő), **dr. Vajda Gábor** (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Perei Zoltán grafikus művészetét mutatjuk be.

A címlapon: Emlékkő, Aracs

A hátlapon: Erdőben

Köszönjük szépen a képek közléséhez nyújtott segítséget Kisteleki Ibolyának, Arató Antalnak és Majer Tamásnak.

Támogatók:



Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.



MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
: – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

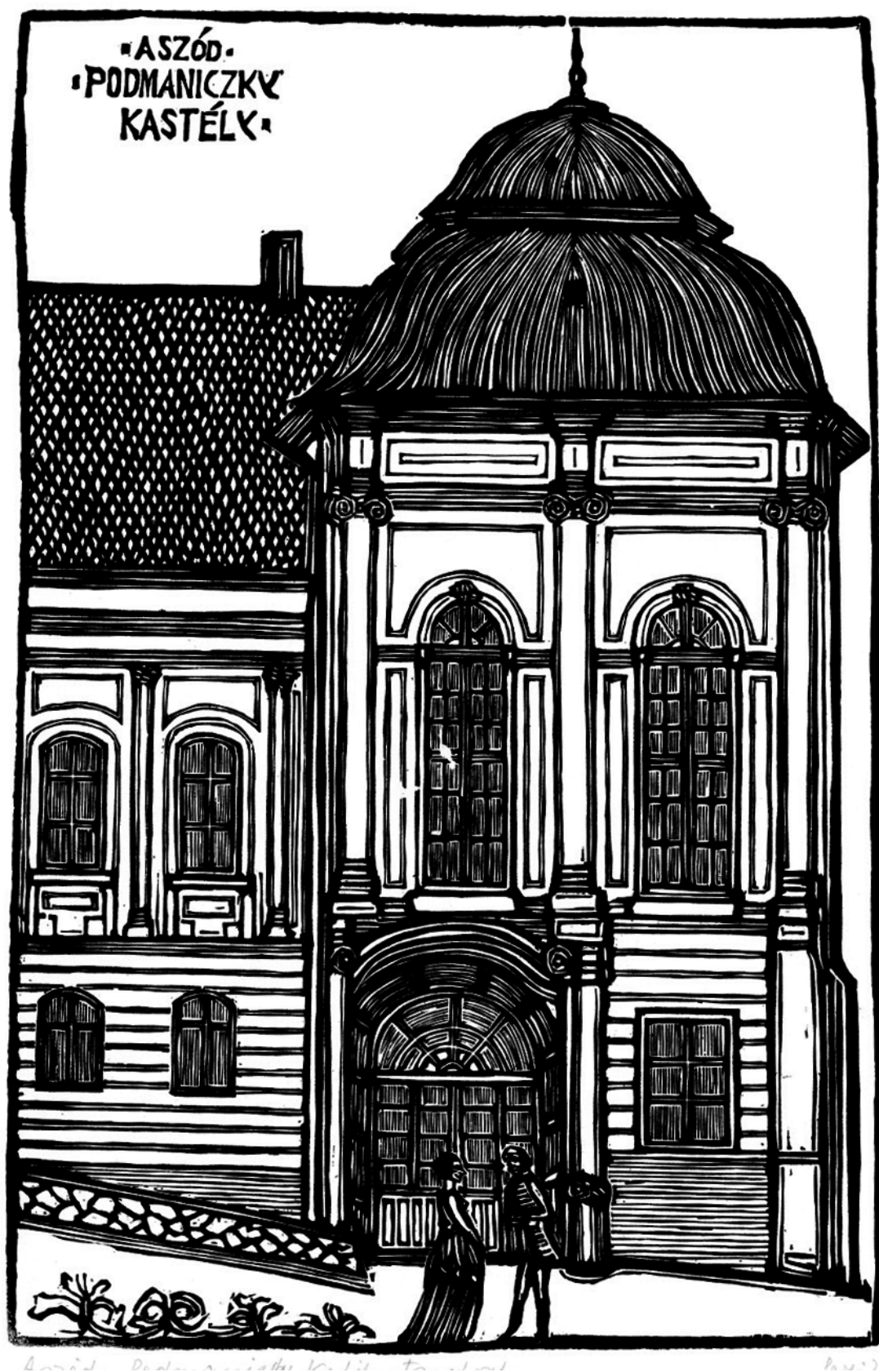
Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Hascák Mária	„Nyári napnak alkonyúlatánál / Megállék a kanyargó Tiszánál...” 5
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XXVI. 7
Orbán Viktor	előadása a XXXIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetemen és Diáktáborban 11
Csámpai Ottó	Magyar évezredek – magyar küldetés 25
Iancu Laura	Versek 35
Bakonyi István	Iancu Laura lírai indulása 36
Béres Klára	Igaz művész, igaz magyar ember – A Magyar Örökség díjas Józsa Judit laudációja 41
Borsányi Katinka	Versek 43
Tráser László	Cédulák XL. 44
Perjés Klára	„Ember az embertelenségben” – az 1944-es év történelmünk tisztá tükrében 49
Gubás Ágota	Egyenes beszéd egy kényszerpályás életről és korról 58
Siflis Zoltán	A kommunizmus délvidéki mártírja 61
Gutai István	Aszályos év (Rákosi 60) 64
Sági Zoltán	A hatalmi harc megmérgez minden kapcsolatot egyéni, közösségi szinten egyaránt 79
Dalmay Árpád	Petőfi Sándor Szibériában élő burját leszármazottairól 83
Kondor Katalin	Üzen a régmúlt? 86
Stanyó Tóth Gizella	Vadvirágos üdvözet Banja Kanjižáról – avagy kinek és mi alól kellene „felszabadítani” Magyarokanizsát? 88
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának etnikai és vallási viszonyai – I. rész 96
Szokolczay Lajos	Groteszk létimádat – Arató Antal: Perei Zoltán 110
Színes melléklet	 113

E számunkban Perei Zoltán grafikáiból adunk válogatást.



Podmaniczky-kastély, Aszód

„Nyári napnak alkonyúlatánál / Megállék a kanyargó Tiszánál...”

Kárpátalján a Tisza fontos szerepet játszik örök jelen időben. A folyó, melynek környezete közösség-összetartó erővel bír, védelmi vonalat jelent, ha felmérgesedik, kiönt, magával ragadva mindent, de utána új életet, jó termőföldet aján-dékoz. A Tiszán gyerekek nőttek fel, szerelmek szövődtek, családok nyaraltak, és most menekülő útvonalat jelent. Az orosz–ukrán háború kitörésével sok férfi a Tiszát tartotta és tartja mai napig a legjobb útvonalnak a hadkötelesség előli menekülésre. A publikus hírek, melyektől a televízió és a rádió harsog, arról szólnak, hogy Kárpátalján a legalacsonyabb a háborúban harcolók száma és a legmagasabb a bujdosók aránya. Kárpátalján, ha nincs biztos háttér, aki fedez téged, illetve nem rendelkezel tehetős vagyonnal, akkor igen nagy veszélyben vagy. A hadkiegészítő iroda előtt kigyózó sorok és azoknak a nőknek a reménytelenséget sugárzó arca, akik még kommunikálni sem tudnak férjükkel, fiaikkal, arra engednek következtetni, hogy Kárpátaljáról pont ugyanúgy besorozzák a férfiakat, mint bárhol az országban. Olyan hévvel zajlik a besorozási „tevékenység”, hogy sok esetben a férfiak éjjel elindulnak a Tisza felé, azzal a reménnyel, hogy „hátha nekem sikerül átjutni a túlpartra”. Bizony sokan odavesznek. A Tiszát szögesdróttal vették körül, és éjjelente helikopterekkel figyelik. Nappal az utakon rendőrautók pásztáznak, és gyűjtik áldozataikat. Akit bárminemű szabálytalanságon kapnak, vagy csak igazoltatni állítják meg, azt viszik a hadkiegészítő bázisra. Ott elveszik az iratait, telefonját, és ha autóval volt, a slusszkulcsát is. A legtöbben már csak akkor tudnak hazaszólni, amikor a Kárpátokon túli kikapcsolódást szándékoznak folytatni.

Az orosz rakéták által megsemmisült áramelosztó bázisok miatt országos áramkimaradások, illetve tervezett áramszünetek vannak rendelet

szerint. Kárpátalján valahogy duplaannyi ideig szokott áramszünet lenni, mint az ország többi részén. Egyes településeken egy nap csak néhány órát van áram. Ebben a nagy melegben emiatt a hűtő- és fagyasztógépek igencsak nagy megterhelésnek vannak kitéve, több üzlet az áramkimaradások miatt függesztette fel működését, mivel nem tudott hűtött árut forgalmazni. Nem működnek a pénztárgépek, a bankok, a gyógyszertárak, nincs víz, illetve a központi vízellátás is akadozik. A 21. századi modern korban, ahol az internet az úr, és online működik minden, az áramlekapcsolás miatt megáll az élet. Nyilván léteznek megoldások, mint például a generátor, de el lehet képzelni, milyen az, mikor egy városrészt fél napra lekapcsolnak az áramszolgáltatásról, és például a főúton felzúgnak a generátorok. Az autóforgalom miatt így is rengeteg káros anyagot lélegzünk be, hát áramszünet alatt... Az utcán ilyenkor még beszélgetni sem lehet, mert egyszerűen nem hallani, mit mond a beszélgetőpartner. Nehéz úgy élni, hogy nem tudod, mit hoz a következő perc.

Mindettől eltekintve gyerekhangoktól zajosak a játszótérek Kárpátalján, hiszen nyáron mit tehet a szülő, mikor otthon úgyszincs áram – kimegy gyermekével a játszótérre. A nagy forróságban a központi terek közelében a tűzoltóság párapukát helyez el ideiglenesen, hogy a járókelők felfrissülhessenek. A gyerekek számára táborokat, kirándulásokat, játszóházakat, különféle programokat szerveznek. Történjék bármi, minden helyzetben oda kell figyelni a felnövekvő generációra. Minden esetben két fontos alaprakell figyelmet fordítani: az oktatásra és az egészségügyre, ám jelenleg sajnos nincs a legjobb helyzetben ez a két szféra. Az oktatási-nevelési intézmények, mivel állami tulajdonban vannak, nem kapnak annyi támogatást, amennyire szükségük lenne, ugyanis az állam minden mozgat-

ható javat a hadsereg fenntartására fordít. Emiatt több iskolát vontak össze egymáshoz közel álló településeken, így több tanár munkanélkülivé vált, valamint az egészségügyben is állandó leépítések zajlanak. Kárpátalján a kórházakban szeptember elsejétől a leépítéseknek egy újabb nagy hullámaival kell számolni, emiatt már most sok egészségügyi dolgozó elhagyja munkahelyét, nem várva meg a bizonytalanságot jelentő szeptembert. Elnéptelenednek a kórházak, nincs kiszolgáló személyzet, nincs asszisztens, lassan már orvos sem lesz. Mivel államilag ellehetetlenítik az egészségügyi intézmények létét, magánrendelők nyíltak, ahol viszont elég borzosak az árak, sok esetben a nyugdíjasok nem is

engedhetik meg maguknak a kivizsgálás, illetve a gyógyulási folyamat költségeit. A rendszer már rég összeomlott, mégis támasztani kell a falait.

A két és fél éve zajló háború az embereket kedvetlenné, zárkózottá, bizalmatlanná és érdektelenné változtatta. A férfiak vagy bujkálnak, vagy adósságba keverednek ezerízíglén, csak-hogy védelmet vásároljanak maguknak, emiatt ingerültté és szomorúvá válnak. Családok esnek szét, mert a feszültség felemészt mindenkit. Az emberek már a békét sem várják, olyan érzet lett úrrá mindenkin, mint a címben megjelölt Petőfi-versben (*A Tisza*): „Zúgva, bőgve törte át a gátot” – ez a háború el akarja nyelni az egész világot...

Adja Isten, ne így legyen!



C. n.

Naplójegyzetek XXVI.

„Nagymama, te nézed a háborút?”

– Nagymama! Te szoktad nézni a háborút?
 – A háborút? Melyiket, kisfiam?
 – Ezt a mostanit, amit folyton látni a tévében.
 – Ja... Hát nem nagyon... Ha a hírekben mutatják, akkor esetleg. De nem szeretem nézni az ilyen híreket.

– Engem érdekel. De a gyerekeknek nem szabad nézni. Ha bemegyünk, mondjuk, a szobába, és apa vagy anya nézi, vagy egyszerűen csak bekapcsolva hagyta, akkor azért látom. Olyan gyorsan nem tudnak átkapcsolni másik csatornára.

– Hát igen. Nagyon szomorú. Olyan nagy a világ, és sajnos, valahol mindig háborúznak benne.

– Az iskolában a portás bácsi asztalán van egy kis képernyő, azon ő fél szemmel mindig nézi. Akkor is, amikor vigyáznia kell a gyerekekre, akikért későn jönnek a szüleik. Én is láttam, hogy teljesen szétbombázták a házakat. Mit csinál az, akinek így szétbombázzák a lakását?

– Hát... attól függ...

– Az egész, sokemeletes, nagy házat... Oda már nem tud visszaköltözni. Nincs ablak, sem ajtó, lebombázták a tetejét, leszakadtak az erkélyek...

– Biztos a pincében húzódnak meg a lakók. Aztán elviszik őket valahová, nehogy rájuk dőljön a ház.

– Hová? Ahol nincs háború?

– Mondjuk, egy másik városba... Ahol épp nem bombáznak.

– És ott kapnak egy másik lakást?

– Lehet, hogy csak egy iskola tornatermében kapnak szállást, vagy egy stadionban.

– Nem építik fel nekik a lebombázott lakásukat?

– Hát... Az attól függ...

– És ha felépítik, és beköltöznek, és aztán újra lebombázza valaki?

– Csak akkor szokták újjáépíteni a házakat, ha már véget ért a háború. Addig szegényeknek meg kell húzniuk magukat valahol. Például egy

rokonuknál. Vagy ha esetleg van nyaralójuk, akkor oda is költözhetnek. De sokan sáttortáborokban élnek egész a háború végéig. Vagy elmene-külnek más országokba, ahol találnak maguknak munkát.

– És amit lebombáztak, azt a lakásukat a háború után visszakapják?

– Ha megnyeri az ország a háborút, akkor előfordul. Akkor fel tudják építeni a romba dőlő városokat. De ha elveszíti, akkor nem nagyon lesz rá pénze.

– És le lehet bombázni valakiknek a városát, és aztán nem építeni vissza nekik?

– Sajnos, sok mindent lehet. Ezért lenne jó, ha egyáltalán nem lenne háború. Sokan azt hit-tük, hogy többé már nem is lesz...

– De ha egy gyerek betör egy ablakot, akkor az apukájának azt ki kell fizetnie. Szerintem annak is, aki lebombázza, ki kellene fizetnie azt a házat.

– A háborúban minden másképp van. Normális esetben le sem szabadna bombázni valamit, nem igaz?

– De, szerintem sem.

– Van, amit józan ésszel nem lehet megérteni. Láttál már dühös embert? Olyat, aki mindenáron verekedni akar? Megtörténik ez a gyerekek között is.

– Persze. Nálunk is egy fiú, aki mindenkinél nagyobb és erősebb, mert eddig már háromszor megbukott, ha megdühödik, és verekedni kezd, legjobb elbújni valahová. A tanító néni sem bír vele, csak az igazgatóhelyettes bácsi... Beviszi a szertárba, és addig ott kell lennie, amíg le nem csillapodik. Aztán beírnak neki egy intőt. Ha már igazgatói intője is lesz, akkor átküldik egy másik iskolába.

– Látnod, még köztetek sem könnyű békét csinálni. Hát még, ha sok felnőtt ember akar háborúzni...

– Meg kellene tiltani a háborúzást. És aki mégis akar, annak durr! Le kell bombázni a házat.

– De hát az is háború lenne. Háborúval nem lehet a háborút megakadályozni.

– Hát akkor mivel lehet?

– Csak azzal, ha mindenki lemond a háborúzásról. Megfogadják egymásnak az emberek, hogy nem csinálnak háborút, és be is tartják a fogadalmukat.

– Ez jó. Én biztos, hogy megfogadom. Biztos, hogy soha nem fogok háborúzni. Szerintem a gyerekek képesek lennének erre. Ha a gyerekek mind megfogadnák, akkor biztos, hogy többé nem lenne háború.

– Nemcsak háborúzni, de verekedni sem szabadna. Mert minden háború a veszekedéssel, verekedéssel, a haraggal kezdődik. Tehát, ha, mondjuk, megeszi az uzsonnát a padtársad, akkor sem lenne szabad nekiugrani.

– De, nagymama, mindent azért nem lehet megengedni valakinek! Ha egyszer igazam van, akkor nem hagyhatom annyiban a dolgot, mert akkor még jobban elszemtelenedik az illető...

A könyv, akár a pohár

A könyv foglalat, akár a pohár, akár a fazék vagy doboz. Ha szép a borítója, a kötése, örül, aki kézbe veszi, de mégsem ez a legfontosabb. A könyv értéke főként attól függ, hogy mit olvashatunk benne: a benne foglalt szellemi tartalomtól kapja tényleges rangját. Ennek alapján mondjuk ki egy könyvről, hogy jó vagy rossz. Persze, a jó könyvek is sokfélék lehetnek: átfogják az ember szellemi kincseinek és mindennapi életének minden területét a tudományoktól a művészeteken át az ezerféle hasznos és aktuális, gyakorlati tudnivalóig. A jó könyvekről annyit biztosan kimondhatunk, hogy igaz ismeretet, az élet megértését és megtartását segítő szellemi útravalót foglalnak magukban. Legyen szó akár szépirodalomról, akár bármi másról. Ezért jó, ha ott vannak minél több olvasó könyvespolcán (vagy e-book-tárában).

De természetesen vannak rossz, sőt nagyon rossz könyvek is. Azok, amelyek az életet csonkítani, károsítani, kioltani képes ismereteket, érzelmeket, gyakorlatokat, művészi produktumokat adnak közre; amelyeknek tulajdonképpen már a megírásuk, a kiadásuk és a terjesztésük is káros cselekedet. Mégis csak nagyon ritkán van

társadalmi, még ritkábban jogi következménye az ilyen cselekedeteknek, talán ezért tapasztaljuk, hogy világszerte egyre több a tetszetős, de értéktelen, sőt, rossz könyv a boltok polcain. Most azonban beszéljünk a jó könyvekről, hiszen témánk időszerűségét a Magyarországon évente megrendezett Ünnepi Könyvhét adja, amely nemrég, június második hetében zajlott le Budapesten, de több vidéki városunkban még a rá következő héten is zajlottak a rendezvényei. Ez az ünnep, amely a sorban immár a 95., kezdetben a magyar könyvet mint a magyar műveltség foglalatát kívánta a figyelem középpontjába emelni. 1927-ben tett javaslatában Supka Géza író, történész, a *Literatura* c. irodalmi folyóirat főszerkesztője az írók és az olvasók közvetlen találkozásának lehetőségét is meg kívánta teremteni általa, bízva abban, hogy a személyes találkozás képes felkelteni a szellemi értékek iránti érdeklődést. Kezdeményezése sikeres volt: az 1928-as „próbakönyvhétet” 1929-ben már az első Magyar Könyv Hete követte, amelyet Klebelsberg Kunó kultuszminiszter nyitott meg, és az akkori legjelentősebb magyar írók, pl. Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Surányi Miklós vettek részt a programjain, és dedikáltak a könyvsátrak alatt. Az országos ünnepségsorozat akkor valóban egy hétig tartott, és rádióközvetítéseket, kiállításokat, színházi és pódiumesteket foglalt magában.

Könyvünnepünk eddigi, csaknem százéves történetét is meghatározták a kedvező vagy kedvezőtlen történelmi fordulatok: mindig olyan volt, amilyen lehetett. Túlélte a politikai diktatúrák születését és bukását, a háborút, a forradalmat is, és a kulturális világdivatok egyre erőszakosabb térhódítását a történelmi gyökerű nemzeti kultúrák hagyományos színterein és „fogyasztói” körében. Mára megszokottá vált, hogy a budapesti Ünnepi Könyvhét főhelyeit a három-négy nagy könyvkereskedő cég foglalja el, író és olvasó pedig az ő közvetítésükkel találkozhat egymással. De a prospektusokból gondosan tájékozódó olvasók a mellékutcákban és a hátsóbb pavilon-sorokban megtalálják a kisebb könyvkiadókat és a náluk publikáló szerzőket is, hiszen legalább néhány órára csaknem minden érdekelt feltűnik a könyvheti forgatagban. A közismert celebek éppoly szívesen dedikálják a róluk készült kiad-

ványokat, mint a kortárs magyar irodalom, tudomány és művészetek valódi alkotói. Az olvasók pedig eldönthetik, hogy hol állnak sorban egy-egy számukra értékes aláírásért.

Kedves Bátyuskám! – Várkonyi Nándor és Weöres Sándor barátsága levelezésük tükrében

címmel felfedezésszámba menő könyv jelent meg az idei Ünnepi Könyvhéten az Írók Alapítványának könyvkiadójánál, a Széphalom Könyvműhelynél. Ez a kötet – sok egyéb mellett – arra is bizonyoságul szolgál, hogy az élet milyen egyedülálló, nagy lehetőség. Milyen páratlan lehetőség arra például, hogy megismerjük a minket körülvevő világot. Nemcsak a jelen időben körülöttünk létezőt, hanem az idők mély rétegeiben egykor létezett és magáról hírt és nyomot hagyott világot. Sok különös történetét, jeles szereplőit, gondolkodóit, mesélőit, akik ugyanúgy két lábon jártak, mint mi, éppúgy érzelmekkel, szenvedélyekkel, betegségekkel, katasztrófákkal kellett szembenézniük, mint minékünk. Nemcsak azért, hogy tudomásunk legyen a régmúltról, azaz hogy – úgymond – műveltek legyünk, hanem elsősorban azért, hogy segítségükkel megértsük a saját életünket, felismerjük annak lényegét: azt, hogy az előttünk járók útjainak folytatói vagyunk. Nélkülük nem ott lennénk, ahol hisszük, tudjuk magunkat (ahogy a ránk következő generációknak is ott kell majd folytatniuk az életüket, ahol mi bevégezzük a magunkét). Életünk az előttünk létezett kultúrákban és civilizációkban, a mi vidékünkön vagy más világtájakon, az idő mélységeiben sok milliószor, sok milliárdszor lepergett emberéletekkel szinte azonos adottságú. Fizikai, szellemi, lelki valóságunkban „hangszerei”, használói és formálói vagyunk az időnek. Erről tudósítanak az előttünk élők sorsukkal hitelesített történetei, mítoszai: hitük, tudásuk, tapasztalataik. Ha igyekszünk megismerni ezeket, akkor nem kell nulláról indulva vakon botladoznunk a saját rövid életutunk nehézségei közepette: egy mérhetetlen távlatú, nagy közös sorsnak a részeseiként folytathatjuk, vihetjük tovább a legértékesebb hagyományokat. Várkonyi Nándor és Weöres Sándor levelei és beszélgetőcédulái azért ébresztenek olvasójukban ilyen és ezekhez hasonló gondolatokat, mert

meggyőzően tanúsítják, hogy ezt megvalósítani nem lehetetlen. Sőt: méltó emberi feladat. Két esendő – a kicsinyes mindennapi körülményekkel harcolni kénytelen –, kiszolgáltatott ember mindennapjairól, sikereikről és sikertelenségeikről olvashatunk leveleikben: megtudjuk, hogy milyen célkitűzésekért fáradoznak, miként szeretnének eleven irodalmi, kulturális életet létrehozni maguk körül a korabeli Pécsen, a korabeli Magyarországon. Mért akarnak minél több értékes művet, verset, tanulmányt letenni egymás asztalára, tovább ösztönözve önmagukat és egymást: együtt a legmagasabbra helyezve az átugrani kívánt léceket. Várkonyi Nándor és Weöres Sándor évtizedeken át tartó barátsága ennek az együttműködésnek, nemes versengésnek a jegyében állt, és az életműveken túl is jelentős eredményeket hozott. Elég, ha a legnehezebb időkben, a II. világháború éveiben alapított és nyolc éven át havonta megjelentetett *Sorsunk* c. folyóiratra utalunk, amely a kor legjobb írói, költői, bölcselői: Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Hamvas Béla és mások mellett a dél-dunántúli irodalmi nemzedékek sorának biztosított igényes publikálási lehetőséget – Mészöly Miklóstól Gáspár Margitig és tovább. Köszönet illeti a két nagy alkotó, Várkonyi Nándor és Weöres Sándor örököseit, Kende Katalint és Czapek Ádámot a lebilincselően érdekes és értékes kéziratok közreadásáért. Maga a könyv ötlete is Kende Katalinnak, Várkonyi Nándor unokájának, az örökség és hagyaték hűséges gondozójának köszönhető, ahogy a forrásértékű dokumentumok értő feldolgozása, a kötet igényes megtervezése és grafikai megvalósítása is az ő érdeme. Szerencsés hozzájárulás ez a Széphalom Könyvműhelynél az elmúlt évtizedek folyamán megjelent Várkonyi Nándor életműsorozat eddigi 13 kötetéhez. A kiadó jelentős szakmai varakozással bocsátotta útjára, bízva abban, hogy egyaránt felkelti majd az olvasóközönség és az irodalmi szakma figyelmét, és megjelenése irodalmi életünk fontos eseménye lesz.

A sajtóhazugság szabadsága

Már néhány nappal az idei Békemenet után is sok hamis vélemény jelent meg a hazai, de a nemzetközi sajtóban és médiában is az ese-

ményről. Ezek közös lényege az volt, hogy lebecsüljék, jelentéktelennek tüntessék fel ezt az emlékeztető rendezvényt. Noha az elejétől a végéig közvetítette a tévé, és így bárki a maga valóságában láthatta az impozáns menetet, mégis nem egy híradás tudatosan alábecsülte a résztvevők számát. Sőt, úgy állította be az egészet, mintha a szervezők ezúttal eleve kudarcra számítottak volna, és ezért változtatták volna meg a vonulás útvonalát, és olyan szűk helyre tették azt, ahol a kevés is soknak látszik.

Azok számára, akik nem voltak jelen, és a tévéközvetítéseket sem nézték, lehet, hogy elfogadható volt ez a beállítás, de aki valamilyen módon bekapcsolódott a rendezvénybe, az tudja, hogy ennek épp az ellenkezője igaz. Inkább a Békemenet jobb bemutatásának lehetőségét keresték a szervezők, amikor a Duna-partra tették át az útvonalat. A Lánchíddal, az Országház épületével, a romantikus szépségű budai várral, a mindig lenyűgözően hömpölygő nagy folyammal olyan rendkívüli környezetet biztosítottak a mintegy két órán át vonuló emberáradatnak, amely nemcsak hazánk, de a világ egyik legszebb panorámája, és így képes ellensúlyozni a hosszú menetelés monotonitását. A számtalan piros-fehér-zöld zászló lobogása, az egész országból, sőt, határon túlról is érkezett résztvevők helységnevtáblái is a kamerák állandó témái voltak, de az Országház hatalmas kőcsipkés építménye előtt elhaladó, szünni nem akaró emberfolyam jelentette a legfelelőbb élményt. Kár, hogy a fővárosunk kivételes adottságait is bemutató, különleges felvételekről szó sem esett az ellenzéki sajtómunkások tudósításaiban, senki sem figyelt fel arra, hogy ez a közvetítés, amelyet politikai

tartalma miatt az egész világ figyelt, Budapest számára is jó reklámot jelentett.

Persze a külföldi tudósítások sem igazmondásukról híresek. Látszik, hogy manapság világszerte általános jelenség a *sajtóházugság szabadsága*. A nyilvánvalóan több százezres tömeget szinte minden külföldi liberális és baloldali orgánus csupán néhány tízezerre taksálta. De ha csak néhány tízezren támogatták volna ezzel a megmozdulással Orbán Viktor békepolitikáját, vajon tudósított volna-e róla Európa és a világhatalmak minden vezető hírforrása? Valószínű, hogy nem. Amelyik mégis, az kárörömmel állapította volna meg, hogy elfogytak a magyar kormány mögül a választópolgárok.

A hazai ellenzéknek is nagyon rosszul esett a kijózanító igazság, amelyet aztán alátámasztott az európai parlamenti és önkormányzati választások eredménye is. Egy ismert külpolitikai szakértő, aki ráadásul egyetemi oktató is, a kényelmetlen eseményről azt találta mondani, hogy „a Békemenetnek semmilyen valós hatása nincs az ukrajnai konfliktusra”. Valóban nincs. De ki állította valaha is, hogy ennek az immár hagyományossá vált megmozdulásnak bármilyen konkrét, háborús vagy nem háborús konfliktusra „valós hatása” lenne? A Békemenet kezdetektől a nemzeti, konzervatív, keresztény eszméket valló magyar állampolgároknak a kiállása volt saját meggyőződésük és politikai vezetőik mellett. Ahogy június 1-én is a résztvevők jó hangulatú vonulásukkal bizonyították országnak-világnak, hogy ma is imponáló támogatottsága van a békét, a mielőbbi békekötést sürgető magyar kormánynak és vezetőjének, Orbán Viktor miniszterelnöknek.



C. n.

Orbán Viktor előadása

a XXXIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetemen és Diáktáborban

2024. július 27. – Tusnádfürdő (Băile Tușnad)

Jó napot kívánok!

Tisztelt Táborlakók és kedves Vendégek!

Az első jó hír, hogy az idei jövetelemet nem övezte akkora hűhó, mint tavaly. Az idén nem kaptunk, nem kaptam diplomáciai demarsot sem Bukarestből, kaptam viszont egy meghívást egy miniszterelnöki tárgyalásra, ami tegnap meg is történt. Tavaly, amikor találkozhattam Románia miniszterelnökével, akkor a találkozó után azt mondtam, hogy ez egy „beginning of a beautiful friendship”, egy szép barátságnak a kezdete, az idén pedig a tárgyalás végén azt mondhattam, hogy „haladunk”. Ha a számokra vetünk egy pillantást, akkor a két ország gazdasági és kereskedelmi kapcsolataiban újabb és újabb rekordokat futunk. Románia ma már Magyarország harmadik legfontosabb gazdasági partnere. A miniszterelnökkel tárgyaltunk egy Budapestet Bukaresttel összekötő gyorsvasútról, egy TGV-ről és Románia schengeni tagságáról is, és vállaltam, hogy az októberi, s majd ha szükséges, akkor a decemberi bel- és igazságügyi tanácsülésen ezt a kérdést napirendre tűzzük, és ha lehet, át is vesszük.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Bukarestből nem, de – hogy ne unatkozzunk – Brüsszelből azért kaptunk demarsot. Elítélték a magyar békemissziós erőfeszítéseket. Próbáltam magyarázni, hogy van olyan, hogy keresztény kötelesség – nem jártam sikerrel –, ami mégiscsak abban állna, hogyha a világban valami rossz, különösen, ha nagyon rossz dolgot látsz, és valami eszközt kapsz a kezébe, akkor keresztény köte-

lesség különösebb morfondírozás és mérlegelés nélkül cselekedned. A magyar békemisszió erről a kötelességről szól. Emlékeztetném magunkat arra, hogy az uniónak van egy alapszerződése, amely szó szerint tartalmazza a következő mondatot: „Az unió célja a béke.” Brüsszel azt is sérelmezi, hogy háborúpárti politikának nevezzük azt, amit ők csinálnak. Szerintük ők a béke érdekében támogatják a háborút. A magunkfajta közép-európaiaknak rögtön eszébe jut Vlagyimir Iljics Lenin, aki azt tanította, hogy a kommunizmus eljövételével majd elhal az állam, de az állam úgy hal el, hogy előtte folyamatosan erősödik. Brüsszel is úgy teremt békét, hogy folyamatosan támogatja a háborút. Ahogy Lenin tézisének sem értettük a *Munkásmozgalom története* nevezetű egyetemi szemináriumon, úgy most a brüsszeliakat sem értem az európai tanácsüléseken. De mégiscsak Orwellnek volna igaza, aki azt mondja: a béke háború, a háború béke az új nyelvben. Azért emlékeztessük magunkat arra, hogy minden kritika ellenére a békemisszióunk kezdete óta az amerikai és az orosz hadügyminiszter beszéltek egymással, a svájci és az orosz külügyminiszter tárgyalásokat folytattak, Zelenszkij elnök úr végre felhívta Trump elnök urat, az ukrán külügyminiszter pedig elutazott Pekingbe. Vagyis az erjedés megkezdődött. A háborúpárti európai politikából lassan, de elmozdulunk a békepárti politika irányába. Ez szükségszerű, mert az idő a békepolitika oldalán áll. Az ukránoknak már leesett a tantusz, most már csak az európaiaknak kellene észhez térniük addig, amíg nem késő. Trump ante portas. Ha addig Európa nem vált át békepolitikára, akkor Trump győzelme után már csak a vereségét beismerve, szégyenszemre és a politika felelősségét egyedül vállalva kell majd ezt megtennie.

De, Hölgyeim és Uraim, a mai előadásom témája nem a békemisszió. Amit eddig mondtam, tekintsék kitérőnek. Valójában három nagy téma van ma az asztalon azok számára, akik a világ és azon belül a magyarok jövőjéről gondolkodnak. Az első a háború. Pontosabban a háborúnak egy nem várt mellékkövetkezménye. A háború ugyanis felfedi azt a valóságot, amiben élünk. Ez a valóság nem volt látható és nem volt leírható eddig, de a háborús rakéták villanófényénél azzá vált. A második nagy téma, ami az asztalon fekszik: mi lesz a háború után? Új világ jön-e, vagy a régi folytatódik? Ha pedig új világ jön – s ez a harmadik nagy témánk –, hogyan kell Magyarországnak felkészülnie erre az új világra? A helyzet úgy áll, hogy mind a háromról beszélnem kell, és itt kell róluk beszélnem. Először is azért, mert ezek olyan nagy témák, amelyeknek megvitatására leginkább a szabadegyetemi forma alkalmas. Másfelől összmagyar megközelítésre van szükség, csak a Kis-Magyarország szempontjain keresztül szemlélni ezeket a kérdéseket túlságosan szűk lenne, ezért indokolt, hogy a külhoni magyarok előtt beszéljünk ezekről a kérdésekről.

Kedves Táborlakók!

Ezek nagy témák, többsikű összefüggésekkel, és nyilvánvaló, hogy a nagyérdemű sem rendelkezhet minden fontos alapinformációval, ezért időnként majd kitérőket is kell tennem. Nehéz feladat, mert három témánk van, egy délelőttünk és egy könnyörtelen vitavezetőnk. A következő megoldást választottam. Alaposan beszélek a háború által feltárt, valóságos európai hatalmi helyzetről. Utána felvillantok valamennyit a készülődő új világról, és végül utalok – inkább csak felsorolásszerűen, kifejtés és érvelés nélkül – az erre vonatkozó magyar tervekre. Ennek az előadásmódnak megvan az az előnye, hogy ezzel kijelöltük a jövő évi előadás témáját is.

A vállalkozás ambiciózus, sőt bátor. Föl kell tennünk a kérdést, hogy vállalkozhatunk-e erre egyáltalán, nem haladja-e meg az erőinket. Azért tartom vállalhatónak a kísérletet, mert az elmúlt évben, két-három évben nagyszerű tanulmányok és könyvek születtek Magyarországon és külföldön is, és ezeket elérhetővé tették a fordítók a magyar közönség számára is. Másfelől kellő

szerénységgel, de emlékeztetnünk kell magunkat arra, hogy mégiscsak mi vagyunk a leghosszabb ideje hivatalban lévő kormány Európában, magam volnék a leghosszabb ideje szolgáló európai vezető. Halkan jegyzem meg, hogy a leghosszabb időt ellenzékben töltött vezető is én vagyok, ezért amiről most beszélni fogok, azt mind láttam. Olyasmiről beszélek, amit átéltem, és folyamatosan átélek. Hogy meg is értettem-e, az egy másik kérdés, majd az előadás végén kiderül.

A háború felfedte valóságról tehát. Kedves Barátaim! A háború a mi piros bogyónk. A *Matrix* című filmre kell gondolni. A főhős előtt egy döntés áll: két bogyóból választhat, ha a kék bogyót nyeli le, akkor maradhat a látszatok világában, ha a piros bogyót, akkor leereszkedhet a valóságba, és megnézheti azt. A háború a mi piros bogyónk. Ezt kaptuk. Ezt kell lenyelni, és most új tapasztalatokkal fölvertezzve kell beszélnünk a valóságról. Közhely, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel. Ezt fontos kiegészítenünk azzal, hogy a háború a politika folytatása más perspektívából. Tehát a háború a maga könnyörtelenségével elvisz bennünket egy új megfigyelőállásra, egy magaslesre, és onnan egy teljesen más, eddig nem ismert perspektívát ad. Egy új közegben és egy letisztult erőterben találjuk magunkat. Ebben az igazi valóságban elvesztik az erejüket az ideológiák. Elvesztik az erejüket a statisztikai ügyeskedések. Elvesztik az erejüket a médiorzítások, a politikusok taktikai föllentései. Nincs többé relevanciája a széles körben elterjedt téveszméknek, sőt még az összeesküvés-elméleteknek sem, marad a pőre és brutális valóság. Kár, hogy Tellér Gyula barátunk már nincs közöttünk, most meglepő dolgokat hallhatnánk tőle, de miután nincs már velünk, ezért velem kell hogy beérjék, de azt hiszem, hogy megrökönyödésben nem lesz hiány így sem. A követhetőség érdekében pontokba szedtem mindazt, amit a piros bogyó lenyelése, vagyis 2022 februárja, a háború kitörése óta látunk.

Először is a háborúban brutális veszteségeket szenvednek el a felek, százezres nagyságrendben. Most találkoztam velük, biztosan mondhatom, ennek ellenére mégsem akarnak kiegyezni. Miért? Ennek két oka van. Az első, hogy mindketten azt hiszik, hogy győzhetnek, és a győzelemig akarnak harcolni. Másfelől pedig azért, mert mind

a kettőt fűti a saját maga valós vagy vélt igazsága. Az ukránok azt gondolják, hogy ez egy orosz invázió, sérti a nemzetközi jogot, a területi szuverenitást, ők valójában önvédelemben vannak, és függetlenségi háborút folytatnak. Az oroszok azt gondolják, hogy súlyos NATO katonai fejlesztések történtek Ukrajnában, Ukrajnának meg van ígérve a NATO-tagság, és ők nem akarnak sem NATO-csapatokat, sem NATO-fegyvereket látni az orosz–ukrán határon, vagyis Oroszországnak – mondják ők – joga van az önvédelemhez, ez valójában egy kiprovokált háború. Mindenkinek van tehát valamilyen igazsága, vélt vagy valós, nem fogja feladni a háborút, ez egyenes úton vezet az eszkalációhoz; ha a két félen múlik, nem lesz béke. Békét csak kívülről lehet hozni.

Másodszor: az előző években ahhoz voltunk szokva, hogy az Egyesült Államok Kínát deklarálta legfőbb kihívónak vagy ellenfélnek, most mégis azt látjuk, hogy Oroszország ellen vív proxyháborút. Kínát pedig folyamatosan vádolja Oroszország rejtett támogatásával. Ha ez így van, akkor választ vár az a kérdés, hogy mitől észszerű dolog két ilyen nagy országot egy ellenséges táborba összeterelni. Erre a kérdésre még nem kaptunk értelmes választ.

Harmadszor: Ukrajna ereje, ellenálló képessége minden várakozást meghalad. 1991 óta ezt az országot mégiscsak elhagyta 11 millió ember, oligarchák uralták, korrupció az egekben, az állam lényegében nem működött, és most mégis egy sikeres, példátlanul erős ellenállást tapasztalunk a részükről. Ukrajna az itt leírt állapotok ellenére valójában egy erős ország. Az a kérdés, hogy mitől. Most a katonamúltuktól és a személyes hősiességtől eltekintve van itt valami, amit érdemes megértenünk. Ukrajna ugyanis hivatást talált magának, a létezésének egy új értelmét fedezte föl. Eddig ugyanis Ukrajna saját magát ütközőzónának látta. Ütközőzónának lenni egy hervasztó lelkiállapot. Van benne egy tehetetlenségérzés. Úgy érzed, hogy a sorsod nem a saját kezében van. Ez a köztes állapot következménye. Most azonban fölillant a Nyugathoz tartozás perspektívája. Ukrajna saját maga által megszabott új küldetése, hogy a Nyugat keleti határőrvidéke legyen. Létezésének értelme és fontossága a saját maga szemében és az egész világ szemében megnőtt. Ez aktív és cselekvő

állapotba hozta, amit mi, nem ukránok agresszív követelőzésnek látunk – és mi tagadás, eléggé agresszív is, meg követelőzés is –, az valójában az ukránok igénye, hogy hivatalosan is ismerjék el nemzetközileg az ő hivatásukat. Ez adja azt az erőt, ami példátlan ellenállásra teszi őket alkalmassá.

Negyedszer: Oroszország más, mint aminek láttuk, és Oroszország más, mint aminek láttatták velünk. Ennek az országnak a gazdasági életképessége kiemelkedő. Én ott vagyok az Európai Tanács ülésein, a miniszterelnöki csúcsüléseken, és emlékszem arra, amikor mindenfajta gesztusok kíséretében meglehetősen nagyképpen azt mondták a nagy vezetői Európának, hogy az Oroszországgal szembeni szankciók és az úgynevezett SWIFT-rendszerből – ez a nemzetközi pénzügyi elszámolás rendszere – történő kizárása térdre fogja kényszeríteni az orosz gazdaságot, azon keresztül pedig az orosz politikát. Nézem az eseményeket, Mike Tysonnak a bölcsessége jut eszembe, aki egyszer azt mondta, hogy mindenkinek van egy terve, amíg szájon nem vágják. Ugyanis a valóság az, hogy az oroszok a Krím 2014-es elfoglalása utáni szankciókból levonták a tanulságokat. És nemcsak levonták, hanem azokat a tanulságokat cselekvésre is váltották. Végrehajtották a szükséges informatikai és banki fejlesztéseket. Ezért az orosz pénzügyi rendszer nem omlik össze. Kifejlesztettek egy adaptációs képességet, ennek mi kárvallottjai voltunk 2014 után, mert a magyar élelmiszer egy tekintélyes részét Oroszországba exportáltuk, a szankciók miatt nem tehattük, az oroszok korszerűsítették a mezőgazdaságukat, és ma a világ egyik legnagyobb élelmiszer-exportőréről beszélünk, egy olyan országról, amely korábban behozatalra szorult. Szóval, ahogyan leírják nekünk Oroszországot, hogy ez egy me-rev, neosztálinista autokrácia, hamis, valójában egy olyan országról beszélünk, amely technikai, gazdasági és – majd meglátjuk – talán társadalmi rugalmasságot is mutat.

A valóság ötödik fontos, új ismerete: az európai politika összeomlott. Európa ugyanis feladta a saját érdekeinek védelmét. Európa ma nem tesz mást, mint az USA demokrata párti külpolitikáját követi – feltétel nélkül, akár önsorsrontás árán is. A szankciók, amelyeket bevezettünk,

alapvető európai érdekeket sértenek, fölviszik az energia árát, és versenyképtelenné teszik az európai gazdaságot. Azt, hogy szó nélkül hagyjuk az Északi Áramlat fölrobbantását, hogy maga Németország szó nélkül hagyja a saját tulajdonában álló vagyontárgyával szemben – nyilvánvalóan az amerikaiak irányításával – végrehajtott terrorcselekményt, és erről egy hangot nem mondunk, nem vizsgáljuk, nem akarjuk tisztázni, nem akarjuk jogilag fölvetni, éppen úgy, mint Angela Merkel lehallgatásánál sem cselekedtünk helyesen, amit Dánia segítségével hajtottak végre, szóval ez nem más, mint a behódolás aktusa. És van itt egy összefüggés, amely bonyolult, de igyekszem szükségszerűen leegyszerűsítve, de átfogóan elmondani Önöknek. Az európai politika azért is omlott össze az orosz–ukrán háború kezdete óta, mert az európai hatalmi rendszer lényege a Párizs–Berlin-tengely volt. Megkerülhetetlen volt, ez volt a centrum, és ez volt a tengely. A háború óta kiépült egy másik központ és egy másik hatalmi tengely. A Berlin–Párizs-tengely nem létezik többé, vagy ha van is, lényegtelen, és megkerülhetővé vált. Az új erőközpont és tengely úgy néz ki, hogy London, Varsó, Kijev, a baltiak és a skandinávok. Ne gondolják azt, hogy amikor egy magyar számára meghökkenítő módon azt látják, hogy a német kancellár bejelenti, hogy ő a háborúba csak sisakokat küld, majd egy hét múlva bejelenti, hogy nem, hát fegyvert is küldünk, aztán amikor a német kancellár bejelenti, hogy szankciók lehetnek, de az energiára semmiképpen nem terjedhetnek ki, majd két hét múlva ő maga az élére áll a szankciós politikának, ne gondolják, hogy ez az ember elvesztette az eszét. Éppen fordítva! Nagyon is észnél van! És pontosan látja, hogy az amerikaiak és az általuk befolyásolt liberális, közvéleményt formáló eszközök, egyetemek, think tankek, kutatóintézetek, média a közvéleményen keresztül bünteti azt a német–francia politikát, ami nem felel meg az amerikai érdekeknek. Ezért van az a jelenség, amiről beszéltem, ezért vannak a sajátos német kancellári bakugrák is. Hogy a hatalmi centrumot megváltoztassák Európában, és kikerüljék a német–francia tengelyt, ez nem új gondolat, csak a háború tette lehetővé. A gondolat korábban is létezett, ez egy régi lengyel terv valójában, amely úgy akarja megoldani Lengyelország problémá-

ját, mármint hogy Lengyelország be van szorítva egy hatalmas, nagy német és egy nagy, hatalmas orosz állam közé, hogy Lengyelországot akarja megtenni Európa első számú amerikai támaszpontjává. Mondhatnám, behívja az amerikaiakat oda, a németek meg az oroszok közé. A lengyel nemzeti összterméknek ma 5 százalékát fordítják hadikiadásra, és a lengyel hadsereg Európa második legnagyobb hadserege a franciák után. Több százezer emberről beszélünk! Régi terv ez: Oroszországot meggyengíteni, Németországot pedig túlfejlődni. Ez első pillantásra, túlfejlődni a németeket, fantaszta gondolatnak tűnik. De ha a fejlődési dinamikáját nézzük Németországnak és Közép-Európának, Lengyelországnak, akkor már nem tűnik annyira lehetetlennek, különösen, ha közben Németország fölszámolja a saját világszínvonalú iparát. Lengyelország ezért a stratégiáért adta föl a V4-ekkel való együttműködést. A V4 mást jelentett. A V4 azt jelenti, hogy tudomásul vesszük, hogy van egy erős Németország, van egy erős Oroszország, és a kettő közé a közép-európai államokkal együttműködve egy harmadik tényezőt hozunk létre. A lengyelek ebből kihátráltak, és a francia–német tengelyt elfogadó V4-es stratégia helyett a francia–német tengelyt kiiktató, másik stratégia megvalósításához kezdtek hozzá. Ha már beszélünk a lengyel testvérekről, itt halkan említsük meg, különösen most, hogy már rongyosra rugdosták a hátsó felünket, talán megengedhetjük mi is magunknak, hogy mondjunk néhány keresetlen, őszinte, testvéri szót. Szóval a lengyelek a legszemforgatóbb és a legálságosabb politikát csinálják egész Európában. Morálisan kioktatnak bennünket, az oroszokkal való gazdasági kapcsolatainkért kritizálnak, és közben önfeledten üzletelnek az oroszokkal, és vásárolják az olajat – áttételeken keresztül ugyan –, és működtetik vele a lengyel gazdaságot. Ennél a franciák is jobbak, akik egyébként a múlt hónapban megelőzték bennünket az oroszoktól beérkező gázmennyiség vásárlásában, de legalább nem oktatnak ki bennünket morális alapon. A lengyelek üzletelnek is, meg még ki is oktatnak bennünket. Nem láttam ehhez foghatóan mély, szemforgató politikát Európában az elmúlt tíz évben. Hogy ez a változás, hogy kikerüljük a német–francia tengelyt, mekkora változás, úgy mérhetjük föl igazán, ha fölidézzük – az

idősebbek talán még emlékeznek erre –, hogy húsz évvel ezelőtt, amikor az amerikaiak megtámadták Irakot, és csatlakozásra szólították fel az európai országokat – mi például csatlakoztunk NATO-tagként –, akkor Schröder, az akkori német kancellár, Chirac, az akkori francia elnök és Putyin orosz elnök együtt tartottak sajtótájékoztatót az iraki háború ellen. Akkor még létezett önálló, európai érdeket francia–német logikában megközelítő gondolkodásmód.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A békemisszió – túl a béke megcélzásán – azt is sürgeti, hogy Európa folytasson végre önálló politikát. Piros bogyó, hatodik pont: a Nyugat szellemi magánya. Eddig a Nyugat azt gondolta, s úgy is viselkedett, hogy ő referenciaként, egyfajta világmérceként tekint saját magára. Ő adja azokat az értékeket, amiket a világnak el kell fogadnia. Például liberális demokrácia vagy zöldátállás, és ezt a világ nagyjából tudomásul is vette, azonban az elmúlt két év során egy 180 fokos fordulat történt. A Nyugat most is kiadta az elvárását, az utasítását, hogy a világ foglaljon állást Oroszország ellen és a Nyugat mellett morális alapon. Ezzel szemben a valóság az lett, hogy lassan mindenki Oroszországot támogatja. Az, hogy Kína és Észak-Korea ezt teszi, talán nem meglepetés, hogy Irán is ezt teszi, ismerve Irán történelmét és Oroszországhoz való viszonyát, az azért már valamelyest meglepő. De hogy India is – amit a nyugati világ a legnépesebb demokráciának titulál – az oroszok mellett van, ez mellbevágó. Az, hogy Törökország nem hajlandó elfogadni a Nyugat morális alapú elvárását, pedig NATO-tag, végképp meglepő, és az, hogy a muszlim világ nem ellenséget, hanem partnert lát Oroszországban, teljesen váratlan.

Hetedszer: a háború felfedte azt a tényt, hogy a világ jelenlegi legnagyobb problémája a Nyugat gyengesége, illetve szétesése. A nyugati média persze nem ezt állítja, Nyugaton azt állítják, hogy a világ legnagyobb veszedelem és problémája Oroszország és az általa képviselt veszély. Ez tévedés! Oroszország a népességéhez képest túl nagy, ráadásul hiperracionális vezetés alatt áll, egyáltalán: egy vezetett ország, abban, amit csinál, nincsen semmi rejtélyes, logikusan követ-

kezik az érdekeiből, ezért érthető és kiszámítható. Ellenben a Nyugat viselkedése, mint eddig is talán kitűnt a szavaimból, nem érthető, nem kiszámítható, a Nyugat nem vezetett, viselkedése nem racionális, és nem tudja kezelni azt a helyzetet, amit a tavalyi előadásomban itt úgy írtam le, hogy két nap lett az égen, vagyis megjelent a Nyugattal szemben egy kihívás: Kína, illetve Ázsia felemelkedésének formájában, és ezt kezelni kellene, de nem vagyunk rá képesek.

Nyolcadik pont. Ebből fakadóan az igazi feladat a számunkra, hogy a háború fényénél megpróbáljuk újra megérteni a Nyugatot. Ugyanis mi, közép-európaiak a Nyugatot irracionálisnak látjuk. De, kedves Barátaim, mi van akkor, ha mégis logikusan viselkednek, csak mi nem értjük az ő logikájukat? Ha logikus, ahogyan gondolkodnak és cselekednek, akkor föl kell tennünk a kérdést, hogy mi miért nem értjük őket. És ha erre megtalálnánk a választ, akkor azt is megértenénk, hogy miért ütközik össze Magyarország rendszeresen geo- és külpolitikai kérdésekben az Európai Unió nyugati államaival. Az én megfigyeltésem a következő. Képzeli el, hogy arról van szó, hogy mi, vagyis a közép-európaiak világképe nemzetállamokból áll. Miközben a Nyugat – számunkra elgondolhatatlan módon, de mégis – azt gondolja, hogy a nemzetállamok már nem léteznek többé, ezért az a koordinátarendszer, amiben mi Közép-Európában gondolkodunk, teljesen irreleváns. Ugye, a mi fölfogásunk szerint a világ nemzetállamokból áll, amelyek otthon erőszakmonopóliumot gyakorolnak, és ezzel közbékét teremtenek. A többi állam felé a nemzetállam pedig szuverén, vagyis megvan az a képessége, hogy önállóan határozza meg a kül- és belpolitikáját. A mi fölfogásunkban a nemzetállam nem egy jogi absztrakció, nem egy jogi konstrukció, hanem a nemzetállam egy adott kultúrában gyökerezik. Van közös értékrendje, vagyis antropológiai és történelmi mélysége, ebből pedig közmegegyezésen alapuló, közös erkölcsi követelmények fakadnak. Ez az, amit mi nemzetállamnak gondolunk. Ráadásul mi ezt nem is egy XIX. században kifejlődött jelenségként értelmezzük. Szerintünk a nemzetállamoknak van biblikus alapja, hiszen a teremtés rendjéhez tartozik, mert azt olvassuk az Írásban, hogy nemcsak a személyek, hanem a nemzetek is meg lesznek

majd ítélve a végítéletkor. Következésképpen ezek nem időleges képződmények a mi fölfogásunkban. Azonban a nyugatiak ettől teljesen eltérő módon azt gondolják, hogy a nemzetállamok többé nem léteznek. Tagadják ebből fakadóan, hogy létezne közös kultúra és erre épülő közerkölcs. Nincs közerkölcs. Ha a tegnapi olimpiai megnyitót megnézték, akkor ezt láthatták. Ezért a migrációról is másképpen gondolkodnak. Szerintük a migráció nem egy veszedelem vagy egy baj, hanem valójában megszabadulás a nemzet alapját adó etnikai homogenitástól. Ez a progresszív liberális nemzetközi térfelfogásnak a lényege. Ezért nem vetődik föl az ő fejükben az az abszurdum, illetve nem látják abszurdnak azt, hogy miközben Európa keleti felén keresztény emberek százezerszám ölik egymást, aközben Európa nyugati felén százezerszám engedünk be idegen civilizációból embereket, ami mégiscsak a mi közép-európai nézőpontunkból maga az abszurditás. Ez a gondolat meg sem fogalmazódik tőlünk nyugatra! Zárójelben jegyzem meg, hogy az európai államok az I. és a II. világháborúban összességében mintegy 57 millió bennszülött európai embert vesztek el. Ha ők, az ő gyerekeik meg az unokáik meglennének, akkor ma Európának semmilyen demográfiai problémája nem lenne. Az Európai Unió azt, amit most elmondtam, nem egyszerűen csak gondolja, hanem deklarálja. Ha jól olvassuk az európai dokumentumokat, akkor abból világos, hogy a cél a nemzet meghaladása. Igaz, olyan furcsán van ez írva és mondva, hogy meg kell haladni a nemzetállamokat, de valami kicsi azért maradjon meg belőle. A lényeg, hogy a hatáskörök, a szuverenitás a nemzetállamoktól mégiscsak menjen át Brüsszelbe. Minden jelentős intézkedés mögött ez a logika húzódik meg. Az ő fejükben a nemzet egy történelmi, vagyis átmeneti képződmény, a XVIII–XIX. századból fakad: ahogy jött, úgy mehet is. Ők már, Európa nyugati fele poszt-nemzeti állapotban van. Ez nemcsak egy politikailag különböző helyzet, hanem amiről próbálok most itt beszélni, az, hogy ez egy új mentális tér. Ha nem a nemzetállamok felől nézed a világot, egy egészen más valóság rajzolódik ki előtted, és itt van elásva a kutya, amiért nem értjük, amiért nem tudnak egy malomban örölni az Európa nyugati felén és keleti felén lévő országok.

Ha mindezt rávetítjük az Egyesült Államokra, akkor valójában ez a csata zajlik. Mi legyen az Egyesült Államokból? Legyen-e ismét nemzetállam, vagy folytassa a menetelését egy poszt-nemzeti állapot felé? Donald Trump elnök úr éppen azt tűzi ki célul, hogy az amerikai népet a poszt-nemzeti, liberális állapotból visszahozza, visszarángassa, visszaerőltesse, visszaemelve a nemzetállami állapotba. Ezért óriási a tétje az amerikai választásnak. Ezért látunk olyasmit, amit korábban sohasem. Ezért akarják megakadályozni, hogy Donald Trump el tudjon indulni a választáson. Ezért akarják börtönbe zárni. Ezért veszik el a vagyonát. És ha ez nem segít, ezért akarják megölni. És ne legyen kétségünk, hogy az, ami történt, nem biztos, hogy az utolsó kísérlet volt ebben a kampányban.

Zárójelet nyitok. Tegnap beszéltem az elnök úrral, aki kérdezte, hogy hogy vagyok. Mondtam, hogy remekül, mert itt vagyok egy Erdély nevű földrajzi képződményen. Ennek az elmagyarázása nem olyan egyszerű, különösen angolul és különösen Trump elnök úrnak, de itt vagyok Erdélyben, egy szabadegyetemen, ahol előadást fogok tartani a világ helyzetéről, és azt mondta, hogy föltétlenül adjam át a táborlakóknak és a szabadegyetem résztvevőinek az ő személyes, szívből jövő üdvözlését.

Na most, hogyha megpróbáljuk megérteni, hogy hogyan jött létre az a nyugati gondolkodás, amit az egyszerűség kedvéért nevezzünk poszt-nemzeti gondolkodásnak és állapotnak, akkor az 1960-as évek nagy illúziójához kell visszamenünk. Az 1960-as évek nagy illúziója – amely két formában öltött testet: az első a szexuális forradalom, a másik pedig a diáklázadások – valójában annak a hitnek a kifejeződése volt, hogy az egyén szabadabb és nagyobb lesz, ha megszabadul mindenfajta kollektívától. Azóta kiderült – eltelt több mint hatvan év –, hogy az egyén éppen ellenkezőleg: csak közösségen keresztül és közösségben válhat naggyá, egyedül sosem lesz szabad, mindig magányos lesz, és zsugorodásra van ítélve. Nyugaton egymás után megszabadultak a metafizikai kötelektől, vagyis az Istentől, a nemzeti kötelektől, vagyis a hazától és a családi kötelektől is – visszautalok ismét a párizsi olimpia megnyitójára –, vagyis a családtól. Most, hogy sikerült ettől mind megszabadulniuk, és amitől

azt várták, hogy az egyén majd nagyobb lesz, azt tapasztalják, hogy ürességet éreznek. Nem nagyok lettek, hanem kicsik. Ugyanis Nyugaton már nem vágnak sem nagy eszményekre, sem közös, nagy, lelkesítő célokra.

Itt kell beszélnünk a nagyság titkáról. Mi is a nagyság titka? A nagyság titka az, hogy képes vagy arra, hogy valami nálad nagyobb dolgot szolgálj. Ehhez először is el kell ismerni, hogy van a világon valami, vagy vannak a világon dolgok, amelyek nagyobbak nálad, majd utána el kell magad szánnod arra, hogy ezeket a nagyobb dolgokat szolgálj. Nem sok ilyen van. Van az Istened, a hazád meg a családod. Ha azonban nem ezt teszed, hanem helyette az önmagad nagyszerűségére összpontosítasz, hogy okosabb, szebb, tehetségesebb vagy, mint az emberek többsége, ha erre fordítod az erődet, hogy ezt mind elismertesd a többiekkel, akkor, amit kapsz, az nem a nagyság lesz, hanem a nagyképűség. És ma ezért érezzük minden mozdulatban a nyugat-európaiakkal való beszélgetésekben a nagyság helyett a nagyképűséget. Azt kell mondanom, hogy bekövetkezett az a helyzet, amit ürességnek nevezhetünk, és a feleslegesség érzése, ami ezzel együtt jár, agresszivitást szül. Ezért megjelent az agresszív törpe mint új embertípus.

Összegezve: azt akarom mondani Önöknek, hogy amikor Közép-Európáról és Nyugat-Európáról beszélünk, akkor nem véleménykülönbségekről beszélünk, hanem két különböző világról, két mentalitásról, két ösztönrendszerről és ebből fakadóan két különböző érvelésről. Nálunk nemzetállam, ami stratégiai realizmusra kényszerít bennünket. Náluk posztnemzeti vágyálom, amely érzéketlen a nemzeti szuverenitásra, nem ismeri a nemzeti nagyságot, és nem is rendelkezik közös nemzeti célokkal. Ezzel kell szembenéznünk, ez a realitás.

És végezetül a valóság utolsó eleme pedig az a dolog, hogy ennek a posztnemzeti állapotnak, amit Nyugaton látunk, van egy súlyos, mondhatnám, drámai, demokráciát megrengető politikai következménye. Ugyanis a társadalmakban egyre erőteljesebb az ellenállás a migrációval szemben, a genderrel, a háborúval és a globalizmussal szemben. És ez létrehozta az elit és a nép, az elitizmus és a populizmus politikai problémáját. Ez ma a nyugati politika

meghatározó jelensége. Ha olvassák a szövegeket, nem kell feltétlenül meg is érteni, ugyanis nem mindig van értelmük, de ha olvassák a szavakat, akkor ezeket a kifejezéseket fogják a leggyakrabban megtalálni. Ez annyit jelent, hogy az elitek elítélik a népet, amiért a jobboldal irányába sodródik. A népnek az érzéseit és gondolatait idegengyűlöletnek, homofóbiának és nacionalizmusnak minősítik. A nép meg válaszul eközben azzal gyanúsítja az elitet, hogy nem azzal foglalkozik, ami neki fontos, hanem valami esztelen globalizmusba süllyed. Ebből fakadóan az elitek és az emberek nem tudnak megállapodni egymással az együttműködés kérdésében. Említhetnék számos országot. De ha nem tudnak megállapodni az emberek meg az elitek az együttműködésről, akkor hogyan lesz abból képviseleti demokrácia? Mert van itt egy elit, amelyik nem akarja képviselni az embereket, sőt büszke arra, hogy nem is akarja őket képviselni, és itt a nép, amelyik nincs képviselve. Valójában azzal a helyzettel állunk szemben, hogy a felsőfokú végzettségűek – akik tömegesen jelennek meg, most már nem 10 százalék alatti a nyugati világban a felsőfokúak végzettsége, hanem 30-40 százalék – a nézeteik miatt nem tisztelik a kevésbé iskolázottakat, akik tipikusan dolgozó emberek, munkából élő emberek. Az elitek számára kizárólag a diplomások értékei elfogadhatóak, csak azok legitimek. Az európai parlamenti választás eredményét is innen lehet megérteni. Begyűjtötte az Európai Néppárt a változást akaró jobboldali népi szavazatokat, majd utána ezeket a szavazatokat elvitte balra, és megállapodott a status quóban érdekelt baloldali elitekkel. Ennek következménye van az Európai Unióra nézve. Az a következménye, hogy Brüsszel továbbra is egy liberális oligarchia megszállása alatt van, ez az oligarchia tartja a markában. Ez a balliberális elit valójában a transzatlanti elitet szervezi, nem európai, hanem globális, nem nemzetállami, hanem föderális, és nem demokratikus, hanem oligarchikus. Ez ránk nézve is következményekkel jár, mert Brüsszelben visszatért a három T: a tiltott, a túrt meg a támogatott. Mi a tiltott kategóriába tartozunk. Az Európai Patriótákat ezért ki is rekesztették mindenfajta pozíciónak az elosztásából. Mi a túrt politikai közösség világát éljük,

miközben a hazai ellenfeleink pedig az erősen támogatott kategóriába tartoznak, különösen az Európai Néppárthoz újonnan csatlakozottak.

És talán utoljára még egy utolsó, tizedik pontot is hadd mondjak el, ami arról szól, hogy hogyan váltak a nyugati értékek – ami az úgynevezett puha hatalomnak, a soft powernek volt a lényege – bumeráנגgá. Kiderült, hogy ezek a nyugati értékek, amelyeket univerzálisnak gondoltak, a világ egyre több országában nem elfogadhatók, és demonstratívan visszautasítják őket. Kiderült ugyanis, hogy a modernitás, a modern fejlettség nem nyugati, vagy legalábbis nem kizárólagosan nyugati, hiszen modern Kína is, egyre inkább az India is, modernizálódnak az arabok, a törökök, és ezek egyáltalán nem a nyugati értékek alapján válnak modern világgá. És közben ebből a nyugati puha hatalomból, soft powerből egy orosz soft power lett, mert a nyugati értékterjesztés kulcsa most az LMBTQ, és aki nem fogadja el, azt a nyugati világ elmaradott kategóriába sorolja. Ezért, bár nem tudom, figyelték-e, de figyelemre méltó szerintem, hogy olyan országok, mint Ukrajna, Tajvan, Japán, az elmúlt fél évben LMBTQ-párti törvényeket fogadtak el. A világ azonban ezzel nem ért egyet, következésképpen Putyin legerősebb taktikai fegyvere ma a nyugati LMBTQ erőltetésével szembeni ellenállás, az ezzel szemben való ellenállás Oroszország legerősebb nemzetközi vonzereje lett, és így bumeráנגként a volt nyugati soft power ma egy orosz soft powerre alakult át.

Összességében, tisztelt Hölgyeim és Uraim, azt mondhatom, hogy a háború segített nekünk megérteni a világ valódi hatalmi állapotát, jelzi, hogy a Nyugat bicskája beletörik abba, amire vállalkozott, és ezzel felgyorsítja azokat a változásokat, amelyek átalakítják a világot. Az első előadásom véget ért, most jön a második.

Mi következik? (Rövidebben kell – mondja Németh Zsolt.) Tehát a második előadás témája az, hogy mi következik ebből? Először is itt intellektuális bátorságra van szükség. Tehát nagy ecsetvonásokkal kell dolgozni, mert meggyőződésem szerint a magyarok sorsa azon dől el, hogy értik-e azt, ami történik a világban, és megértjük-e mi, magyarok, hogy milyen lesz a világ a háború után. Véleményem szerint új világ jön. Mi nem vagyunk azzal vádolhatóak, hogy szűk lenne a

fantáziánk, vagy szellemi renyhességgel küszköd-nénk, de még mi is, én személy szerint is alábecsültem az elmúlt években, amikor itt beszéltem, annak a változásnak a nagyságrendjét, ami most történik, és amiben élünk.

Kedves Barátaim! Tisztelt Táborlakók!

Egy olyan változásban vagyunk, egy olyan változás jön, amire 500 éve nem volt példa. Ez azért nem tűnt föl nekünk, mert az elmúlt 150 évben is nagy változások történtek velünk és körülöttünk, de ezekben a változásokban a világ meghatározó, vezető hatalma mindig a Nyugaton volt. És mi abból indultunk ki, a mostani változás is valószínűleg ebben a nyugati logikában történik majd meg. Ezzel szemben ez egy új helyzet. Régen a változások nyugatos módon történtek: a Habsburgok fölemelkedtek, aztán lehanyatlottak, Spanyolország föl, ez lett a hatalmi centrum, majd le, az angolok föl. A monarchiák vége lett az I. világháború után, az angolokat fölváltották az amerikaiak, mint világelső, aztán az amerikai–orosz hidegháborút megnyerték az amerikaiak, de ezek mind a mi nyugati logikánkon belül maradtak. De most nem ez a helyzet. Ezzel kell igazából szembesülni, mert a nyugati világ most nem a nyugati világon belülről kapott kihívást, ezért a változás logikája is felborult. Amiről beszélek, és amivel szemben állunk, az valójában egy világrendszer-váltás. Ez pedig Ázsia irányából kiinduló folyamat. Röviden és primitíven fogalmazva: a következő hosszú-hosszú évtizedekben, de lehet, hogy évszázadokban – az előző világrendszer is 500 évig állt fenn! – Ázsia lesz a világ meghatározó központja. Kína, India, Pakisztán, Indonézia, és sorolhatnám. Már a formáikat, a platformjaikat is megalkották. Van ez a BRICS nevű képződmény, ahol már ők vannak, és létezik a Sanghaji Együttműködési Szervezet, ahol ezeknek az országoknak az új világgazdaságát építik föl. Szerintem ez azért elkerülhetetlen folyamat, mert Ázsia oldalán van a demográfiai előny, egyre több területen ott van a technológiai előny, ott van a tőkeelőny, a Nyugattal szembeni katonai erő kiegyenlítődéssé áll. Ázsiában lesz vagy talán már ott van a legtöbb pénz, ott lesznek a legnagyobb pénzügyi alapok, ázsiaiak lesznek a világ legnagyobb vállalatai,

ott lesznek a legjobb egyetemek, a világ legjobb kutatóintézetei, legnagyobb tőzsdéi, ott lesz vagy már most ott van a legfejlettebb űrkutatás és a legfejlettebb orvostudomány. Plusz még mi, nyugatiak az oroszokat is jól beletereltük ebbe a most formálódó, új egységbe. Kérdés, hogy a folyamat visszafordítható-e, vagy sem, és ha igen, mikor vált visszafordíthatatlanná. Szerintem ez 2001-ben történt, amikor mi, nyugatiak úgy döntöttünk, hogy Kínát meghívjuk és felvesszük a világkereskedelmi szervezet tagjai közé, közismertebb nevén a WTO-ba. Azóta ez a folyamat szinte megállíthatatlan és visszafordíthatatlan.

Trump elnök azon dolgozik, hogy erre a helyzetre megtalálja az amerikai választ. Valójában Donald Trump kísérlete valószínűleg az USA utolsó lehetősége, hogy a világelsőséget megőrizze. Erre mondhatjuk, hogy erre négy év nem elegendő. De ha megnézzük, hogy kit választott alelnöknek, aki egy fiatal és nagyon erős ember, akkor ha most Donald Trump nyer, négy év múlva az alelnöke indul, aki kétszer mehet, az tizenkét év, és tizenkét év alatt egy nemzetstratégiát már végre lehet hajtani. A meggyőződésem az, hogy sokan azt gondolják, hogyha Donald Trump visszatér, akkor az amerikaiak úgy akarják megőrizni a világelsőségüket, hogy meg akarják tartani a világban elfoglalt pozícióikat. Szerintem ez tévedés! Persze senki nem ad föl önszántából pozíciókat, de nem ez lesz a legfontosabb cél. Pont ellenkezőleg: elsőbbséget az élvez majd, hogy újraépítsék és megerősítsék Észak-Amerikát, ami nemcsak az USA-t, hanem Kanadát meg Mexikót is jelenti, mert ez egy gazdasági övezet. És kevésbé lesz fontos a világban elfoglalt helye Amerikának. Komolyan kell venni, amit az elnök mond. America first – mindent ide, mindent haza! Ezért mindenhol többevonó képességet építenek ki. Mi már ettől szenvedünk. A nagy európai cégek nem Európában fektetik be a pénzüket, hanem Amerikában, mert már megvalósulni látszik a többevonó képesség. Ki fogják facsarni mindenből mindennek az árát. Nem tudom, olvasták-e, mit nyilatkozott az elnök úr. Például azt, hogy ők nem egy biztosítótársaság, és ha Tajvan biztonságot akar, akkor fizessen. Meg fogják fizettetni a biztonság árát velünk, európaiakkal, a NATO-val, és Kínával is el fognak érni egy kereskedelmi mérlegjavítást tárgyalásokon

keresztül, és azt az USA javára fogják megváltoztatni. Megindítják a hatalmas amerikai infrastrukturális fejlesztéseket, hadiipari kutatásokat, innovációkat, eléri, vagy talán már el is érték az energetikai önellátást, a nyersanyag-önellátást, és végül meg fognak javulni ideológiailag is. Föl fogják adni a demokráciaexportot. America first – vége van a demokráciaexportnak. Ez a kísérlet lényege, amellyel Amerika az itt leírt helyzetre reagál.

Mi az európai válasz a világrendszer-váltásra? Nekünk két lehetőségünk van. Az első úgy hívjuk, hogy skanzen. Ez van most, efelé tartunk, az USA alá betagolódva, egy alászakosított szerepben marad Európa. Egy kontinens, aminek csodájára jár a világ, de már nincsen benne fejlődési dinamika. A második lehetőség, amit Macron elnök úr hirdetett meg: a stratégiai autonómia. Magyarul, be kell neveznünk a világrendszer-váltás versenyébe – úgy, mint az USA teszi, saját logika szerint. Mégiscsak 400 millió emberről beszélünk! Újja lehet teremteni Európa töркеvonó képességét, Amerikából is vissza lehet hozni a tőrkét, lehet csinálni nagy infrastrukturális fejlesztéseket, különösen Közép-Európában: Budapest–Bukarest TGV, Varsó–Budapest TGV, hogy csak a saját szempontjainkat említsem. Kell egy európai katonai szövetség erős európai hadiiparral, kutatással és innovációval, meg kell teremteni az európai energia-önellátást, ami atomenergia nélkül nem fog menni, és a háború után egy új kiegyezést kell kötni Oroszországgal. Ez pedig azt jelenti, hogy az Európai Uniónak mint politikai projektnek fel kell adnia magát, az uniónak mint gazdasági projektnek meg kell magát erősítenie, és az uniónak mint védelmi projektnek létre kell saját magát hoznia. Ami mindkét esetben bekövetkezik, ha skanzen, ha beszállunk a versenybe, az, hogy föl kell készülnünk arra, hogy Ukrajna nem lesz sem NATO-tag, sem európai uniós tag, mert nekünk, európaiaknak nincs hozzá elegendő pénzünk. Ukrajna vissza fog térni az ütközőállam-pozícióhoz, s ha szerencséje van, akkor most nemzetközi biztonsági garanciákkal, amit majd az USA és Oroszország közötti megállapodás rögzít, és amiben talán mi, európaiak is részt vehetünk. A lengyel kísérlet el fog bukni, mert nincs hozzá elegendő forrásuk, vissza kell térniük Közép-Európához és a V4-ekhez,

úgyhogy várjuk vissza a lengyel testvéreket! A második előadás is véget ért, már csak egy van hátra. Ez Magyarországról szól.

Ebben a helyzetben mit kell tennie Magyarországnak? Először is rögzítsük azt a szomorú tény, hogy 500 évvel ezelőtt, amikor az utolsó világrendszerváltás történt, akkor annak Európa nyertese lett, Magyarország pedig vesztese. Ez volt az az időszak, amikor Európa nyugati felén a földrajzi felfedezéseknek köszönhetően kinyílt egy új gazdasági tér, amiben mi egyáltalán nem tudtunk részt venni. Szerencsétlenségünkre, balszerencsénkre ezzel egy időben egy civilizációs konfliktus is berúgta az ajtónkat, mert az iszlám hódítása ezzel egy időben érkezett meg Magyarországra, és háborús övezetté tett bennünket hosszú évekig. Ez óriási népességvesztéssel járt, ami betelepítést vont maga után, aminek mai következményeit láthatjuk, és sajnos nem állt rendelkezésünkre az ebből a helyzetből való, önerőből történő kitörés képessége. Nem tudtuk magunkat önerőből felszabadítani, ezért be kellett tagozódnunk egy német, Habsburg-világba hosszú századokon keresztül.

Emlékeztessük magunkat arra is, hogy 500 évvel ezelőtt a magyar elit pontosan értette, hogy mi történik. Értette a változás természetét, de nem voltak meg az eszközei, és nem tudta fölkészíteni az országot erre a változásra. Ezért azok a tértágító kísérletek, politikai, gazdasági és katonai tértágító és a bajt megelőző kísérletek, elővágások, amelyekkel próbálkoztak, nem sikerültek. Ilyen volt Mátyás királynak az a kísérlete, hogy Zsigmond nyomán megpróbálja megszerezni a Német-római Császárság posztját, és onnan tudja Magyarországot bekapcsolni a világrendszerváltásba. Ez nem sikerült, de én idesorolom egyébként azt a kísérletet is, hogy Bakócz Tamás pápajelölt lett, ami egy másik lehetőséget adott volna, hogy bekapcsolódjunk nyertesként ebbe a világrendszerváltásba, de ezek nem sikerültek. Ezért aztán ennek a korszaknak a magyar szimbóluma, a magyar kudarc szimbóluma Mohács, vagyis a magyar hanyatlás egybeesik a Nyugat világhatalmának kezdetével.

Ez azért fontos, mert tisztáznunk kell most a viszonyunkat ehhez az új világrendszerváltáshoz, két lehetőségünk van. Ez most veszély Magyarország számára, vagy lehetőség Magyaror-

szág számára? Ha veszély, akkor nekünk status quót, védőpolitikát kell folytatnunk, együtt kell úsznunk az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval, a nemzeti érdekeinket azonosítani kell a Nyugat valamelyik vagy mindkét ágával. Ha nem veszélynek látjuk ezt, hanem lehetőségnek, akkor egy saját fejlődési útvonalat kell kijelölni, változtatnunk kell, és kezdeményezőnek kell lenni, vagyis egy nemzeti politikát érdemes folytatni. Én ennek az utóbbinak vagyok a híve, én ehhez az utóbbi iskolához tartozom. A mostani világrendszerváltás nem veszély, nem elsősorban veszély, hanem inkább lehetőség.

Ha azonban egy önálló nemzeti politikát akarunk folytatni, akkor az a kérdés, hogy megvannak-e ennek a szükséges peremfeltételei. Magyarul, nem lépnek-e a tudónkra, még inkább a nyakunkra. Vagyis megvannak-e a saját út peremfeltételei az USA-hoz, az Európai Unióhoz és az Ázsiához való viszonyunkban?

Röviden erről csak azt tudom mondani, hogy az USA fejleményei nekünk kedvező módon alakulnak. Én nem hiszem, hogy az Egyesült Államoktól kapunk olyan gazdasági és politikai ajánlatot, amely jobb lehetőséget teremt a számunkra, mint az európai uniós tagság. Ha mégis kapnánk, akkor azt meg kell fontolni. Kiküszöbölendő persze a lengyel csapdát, akik erre a lapra tettek föl sok mindent, de demokrata kormány volt Amerikában, és ugyan a lengyel nemzetstratégiai célokban segítették őket, de egy olyan demokraci-exportot – LMBTQ, migráció –, belső társadalmi átalakítási politikát kényszerítenek rá a lengyelekre, ami tulajdonképpen a nemzeti identitásvesztés kockázatát hordozza, tehát ha Amerikából lesz is ajánlat, azt alaposan meg kell fontolnunk.

Ha Ázsiát és Kínát nézzük, akkor azt kell mondani, hogy a peremfeltételek ott is adóttak, mert Kínától megkaptuk az ajánlatot, megkaptuk a maximális ajánlatot, nem fogunk jobbat kapni. Ez a következőképpen összegezhető. Kína mesze van, számukra Magyarország európai uniós tagsága érték, szemben az amerikaiakkal, akik állandóan pedzegetik, hogy esetleg ki kéne nekünk onnan lépni. A kínaiak szerint ott jó helyen vagyunk, akkor is, ha az EU-s tagság korlátozást jelent, hiszen nem tudunk önálló kereskedelempolitikát folytatni, az uniós tagság közös kereskedelempolitikával jár. Erre azt mondják a kínaiak,

ha ez a helyzet, akkor vegyünk részt egymás modernizációjában. Persze ha az egeret hívják meg az oroszlanok, akkor mindig észnél kell lenni, mert a valóság és a méretarányok mégiscsak számítanak, de az a májusi kínai elnöki látogatáskor meghirdetett kínai ajánlat, hogy vegyünk részt egymás modernizációjában, azt jelenti, hogy ők hajlandóak nagy arányban befektetni és fejlesztési forrásokat adni Magyarországon, és ott, Kínában pedig hajlandóak számunkra piaci részvételi lehetőséget nyújtani.

Mi következik az EU és Magyarország viszonyát tekintve, ha peremfeltételként nézzük az uniós tagságunkat? Én úgy látom, hogy az Európai Unió nyugati része nem tér már vissza a nemzetállami formához. Ezért ők továbbra is számunkra ismeretlen vizeken fognak hajózni. Az unió keleti része, vagyis mi megvédhetjük a nemzetállami formánkat, erre képesek lehetünk. Az unió a most folyó háborút elvesztette. Az USA magára fogja hagyni, Európa nem tudja finanszírozni a háborút, nem tudja finanszírozni Ukrajna újjáépítését, sőt nem tudja finanszírozni Ukrajna működtetését sem.

Zárójel: miközben Ukrajna további hitelekért fordulunk, zajlanak a tárgyalások a korábban felvett hitelek nem fizetéséről. Ma azon vitatkoznak a hitelezők meg Ukrajna, hogy a fölvelt hitel 20 százalékát vagy 60 százalékát kell-e visszafizetnie. Ez a valóságos helyzet! Vagyis az Európai Uniónak meg kell fizetnie a háborús kaland árát. Ez az ár magas lesz, és bennünket is kedvezőtlenül fog érinteni. Ebből pedig az következik számunkra – Európa mint peremfeltétel –, hogy az Európai Unió tudomásul veszi, hogy a közép-európai országok bent maradnak az Európai Unióban, eközben nemzetállami fundamentumokon maradnak, és saját külpolitikát fognak folytatni. Ezt ugyan nem szeretik, de kénytelenek lesznek eltűrni. Különösen azért, mert az ilyen országok száma növekedni fog.

Összességében tehát azt mondhatom, hogy Amerika, Ázsia és Európa irányából az önálló nemzetpolitikához szükséges peremfeltételek adottak, ezek kijelölik a mozgásterünk határait, ez a tér tágas, és tágasabb, mint az elmúlt 500 évben bármikor volt. Ezek után az a kérdés, hogy mit kell tennünk, hogy ezt a teret kedvezően tudjuk kihasználni.

Ha világrendszerváltás van, akkor szükség van egy ehhez méltó stratégiára. Ha világrendszerváltás, akkor kell egy magyar nagystratégia. A szórend fontos! Nem nagymagyar stratégia kell, hanem magyar nagystratégia. Ez azt jelenti, hogy kisstratégiáink eddig is voltak, általában 2030-as horizonttal. Ezek akciótervek, amelyek szakpolitikai programok, és azt célozták, hogy amit 2010-ben elkezdtünk, amit nevezzünk nemzeti kurzusépítésnek, azt egyszerűen befejezzük. Ezeket végig is kell vinni, de ez egy világrendszerváltáskor nem elég, ott szükségünk van egy nagystratégiára, egy hosszabb időtávra. Különösen, hogyha abból indulunk ki, hogy az a világrendszerváltás elvezet egy olyan, hosszú távon fennmaradó, stabil állapothoz, amely akár évszázadokig is fennmarad. Hogy ez így lesz-e, azt persze majd az unokáink fogják elmondani a 2050-es tusnádfürdői találkozón.

Hogy állunk a magyar nagystratégiával? Van-e magyar nagystratégia a fiókban? Megvolnánk, sőt megvagyunk. Ez a válasz. Ugyanis a háború az elmúlt két évben minket is felgyorsított. Történt itt néhány dolog, amit a nagystratégia megalkotása érdekében döntöttünk el, még ha ilyen összefüggésben nem is beszéltünk róla. A 2022-es választás után a nagystratégia kidolgozását azonnal megkezdtük. Szokatlan módon a magyar kormányban van politikai igazgató, akinek valójában az a feladata, hogy ezt a nagystratégiát összeállítsa. Bekapcsolódtunk Donald Trump elnök úr csapatának programíró rendszerébe, mélyen veszünk ott részt. A Magyar Nemzeti Bank kutatói már korábban bekapcsolódtak az ázsiai, különösen a kínai stratégiaalkotó műhelyeknek a munkájába. És hátrányból előnyt kovácsolva, miután arra kényszerültünk, hogy minisztert váltunk, ezért nem egy technokratát, hanem egy stratégiai gondolkodót hoztunk be a kormányba, és egy külön európai uniós minisztériumot csináltunk Bóka Jánossal, és így Brüsszelben sem passzívak vagyunk, hanem tanyát vertünk: nem kijövünk onnan, hanem befele vonulunk. És van a magyar kormány körül jó néhány, puha hatalom építésére alkalmas intézmény, think tankek, kutatóintézetek, egyetemek, amelyek az elmúlt két évben többszörös fordulatszámon pörögnek.

Van tehát magyar nagystratégia. Milyen állapotban van? Azt tudom mondani, hogy még

nincs jó állapotban. Azért nincs jó állapotban, mert a nyelvezete túlságosan értelmiségi. És a mi politikai előnyünk és versenyelőnyünk pontosan abból fakad, hogy mi az emberekkel képesek vagyunk egy olyan egységet létrehozni, amelyben mindenki pontosan értheti, hogy mit és miért csinálunk. Ez a közös cselekvés képességének az alapja. Ugyanis az emberek csak akkor védenek meg egy tervet, ha értik és látják, hogy ez nekik jó. Ellenkező esetben, brüsszeli blabla alapján ez nem megy. Ami most megvan – magyar nagystratégia –, sajnos még nem emészthető és nem közérthető. Kell még jó fél év, hogy ebbe az állapotba kerüljön, most nyers és sprőd, azt is mondhatnám, nem töltőtollal írták, hanem vésővel, és még sok smirglipapírt kell elhasználnunk, hogy közérthető legyen. De most azért röviden bemutatom, ami már megvan.

Tehát a magyar nagystratégiának a veleje – értelmiségi nyelven mondom – a konnektivitás, ami azt jelenti, hogy nem engedjük magunkat bezárni a világgazdaságban most kialakuló két fél egyikébe sem. Nincs kizárólag nyugati meg keleti világgazdaság, mind a két felében ott kell lennünk: a nyugatban is, meg a keletben is. Eből adódnak következmények. Első: nem szállunk be a Kelet elleni háborúba. Nem szállunk be a Kelet elleni technikai blokkosodásba, és nem szállunk be a kereskedelmi blokkosodásba sem. Barátokat és partnereket gyűjtünk, nem pedig gazdasági vagy ideológiai ellenségeket. Nem lecsatlakozunk valaki mellé, ami intellektuálisan sokkal egyszerűbb, hanem önálló utat járunk, ami nehéz, de hát a politikát nem véletlenül hívják művészetnek.

A második fejezete a nagystratégiának a szellemi alapokról szól, ennek a lényege a szuverenitás védelme. A külpolitikáról már eleget beszéltem, de ebben a stratégiában le van írva a nemzeti szuverenitás gazdasági alapja is. Az elmúlt években mi egy piramist építettünk föl. Ennek a hegyében vannak a nemzeti bajnokok, alatta helyezkednek el a nemzetközileg versenyképes közép vállalatok, alatta a hazai piacra termelő cégek, és legalul a kisvállalatok és egyéni vállalkozók. Ez az a magyar gazdaság, amely képes megadni a szuverenitás alapját. Megvannak a nemzeti bajnokok bankszektorban, energiaszektorban, élelmiszeriparban, mezőgazdaságialap-

anyag-termelésben, informatikában, távközlésben, médiában, építőiparban – ott mind a mély- és a magasépítésben –, ingatlanfejlesztésben, a gyógyszeriparban, a hadiiparban, a logisztikában és az egyetemek révén valamelyest a tudásiparban is. És ezek a nemzeti bajnokok nem csak otthon bajnokok, ezek mind kint vannak már a nemzetközi térben, és versenyképesnek bizonyultak. Ez alatt helyezkednek el a közép vállalatok. Szeretném Önöket tájékoztatni, hogy Magyarországnak ma 15 ezer, nemzetközi térben dolgozó, tehát versenyképes közép vállalata van. Amikor a kormányzást megkezdtük 2010-ben, ez háromezer volt. Ma 15 ezer van! És persze szélesíteni kell az egyéni és a kisvállalkozók jelentette alapot. Ha békeköltségvetést tudunk csinálni, és nem háborúst 2025-re, akkor nagy programot indítunk a kis- és közép vállalkozók számára. A szuverenitásnak a gazdasági alapját jelenti az is, hogy a pénzügyi függetlenségünket erősíteni kell, az adósságunkat nem az 50 meg a 60, hanem a 30 százalék közelébe kell levinni, és regionális hitelezőként meg kell jelenni. Már ma is teszünk erre kísérleteket, a régióban Magyarország államkölcsonöket nyújt olyan baráti országoknak, amelyek valamiért fontosak Magyarország számára. Fontos, hogy a stratégia szerint termelőközpontnak kell maradnunk. Nem szabad átváltoznunk egy szolgáltatás-központú gazdasággá, a szolgáltató szektor fontos, de meg kell őrizni a termelőközpont jellegét Magyarországnak, mert a hazai munkaerő csak itt találhat százszázalékos foglalkoztatást. A Nyugat hibáját nem szabad elkövetni, hogy bizonyos termelőmunkákat vendégmunkásokkal végeztet el, mert már derogál a bennszülötteknek bizonyos munkákat elvégezni. Ha ez bekövetkezik Magyarországon, az egy olyan társadalmi bomlást indít el, amit nehéz lesz megállítani. És idetartozik még, a szuverenitásvédelemhez, az egyetemi és innovációs központok kiépítése is.

A harmadik fejezet úgy hangzik, hogy mi a nagystratégia teste, vagyis mi a magyar társadalom, amiről beszélünk. Ennek a magyar társadalomnak ahhoz, hogy nyertesek legyünk, szilárdnak és rugalmasnak kell lennie, szilárd és rugalmas társadalomszerkezettel kell rendelkeznie. Ennek első föltétele, hogy a demográfiai hanyatlást meg kell állítani. Jól indultunk, de

most elakadtunk. Új lendületet kell venni. 2035-re demográfiai értelemben Magyarországnak önfenntartó állapotba kell kerülnie. Nem lehet szó migrációval pótoltságról. A nyugati tapasztalat az, hogyha többen vannak a vendégek, mint a tulajdonosok, akkor az otthon többé nem otthon. Ezt a kockázatot nem szabad vállalni. Ezért, hogyha békeköltségvetést tudunk csinálni, mert a háborúnak vége lesz, akkor a 2025-ös évben a gyerekek után járó adókedvezményt valószínűleg nem egy, hanem két lépésben, de egy év alatt meg kell duplázni, hogy visszanyerjük a demográfiai javulásnak a lendületét. Folyamatosan zsilipelni kell azokat Nyugat-Európából, akik keresztény, nemzeti országban szeretnének élni. Ezeknek a száma folyamatosan nőni fog. Semmi automatizmus. Most mi válogatunk. Eddig ők válogattak, most mi válogatunk. A társadalomnak ahhoz, hogy stabil és rugalmas legyen, középosztály-alapúnak kell lennie, vagyis a családoknak rendelkezniük kell saját vagyonnal és anyagi függetlenséggel. Meg kell őrizni a teljes foglalkoztatást, aminek a kulcsa a munka és a cigányság mai viszonyának fönntartása. Van munka, de munka nélkül nem tudsz megélni. Ez az üzlet és ez az ajánlat lényege. Ugyanide tartozó dolog, hogy a magyar falurendszert, ami egy különleges értéke a magyar történelemnek, és nem az elmaradottság szimbóluma, a magyar falurendszert meg kell tartanunk. Városi szintű szolgáltatásokat kell nyújtanunk falun is. A városoknak ebből anyagi terhet kell vállalniuk, nem hozunk létre gigavárosokat, nem hozunk létre nagyvárosokat, városokat és városkörnyéki vidékeket akarunk létrehozni, megőrizve a magyar falu történelmi örökségét.

És végezetül a szuverenitás döntő eleméről. (Ezzel megérkeztünk ide, az Olt partjára, s ezzel annak kockázatát, hogy Zsolt elvegye tőlem a szót, minimálisra csökkentettük.) A szuverenitásvédelem lényege a nemzeti különbségnek a megóvása. Nem asszimilálódni, nem betagozódni, nem belesimulni, hanem a saját, különleges nemzeti karakterünket fenntartani. Ez a szuverenitásvédelem kulturális alapja. Nyelvörzés, a zéró vallási állapot elkerülése. A zéró vallási állapot az, amikor már hit régen nincsen, de már az a képesség is elveszett, hogy a keresztény hagyomány kulturális, morális viselkedési szabá-

lyokat adjon a számunkra, amelyek a munkához, a pénzhez, a családhoz, a szexuális kapcsolatokhoz, az egymáshoz való alá-fölé rendeltséghez való viszonyunkat szabályozzák. A nyugatiak ezt már elvesztették. Szerintem ez a zéró vallási állapot akkor áll be, amikor egyenjogú intézménynek ismerik el a különnevelés házasságával az azonos neműek közötti házasságot, ott zéró vallási állapot van, ott többet a kereszténység nem ad morális irányítást és eligazítást. Ezt nekünk mindenképpen el kell kerülni, amikor tehát a családért harcolunk, akkor nemcsak a család becsületéért harcolunk, hanem egy olyan állapot fönntartásáért, ahol a kereszténység legalább még morális eligazításul szolgál a közösségünk számára.

Hölgyeim és Uraim!

És végül ennek a magyar nagystratégiának nem szabad Kis-Magyarországból kiindulnia. Ennek a magyar nagystratégiának nemzeti alapokon kell állnia, minden magyarok lakta területet magában kell foglalnia, és a világon élő összes magyart magához kell kapcsolnia. Csak Kis-Magyarország mint keret elégtelen. Ezért most nem merek mondani évszámot, mert azt be kell tartani, de belátható időn belül az összes olyan támogatást, ami a magyar társadalom stabilitását és rugalmasságát szolgálja, például a családtámogatási rendszert ki kell terjeszteni teljes egészében a magyarok lakta területekre, az országhatárokon kívül is. Az irány nem rossz, mert ha visszabontom 2010-ig az ezekre a területekre elköltött összegeket, amit a magyar állam fordított, akkor azt mondhatom, hogy évente átlagban 100 milliárd forintot fordítottunk erre. Összevetésképpen mondom, hogy a Gyurcsány-kormány időszakában egy év alatt 9 milliárdot fordítottak. Most erre egy év alatt 100 milliárdot fordítottunk! Tehát ez több mint tízszeres növekedés.

És akkor már csak egyetlen kérdés van: hogyha megvan a magyar nagystratégia, akkor azt milyen politikával lehet sikerre vinni? Először is egy nagystratégia sikeréhez az kell, hogy pontosan tudjuk, hogy mi milyenek vagyunk. Mert a nemzeti karakterünkhöz kell igazítani azt a politikát, amivel sikerre akarsz vinni egy stratégiát, amire persze mondhatjuk azt, hogy sokfélék va-

gyunk. Ez a magyarra különösen igaz, de mégis vannak közös lényegi vonások, és a stratégiának ezt kell megcéloznia, ezt kell megragadnia. És ha ezt értjük, akkor nem kompromisszumokat kell kötni, meg nem konszolidáció kell, hanem kérlelhetetlen kiállás. Szerintem a sokszínűség mellett a lényeg, a közös lényeg, amit meg kell ragadnunk, és amire építenünk kell a magyar nagyságát, az a szabadság, amit befelé is építeni kell. Nemcsak a nemzet szabadságát kell építeni, hanem a magyar ember személyes szabadságát is céloznunk kell. Ugyanis mi nem vagyunk militarizált ország, mint az oroszok meg az ukránok. Nem vagyunk hiperfegyelmezettek sem, mint a kínaiak. Nem élvezzük a hierarchiát úgy, mint a németek. Nem élvezzük a felfordulást, a forradalmat meg a blaszfémiát sem úgy, ahogyan a franciák ezt élvezik. És azt sem hisszük, hogy államunk, a saját államunk nélkül is fennmaradhatunk, mint ahogy egyébként az olaszok ezt szokták gondolni. A magyarnak a rend nem önérték, hanem a szabadsághoz szükséges állapot, amiben háboríthatatlanul élhet. A magyar szabadságérzethez és szóhoz legközelebb a háborítatlan élet kifejezés áll. Az én házam az én váram, az én életem, és majd én eldöntöm, hogy mitől érzem jól magam a saját bőrömben. Ez egy antropológiai, genetikai és kulturális adottsága a magyaroknak, ehhez kell alkalmazkodnia a stratégiánknak. Vagyis a nagyságát győzelemre vinni akaró politikának is ebből kell kiindulnia.

Miután ez a folyamat, amiről beszélünk, ez a világrendszer-változás nem egy-két év alatt megy végbe, már elkezdődött korábban is, még eltart húsz-huszonöt évig, ezért ez alatt a húsz-huszonöt év alatt folyamatosan vita lesz róla. Az ellenfeleink folyamatosan támadni fogják. Azt

fogják mondani, hogy a folyamat visszafordítható. Azt fogják mondani, hogy önálló nemzeti nagyság helyett betagozódás kell, ezért állandóan támadni fogják, és dolgozni fognak egy pályamódosításon. Folyamatosan meg fogják kérdőjelezni nemcsak a nagyság tartalmát, hanem a szükségességét is. Most ezt a küzdelmet vállalni kell, de az időtáv itt egy probléma. Mert ha ez egy húsz-huszonöt éves folyamat, akkor be kell látnunk, hogy miután nem leszünk fiatalabbak, ezt nem mi fogjuk befejezni. Ennek a nagyságának a végrehajtását, különösen az utolsó szakaszt biztosan nem mi fogjuk elvégezni, hanem leginkább a mai húszas-harmincas éveikben járó fiatalok. És amikor politikáról gondolkodunk, hogy hogyan kell politikailag végigvinni egy ilyen stratégiát, akkor tudnunk kell, hogy a következő nemzedékekben is ugyanúgy lényegileg csak két álláspont lesz, mint a mi nemzedékünk életében. Lesznek a liberálisok, meg lesznek a nemzetiek. És azt kell mondanom, hogy a liberális, slim fit szerkós, latte-avokádós, mindenmentes, öntetszelgő politikusok lesznek az egyik oldalon, és velük szemben állnak a két lábbal a valóságban álló, nemzeti érzelmű, vagány fiatalok. Ezért a toborzást a fiatalok között el kell kezdenünk, még most és még nekünk! Az ellenfelet a liberális korszak folyamatosan szervezi, és csatasorba állítja. Ott nem kell toborozni, toborzódik az magától, a mi táborunk azonban más. A nemzeti tábor csak trombitaszóra bújik elő, ez a fiatalokra is igaz, és csak magasba emelt zászló alá tud gyülekezni, ez a fiatalokra is igaz. Ezért nekünk nemzeti érzelmű, bátor, fiatal harcosokat kell találnunk. Nemzeti érzelmű, bátor, fiatal harcosok kerestetnek!

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket!



Zrínyi Ilona

Magyar évezredek – magyar küldetés*

Amikor a Nagyszombati Egyetem ósdi és megújult falai lehetőséget adtak arra, hogy az ifjúság körében terjesszem a tudást, többek között az a gondolat is vezérelt, hogy az egyetemen működött nagy elődeim nyomdokaiba lépjek. Még annak ellenére is, hogy a mai Felvidéken működő Nagyszombati Egyetem előjárói nem tudják vagy nem akarják az egyetem alapítójának nevét helyesen leírni¹, mégis büszkén hivatkoznak rá, és ezen az egyetemen tanulni és tanítani mindig is egyfajta kiváltság és kitüntetés. Talán ezért vált szokásommá, hogy előadásaimat többnyire bibliai idézettel kezdtem.

A legkedvesebb és a leggyakrabban használt idézet Szent János evangéliumának első mondata: „*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος...*” Bár a történelem során az idézetet magyarra is többféleképp fordították², de csak egy fordítás adta vissza legszebben és leghitelesebben annak az eredeti tartalmát: „Kezdetben vala az ige...” Ugyanis a görög logosz ebben az értelemben nem csak egy egyszerű szó, mint más nyelvekben. Szavakkal lehet az embereket félrevezetni, manipulálni, tévútra terelni, sőt akár nyíltan hazudni is. Ugyanakkor vannak olyan szavak is, amelyeknek valós a tartalma, az igazságot hirdetik. A népies magyar nyelvben az **igének** mint fogalomnak **igaz** (valós) jelentése is megtalálható! Gyerekkoromban, amikor valami csintalanságot követtem el, és el akartam fedni szüleim előtt, édesapám zoborálji szóhasználatlal figyelmeztetett: „*Az igazsághoz igeny es út vezet!*” Ebben az **igenyes** egyenességben benne van az ige, az igazság. Bár az igazság egy és oszthatatlan, mégiscsak erkölcsi-etikai kategóriáról van szó. Másként ítéli meg az igazságot az, aki uralkodik fölöttünk, mint az, aki fölött uralkodik.

Ezeket a gondolatokat azért véltem szükségesnek bevezetőként kiemelni, mert minden tudománynak az egyik alappillére a tárgy helyes meghatározása, más szóval helyes definíciók használata. Sajnos, az utóbbi időben sok olyan dolgozat cserél gazdát a közösségi hálókön keresztül, amely nemhogy nem használja tárgya helyes meghatározóját, de sok esetben eltekint attól, hogy egyáltalán megfogalmazzon kiindulóként (vagy végkövetkeztetésként) valamiféle definíciót. Az ilyen eszmefuttatások nagyon gyakran tömegesen manipulálnak és tévesztenek meg egész társadalmi csoportokat.

Nemzet – közösség – nemzettudat

Tárgyunkkal kapcsolatban fontos elsősorban meghatározni a nemzet fogalmát. A XX. század '90-es éveit követően, amikor a hosszú kényszerszünet után tömegével jelentek meg nemzetpolitikai írások, találkoztam két kirívó esettel. Az egyik egy vaskos kiadvány, amely a magyarországi közigazgatási dolgozóknak kívánt nemzetpolitikai alapismereteket nyújtani.³ Többször figyelmesen végiglapoztam, de sehol nem találtam meg benne a nemzet fogalmi meghatározását. Még az első fejezetben – amelynek címe: *Nemzet, állam, kisebbség* – sem találtam ennek a három fogalomnak a definícióját. Pedig ha alapismeretekről van szó, akkor ezek a meghatározások nem hiányozhatnak. A másik egy valószínűleg angolról lefordított tanulmány volt, amely a nemzetet így definiálta: „*A nemzet az emberek egy olyan csoportja, amelyet a származás »közös tévedése« és a szomszédok iránt*

* A szerző új adatokkal kibővített előadása, amelynek eredetije elhangzott a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyarságunk forrása régen és ma címmel megrendezett konferencián Budapesten (2022. augusztus 13–14.).

¹ Pázmány nevét szlovák átírással így írják: Pázmaň.

² „Kezdetben vala a szó”; „Kezdetben vala a beszéd”; „Bölcsőben vala a bölcsesség”; „Forrásban vala a szó...”

³ Kántor Zoltán (szerk.): Nemzetpolitikai alapismeretek (Közszolgálati tisztviselők számára). Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013, 219 oldal

érzett »közös megvetés« fűz össze.” Igen, a szélsőséges, liberális irányzat számára ez a nemzet! Ha nem is pontosan így, de ezek a szavak tükröződnek az egyik elismert és sokat idézett tudósunk nemzetelméleti munkásságából is. Például *A magyar nemzet megszületése* című, igényesnek tűnő történeti munka, egy olyan szerzőtől, aki csaknem egy egész történészgenerációt nevelt ki, a nemzetet (köztük a magyart is) négy ismerv szerint határozza meg: 1. idegengyűlölet (xenofóbia), 2. a közös múlt, 3. állami keret, 4. a haza fogalma.⁴

Tehát szerintem az első és legfontosabb ismerv a nemzet megszületésénél az idegengyűlölet.⁵ Igaz ugyan, hogy a nemzetet mint bonyolult társadalmi alakulatot többféleképpen lehet definiálni, és a történelmi fejlődés bizonyos szakaszai során a nemzet mást-mást jelentett. A nemzet fogalma nálunk, magyaroknál is fokozatosan, a szerves fejlődés eredményeképpen jött létre. Kezdetben mint nemesi nemzet, majd a későbbiekben már inkább a nép-nemzeti értelemben, belefoglalva az ország egész lakosságát. De visszatérve az említett szerző meghatározására, mindenképpen fel kell tenni a kérdést, hogy miért kell egy hazánkfiának negatív ismervvel kezdeni, kiváltképp akkor, amikor a magyar nemzetről van szó.

A modern szakirodalom az európai hagyományban két alapfelfogást különböztet meg a nemzet újkori értelmezésében. Mind a kettő a nemzeti újjászületési folyamatokban lépett előtérbe. Az angolszász politikai irodalomban és a gyakorlatban a nemzet állampolitikai értelmezése volt és van máig is elterjedve.⁶ A francia és angol területeken, ahol a különböző etnikumok (bretonok vagy walesiek) mindig is a francia vagy brit nemzet részeként voltak elkönyelve, nem volt szükséges külön foglalkozni az etnikai hovatartozásukkal. A másik felfogás a német területeken terjedt el, és a nemzetet nyelvi-kulturális közösségként értelmezte.⁷

Az említett két, szofisztikusan egymást kizáró elgondoláshoz szükséges hozzáfűzni, hogy

azok elemei bizony már benne foglaltatnak a magyar őstörténet két alapvető forrásában: Anonymusnál egy határozott államnemzeti elgondolás körvonalai látszanak kibontakozni – a Gesta Hungarorumban a történeti hagyomány és az állami keret szolgálta a nemzeti együvé tartozás kifejezésre juttatását, míg Kézainál az etnikai (vérségi) és nyelvi eredet kerül előtérbe (a tiszta Magyarországnak 108 nemzetsége van, és nem több – többiek jövevények). Azonban a két eltérő felfogás sem a múltban, sem a későbbiekben nem fordult egymással szembe élesen, nem zárta ki egymást. Szigorú szembeállításuk hamis és félrevezető lenne, mert valamely ország nemzeti kultúrájának az érvényesülése, „kulturális nacionalizmusa” szükségszerűen felhasználja az államot és annak politikáját, ugyanúgy, mint a nemzetpolitika, a „politikai nacionalizmus” szükségszerűen a kulturális identitásra támaszkodik.

A legáltalánosabb modern nemzetfogalmi meghatározás az, amikor a nemzetet **politikai-lag gondolkodó és cselekvő kulturális közösségként** fogjuk fel. Ez a meghatározás minden nemzetre vonatkozik, legyen az politikai vagy nyelvi-kulturális megközelítés, mi több visszavetíthetjük a régebbi történelmi korokra, amikor még a nemzet fogalmilag és a gyakorlatban is elkülönült a néptől. Már az első olvasatra szemünkbe tűnik a meghatározás három tartalmi eleme: a politika, a kultúra és a közösség.

Kezdjük a harmadikkal. Mellőzve a bonyolult (ál)tudományos megközelítéseket, abból indulunk ki, hogy minden közösség spontánul keletkezik, az emberek nagyobb egységbe való társulásának eredményeként. Tehát szerves, organikus jellege van. Ez még akkor is érvényes, ha szervezett, „organizált” intézményi kezdeményezés jóvoltából jelenik meg (pl. a kisebb közösségeknél az iskola vagy a katonaság). Ezzel kapcsolatban szükséges hangsúlyozni, hogy nem minden társadalmi csoportnak van közösségi jellege. A közösség minden esetben értéktartalommal bíró fogalom. A közösség belső viszonyait azok a tár-

⁴ Kristó Gyula: *A magyar nemzet megszületése*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1998, 211 oldal

⁵ Uo. 137. old.

⁶ Ennek eredete térségünkben már az olasz származású, a prágai egyetemen németül tanító Bernard Bolzano (1781–1848) filozófiai elképzeléseiben megtalálható, aki a nemzetet politikai egységként kezelte.

⁷ Ez a koncepció Johann Gottfried Herder (1744–1803) filozófiai nézeteire volt alapozva, aki hangsúlyozta, hogy az embert emberivé elsősorban a nyelv, a hagyományok, a népi alkotások teszik, amelyek összekötik az egyes nemzedékeket, és fejlődésük bizonyos fokán nemzeti egységet alkotnak.

sadalmi (politikai, gazdasági, kulturális stb.) értékek szabályozzák és közvetítik, amelyek az egyes közösségekbe társuló személyeknek a tágabb társadalomhoz fűződő kapcsolatait jellemzik. Az emberi közösségek így nemcsak az egyének összességei, hanem rendszerint szerves rendszert alkotó csoportosulások, amelyek különleges vonásokkal vannak felruházva. Olyan jellegű együvé tartozással van dolgunk, amelyben érvényesül a **közös cél**, a **közös érdek** és a **hasonló értékrend**. Karácsony Sándor a közösségi életet szemléletesen a vásár példáján magyarázza, ahová sokan eljárnak: „[...] a maguk hasznáért és egyúttal mégis egymás kedvéért mennek a vásárra az eladók is, meg a vevők is. [...] Kettőn áll a vásár. De nemcsak a vásár, hanem nagyon sok minden az ember életében.”⁸ Tehát beszélhetünk az emberi közösségek egy bizonyos fokú egységesüléséről, amelyet egyben tudatosítanak is.⁹ A közösség ún. mi-tudata így a további vonása ennek a csoportosulásnak. Ilyen közösség a nemzet is, bár a nemzet esetében inkább ún. eszmei közösségről van szó, de a mi-tudatnak itt is nagy szerepe van, amely a **nemzettudat** fogalomban jelenik meg. Egy nemzet tagjai, közösségei akkor hordozói az azonosságtudatnak, ha képesek megkülönböztetni önmagukat más nemzet tagjaitól, ha képesek saját közösségük jellegzetes vonásait szavakkal, viselkedésmóddal úgy kifejezni, hogy újra meg újra bizonyítsák, hogy nemzetüknek van létjogosultsága, és nekik van okuk e nemzethez tartozni. Ez azt is jelenti, hogy a nemzetet nem lehet szabályokkal, rendeletekkel, (nyelv)törvényekkel megteremteni, mint ahogy szellemét, tudatát sem lehet ilyen módon megváltoztatni. Nem lehet egy nemzetet megsemmisíteni mindaddig, amíg tagjaiban él a nemzettudat. Másfelől, csak a nemzettudatot birtokló közösségekben születhetnek nemzetépítő alkotások.

Minden közösségben, amely nemzetként definiálja önmagát, benne foglaltatik a **politikum** mint annak szerves része. Ez pedig nem más,

mint a nemzeti sors intézésének módja és eszköze. A politika a modern korban főleg a nemzetállam feladatkörében nyilvánul meg, amely erősebb szervezettségre van alapozva, mint az állam minden előbbi formája. De mégis a **kultúra** az, amelynek talán a legjelentősebb szerepe van a nemzeti fejlődésben. A nemzetnek mint kulturális közösségnek több megnyilvánulása van. A nyelvi fejleményeken, a beszédben, a dalban és írásban közölt szellemi tartalmakon kívül főleg a kultúra olyan megnyilvánulásaiban, mint pl. az öltözet, szokások, hagyományok, amelyek elkísérik az embereket a születésüktől a halálukig. De közelebről tekintve ilyenek a kultúrába beépült nemzeti színek, a nemzeti vallás sajátos jegyei, a nemzet szimbólumai. Ezek a jegyek és szimbólumok a nemzet kultúrájához való tartozás igen fontos kellékei, amelyekkel kifejeződik az egyének a közösséghez való tartozása. Ezek teremtik meg a lehetőségét annak, hogy az etnikum vagy a nemzet kijelölhesse határait az elfogadottaknak és kívülállóknak, vagyis befogadjon (esetleg kirekesszen) valakit. A nemzeti kultúra jegyei és szimbólumai nagyon erős érzelmi töltetet hordoznak, és az utóbbi két évszázadban kialakult és bizonyos körökben elterjedt gyalázásuk vagy adminisztratív felszámolásuk félelmet és dühöt válthat ki a nemzet tagjaiban.

Térjünk ki röviden egy további fogalomra, amelynek tartalma a legnagyobb mértékben járul hozzá a nemzetépítő alkotásokhoz. Ez pedig a már említett nemzettudat. Bár ezt a fogalmat is többen definiálták, számomra a legelfogadhatóbb és a lényeget legjobban kifejező az, amit egy emigrációban élő hazánkfia fogalmazott meg: „A **nemzettudat egy egységes és átfogó, alkotótöltetű nemzeti önismereten alapuló közösségtudat. Az együvé tartozás tudata, amelynek jegyében vállaljuk a közös sorsot, és amelyet birtokolva egy nép képes megoldani nemzeti sorskérdéseit.**”¹⁰ A megfogalmazás olyannyira megfelel a tudományos igényeknek, hogy a tudomány rangos kiadványaiban is helyet kapott.¹¹ A definíció

⁸ Karácsony Sándor: Magyar nyelvtan társas-lélektani alapon. Budapest, Exodus Kiadás, 1938, 1–2. old.

⁹ A jelenlegi politika-elméleti értekezések bizonyos választóvonalat keresnek az európai demokráciák és kultúrák között a társadalom (Nyugat-Európa) és közösség (Közép- és Kelet-Európa) fogalmi megkülönböztetésében is.

¹⁰ Radics Géza: Eredetünk és őshazánk. Kőrösi Csoma Sándor Cultural Society, 2002, 186. oldal. Később a szerző több kiadványában is közreadta.

¹¹ Чампаи, Отто: Центральная Европа – Карпатский бассейн: развитие этнических общностей: теоретико-методологический аспект : (на примере венгерского этноса) Közép-Európa = Kárpát-medence). Изд-во ИЖГТУ. Izsevszk, 2012, 108. old.

megfogalmazója egyben kiemeli, hogy a kulcszó nem is annyira a nemzettudat, mint inkább a nemzetismeret. Nemzetismeret nélkül a nemzettudat nem érheti el azt a szintet, amely szükséges nemzetépítő és nemzetfenntartó alkotásokhoz.¹² Ha a nemzettudat tömör meghatározását operacionalizáljuk, tehát olyan konkrét mérési eljárást alkalmazunk, amely során az általánostól az egyedi felé haladunk, más szóval konkrét lépéseket és műveleteket alkalmazunk, amelyek aztán felhasználhatók a nemzettudat (nemzetismeret) mérésére, akkor leegyszerűsítve a következő ismereteket kell kutatnunk és mérnünk: 1. valós ismeretek a nemzet múltjáról (történelem-tudat), 2. ismeretek a nemzet jelenéről (ez főleg a politikai tudatban nyilvánul meg, amikor az élet nagy kérdéseiről kell határozni: *politikai rendszerváltozások, parlamenti választások*) és 3. elképzelések a nemzet további sorsáról, jövőjéről, a küldetéséről, amit felvállalt, és teljesíteni akar.

Küldetéstudat – a nemzettudat szerves része

Az előző sorok arra engednek következtetni, hogy a küldetéstudat főleg a jövőnk ismeretéhez, egyfajta jövőképhez kötődik. Térjünk ki röviden, mit értünk a nemzet küldetésén, a küldetéstudaton. A nemzeti azonosságtudat egyik fontos eleme nemcsak az, hogy az adott nemzet (vagy nemzetrés) tudomásul veszi önmagát mint közösséget, hanem bizonyos szerepeket is lát maga előtt, és meg van győződve arról, hogy az emberiség elvárja ezeknek a teljesítését. Éppen ezeknek a szerepeknek, a nemzet küldetésének a felismerésére, tudatosítására épülnek az azonosságtudat további összetevői is. A nemzet sokszor transzcendens értéként kezeli küldetését, amely ugyan gyakran mitikus gyökerekből táplálkozik, de a modern világban is kell ezzel a sajátossággal számolnunk. A küldetéstudat az egyik fő meghatározója a nemzet cselekvésének, kreativitásának. Amíg ez ki nem kristályosodik, ki nem forr, addig nem beszélhetünk a szó szoros értelmében a nemzeti öntudat

magas fokáról. A magyarság szemszögéből ez egy különálló szociológiai probléma, amelynek a megoldása további elemzéseket igényel. Azonban már itt meg kell állapítanunk, hogy a nemzet küldetésének leglényegesebb kiindulópontja, életadó gyökere a történelmi múlt.

Említettük, hogy a jegyek és szimbólumok a nemzet kultúrájához való tartozás igen fontos kellékei. Az egyik ilyen nemzeti szimbólum az állam (és egyben a nemzet) címerében a Szent Korona mellett megjelenő kettős kereszt. Mivel nagyon régi szimbólum, amely már az ősi képirásokban mint főember, főpap, uralkodó, istenség jelenik meg, próbáljuk meg ennek segítségével közelebb hozni a küldetésünket.

A kettős kereszt, amelyet apostoli keresztnek is nevezünk, nagyon rég kerülhetett címerünkbe. A középkori keresztény ikonográfia a kettős kereszt köré épül. Sokak számára ismert tény, hogy Erdélyben, az énlaki unitárius templom menynyezetén van egy festmény, amelyen rovásírással szöveg látható. Ennek olvasata „Gy az Isten Georgyius Musnai diakon”. Musnai mester kihagyva az „e” betűt, a rovás „gy” – † betűjével írja az egyet, az egyetlent. Az egyetlen pedig az Isten – Egy az Isten! Ha egybeolvassuk a kettős keresztet és a hármas halmot, akkor egy országot kapunk – az egy Isten országát. Mítosz ez, vagy valóság? Nem tudjuk. De még ha mítosznak is bizonyulna, ne becsljük le. Ugyanis *minden nemzetnek szüksége van mítosznak, mert bizonyos értelemben ez biztosítja a nemzet túlélését*. Ha tönkreteszik a nemzet mitológiáját, ha ez megsemmisül, akkor a nemzet tagjai formátlan tömeggé válnak, melyet aztán alkalmas módon alakíthatnak az ügyes kezű manipulátorok. *A mítosz nélküli nemzetet a szellemileg fogyatékos emberhez hasonlíthatjuk*. E nélkül a nemzet gyökértelenné válik, zavarok keletkeznek értékrendjében, nincs küldetéstudata, vagy elveszíti azt, parttalanul csapong, vagy bárhová csapódhat a végtelen univerzumban – könnyen felszívódhat, eltűnhet a történelem súlylésztojében. Erre már Ipolyi Arnold is ráeszmélt, aminek következtében feladatul tűzte ki a magyarság mitológiájának a leírását.¹³

¹² Erre már akkor rámutattunk, amikor első terjedelmes empirikus kutatásainkat publikáltuk. Lásd bővebben: Csámpai Ottó: Viharvert nemzettudat (Az identitástudat és érzésvilág problémái Zoboralja magyar falvaiban). Pozsony, 1994. Sajnos az akkori eredményekből levezetett következtetések mára nemcsak Nyitra vidékén, de az egész Felvidéken teljesen beigazolódtak.

¹³ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest, Hackenast Gusztáv, 1854

A mítoszok a nemzetek előtörténetéből erednek, akárcsak a mondákra épített történelemből. A mítosz többnyire nagyobb embercsoportoknak az alkotása, egész közösségeké, így voltaképpen anonim, névtelen. A világ- és etnikumszemlélete tudomány és történelem előtti (de velük nem mindig ellentétes), gyakran antropomorfisztikus, erős érzelmi töltettel. Közös és sajátos a társadalomtörténeti értelmezés a világ és az élet nagy kérdéseiről, akárcsak az a bizonyos jelrendszer, amely előírja a nemzet gondolkodás- és cselekvésmódját. Veszélyes lehet akkor, ha a nemzetek hamis mitológia szerint értelmezik történelmüket. Nem minden nemzet ismeri előtörténetét, és dicsekedhet vele, de vannak nemzetek, amelyek gondosan lejegyznek minden fontos és jelentős eseményt, és igyekeznek megőrizni a jövő nemzedékek számára. Nagyon gazdag mitológiai örökségre épülő történelmük van a görögöknek, kínaiaknak, zsidóknak. De nem kell szégyenkeznie a magyarságnak sem, mert ugyanúgy gazdag, részben ismert, részben a mai nemzedékek számára kevésbé ismert előtörténete van.

Szimbólumainkon keresztül tudjuk értelem-szerűen feleleveníteni a több száz éves, sőt több évezredes küldetéstudatot.

Fentebb említettük, hogy az egyik legősibb nemzeti szimbólumunk a kettős kereszt. Mellőzzük a vitás kérdést, hogy a koronát II. Szilveszter pápa küldte volna első királyunknak térítői buzgalmát méltányolva, de hogy ő kapta először az apostoli királyi címet, az elfogadott tény. Ennek a szimbóluma pedig a kettős kereszt, mert a pápák már ekkor hármaskeresztet használtak. Ez még akkor is úgy van, ha a kettős kereszt királyi jelvényként való alkalmazása ebben az időben nem bizonyítható. Mindazonáltal a kettős kereszt hosszú évszázadokon át a magyar küldetéstudat egyik kiemelkedő szimbólumává vált. A XVI. század elején, amikor Werbőczy István összefoglalta a magyarországi szokásjogot *Hármaskönyvében*, ő is úgy vélekedett, hogy a kettős keresztet mint apostoli jelvényt Szent István a keresztény egyház szervezésére kapta. Ezt a huszadik századi tudósok közül sokan tévesnek tartották, ugyanúgy, mint az 1360 körül Kálti Márk által írt *Képes krónika* adatait: Szent

István királyt koronázása után az is következetesen kettős keresztes zászlóval és címerrel ábrázolja. Nem elegendő bizonyíték az akkori történelmi emlékezet frissessége? Világi használatban ez az apostoli jelvény a középkorban mint politikai szimbólum jelenik meg. Míg a keresztény egyház szimbolikájában a püspököt egyágú kereszt illette, az érsek – *archiepiscopus* – jelképe a kettős kereszt volt, politikai értelemben főkirályságot (*archiregnum*), az összes többi királyság (*regnum*) közt az élenjárót jelentette.

A magyarok már rövidebb idővel a hon(vissza)foglalás után kiérdemelték Európa nagyhatalmainak a tekintélyét: például a 907-es pozsonyi csata, amelyben Árpád hadai tönkretették Nyugat-Európa egyesített hadait, vagy amikor III. Henrik német-római császár 1051-ben harmadszor is megtámadta Magyarországot, I. András királyunk csúfosan menekülésre kényszerítette. Akkor még az uralkodó, legyen az fejedelem vagy koronás király, nagyon is tudatában volt küldetésének a nemzet élén, és ezt ki tudta terjeszteni a nemzet egészére.

A magyar küldetéstudat a kettős kereszt jegyében

A kettős kereszt mint a magyar államnak és uralkodójának szimbóluma Szent László király ábrázolásaiban jelenik meg, bár ezek minden bizonnyal későbbi eredetűek. Nyitra vármegye címerének központi motívuma a kun harcosra le-sújtó Szent László király (1077–1095), kezében a címerpajzzsal. De mivel a történeti esemény nagyon távol van Nyitrától, feltételezhetjük, hogy ez ugyanúgy, mint Nyitra város címere, amelyen Szent László erős karja tartja a kettős keresztes zászlót, inkább rejtett módon való utalás László király nagyapjára, a megvakított Vazulra. A két címet a szlovák heraldikusok is megtartották, azzal a különbséggel, hogy szerintük a kettős keresztet a IX. század két nagy hittérítője, Círil és Metód hozták volna a „morva-szlovien” uralkodók számára, és ez került Magyarország címerébe.¹⁴ Nyitra és környéke ugyanis mint a korai szlávok hatalmi központja él mai napig a szlovák történelmi tudatban. Ebben az esetben

¹⁴ Ez annyira beivódott a köztudatba, hogy az első bécsi döntés utáni visszacsatolás emlékére kiadott A visszatért Felvidék 1918–1938 című kötet címlapján is a zöld színű hármaskalmon álló kettős keresztes címer látható mint a Felvidék címere.

egy hamis mítosszal van dolgunk, amely a szlovákság történelmi tudatát befolyásolja, ami nem is lenne baj, ha ez a kettős kereszt segítené a két nemzet egymásrataltságát.

Magyarország mint Európa védőbástyája

A kettős kereszt mint királyi jelvény először III. Béla király (1172–1196) pénzein fordul elő, kezdetben még pajzs nélkül, később pajzsba foglalva, lebegő helyzetben. Ő az egyik leghatalmasabb uralkodónk, még ha keveset is tudunk róla. Őneki jutott az a történelmi szerep, hogy a Magyar Archiregnum és Bizánc között – mint az adott kor egyik jelentős civilizációs egysége között – a kapcsolatot szorosabbra fűzze. III. Béla fiatalabbik fia, II. András király (1205–1235) ismét szerepelteti a kettős keresztet címerpajzsot a pénzein. Uralkodása a magyar történelem egyik legnevezetesebb időszaka. Nevéhez kötődik az 1222-ben kiadott Aranybulla, de főleg a szentföldi V. keresztet hadjárat, amely az akkori világ egyik legkiemelkedőbb történelmi tette volt. Az ő szerepvállalása óta használták uralkodóink a *Jeruzsálem királya* címet. Utána fia, IV. Béla király (1235–1270) az, aki egyértelműen uralkodói szimbólumként használja a kettős keresztet. Ő is egy történelmi küldetést vállalt fel, és pedig az ország tatárjárás utáni újjáépítését. Ezért valóban megilleti őt a „második honalapító” cím. De valóban még egy fontos dolgot kell tevékenységéből kiemelni: az újabb mongol támadás veszélye arra készítette Bélát, hogy a pápának 1252-ben megírja híres „mongol levelét”, amelyben büszke öntudattal kihangsúlyozta, hogy a Duna „az ellenállás vize” – hic est aqua contradictionis. Itt jelentkezik első alkalommal és magyar király megfogalmazásában a magyarság további küldetésének tudata: a **„kereszténység védőbástyája”**, melyet a római pápák később magukévá tettek.¹⁵

Az Árpád-ház fiúágon való kihalása után I. Károly Róbert király (1310–1342) kerül a trónra. Ő, mivel bár női ágon, de ugyancsak Árpád-házi leszármazott volt, az Anjouk liliomos címere mellett már az Árpád-házhoz való tartozást kihang-

súlyozó vörös/ezüst vágott pajzsot használta. Nála is tovább élt a kettős kereszt, egyrészt a királyi pecséten, másrészt az 1326-ban létrehozott Szent György Lovagrend címerében. A lovagrend elsődleges feladata a királyi család védelme mellett a Szent Korona őrzése is volt. I. Károlynak az ország felvirágoztatása mellett sikerült egy közép-európai együttműködés alapjait is leraknia, hiszen 1335-ben a visegrádi királytalálkozón kibékítette egymással János cseh és Kázmér lengyel királyt. Így lett a kettős kereszt egy további történelmi küldetésnek, a közép-európai együttműködésnek a szimbóluma. Fia, I. (Nagy) Lajos folytatta apja országfejlesztő tevékenységét. Aktív külpolitikájának köszönhetően Magyarország valódi európai nagyhatalommá vált. Szimbolikus jelentősége van annak a ténynek, hogy koronázása utáni első útja – amellyel kinyilvánította uralkodói küldetését is – Nagyváradra, Szent László lovagkirály sírházához vezetett, ahol felidézte mindazok emlékét, akik vérüket ontották a hazáért. Uralkodása alatt a Magyar Királyság nemcsak európai nagyhatalommá vált, hanem kulturális központtá is szeretne volna megtenni – ezért 1367-ben Pécsen megalapította az egyetemet. Politikai nagyságát erősítette az 1370-ben létrejött perszonális unió Lengyelországgal, a térség másik fontos államával. Így a lengyel királyi trónt is magáénak tudhatta. A hármas halmon álló kettős kereszt, amely ott van pecsétjének a hátlapján, már az Anjou-liliomoknak az előterébe kerül, kihangsúlyozva keresztény királyi elkötelezettségét. Ebben a viszonylatban említjük, hogy leánya, a később szentté avatott Hedvig (Jadwiga) lengyel királynő uralkodóként ült a lengyel trónon, és Jagelló II. Ulászló feleségeként, mint litván nagyhercegnő, nagyban hozzájárult a litvánok keresztény hitre való térítéséhez.

A folyamat, amely Árpáddal elkezdődött, és folytatódott ivadékaival, tehát valójában I. Károly és Nagy Lajos alatt bontakozott ki. A Magyar Archiregnumot ekkor már Európában az „országok királynőjeként” tisztelték. Tovább érlelődött ez Luxemburgi Zsigmond, majd Hunyadi Mátyás korában, de a tragikus hanyatlás a mohácsi vermezőre vezetett. Azonban a kettős kereszt to-

¹⁵ Ezt a megfogalmazást használja 1440-ben I. Jagelló Ulászló is koronázásakor a magyar királyi esküjében.

vábbra is az ország címerében ékeskedett, emléke tovább élt napjainkig, nyugtalanított, lelkiismeret-vizsgálatra késztetett, ösztökelte a politikai elitet küldetésünk újrafogalmazására.¹⁶

Magyar küldetés a nemzet nagyjainak megfogalmazásában

Voltak ugyan próbálkozások a Habsburg-uralom alatt is a magyar küldetés megfogalmazására és átültetésére a gyakorlatba, de ezek nem értek el kellő eredményt, és sokszor tragikus végbe torkolltak. Már a nagy Comenius az elfeledett politikai beadványában, amelyet II. Rákóczi Györgynek írt, megfogalmazta, mit kell tenni az uralkodó elitnek, hogy a nemzet valóban „boldog” legyen.¹⁷ Néhányan már előtte vagy később igyekeztek valami hasonlót célul kitűzni, hogy a nemzet valóban felemelkedjen. Sőt, párhuzamosan a Habsburg-pártoló és Habsburg-ellenes oldalon sokszor a művészetek, a tudományok, a politika és a hitviták szókincsével fejezték ki mindazt, amit a mai szóhasználatból így fogalmazhatnánk meg: **értelmesen közvetíteni Kelet és Nyugat között, és ezen belül egyeztető fórummá lenni a különböző társadalmi, etnikai és vallási csoportok között, kialakítani egy hatásos együttműködést a magyar nemzet és a többi Kárpát-medencei néptömörülések javára**, úgy, hogy ezek valóban magyarnak, hungarusnak számítsanak, még akkor is, ha vérségileg nem tartoznak a gens Hungarorum részébe. A legnagyobbak közül megemlíthetjük pl. gróf Esterházy Miklóst, aki nádorként sok engedményt kicsikart az ország védelmében, mi több lemondással fenyegette a bécsi kormányt, ha nem teljesíti a nemzet kívánságait. Ő és családja kései leszármazottai meg voltak győződve arról, hogy küldetésük: kibékíteni a nemzetet és az uralkodóházat. Kortársával, gróf Zrínyi Miklóssal, a költővel és hadvezérrel és Bethlen Gábor fejedelemmel együtt dolgozott a nemzet felvirágoztatásán, de ugyanebben a szerepben említhetjük

Pázmány Péter bíboros érseket is, aki megértette az erdélyi fejedelmek nemzetileg elkötelezett politikáját, világosan látta, hogy rendkívül fontos a magyar nemzet fennmaradása és további fejlődése számára, hogy a független Erdély, még ha török támogatásra is szorul, továbbra is magyar nemzeti politikát folytasson, „mert ha ezt nem teszi, akkor gallérunk alá pök a német”! De ide sorolhatjuk akár Thököly Imrét és főleg a nagyságos fejedelmet, II. Rákóczi Ferencet, aki élete legszebb éveit áldozta a nemzetért, mert annak szabadságát mindennél fontosabbnak tekintette. Ugyancsak meg kell említenünk a reformkorszak és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc zászlóvivőit Széchenyin, Petőfin és Kossuthon keresztül egészen Deákig, még akkor is, ha ő valamelyest más eszmeiséget képviselt.

Küldetésünk kérdései Trianon tükrében

A nemzet Trianon utáni földarabolása szükségessé tette az elcsatolt területeken, sokszor megalázott sorban élő közösségek küldetésének a megfogalmazását is – ez azonban gyakran hiányzik! A XX. század '90-es éve elején kezdtek mindinkább elterjedni azok a naiv elképzelések, hogy az Európai Unióba való belépésünkkel a népek és nemzetek közötti feszültségek automatikusan megszűnnek, mi több a „felzárkózás Európába” jelszava már csaknem a nemzet küldetésének összetevője lett. Azonban az európai egységesülési folyamat csak tovább fokozta ezeket az ellentéteket – Európa etnikai és kulturális arculata, főleg a növekvő illegális migráció következtében, nagyban megváltozott. Nagyon hamar bebizonyosodott, hogy az európai egységesülés nem más, mint egy hamis alapokra épített rémálom.

A fentiekkel kapcsolatban szükséges hangsúlyoznunk azt a gondolatot (és tényt), hogy Európa nem egyöntetű kulturális és civilizációs egység. Sőt, földrajzi értelemben Európa nem is létezik, csak Eurázsia. Mind a múltban, mind manapság

¹⁶ A későbbiek során a kettős kereszt eljut más országokba is – Báthory István lengyel királyként saját címerébe veszi Litvánia nagyhercegségének egyenes szárú kettős keresztjét, amely azonban a már említett Nagy Lajos király leánya, Hedvig által került Litvánia címerébe. Ugyancsak az Anjouk révén került a kettős kereszt Franciaországba, ahol lotharingiai keresztként vált ismertté. Évszázadokkal később, 1940-től De Gaulle tábornok Nemzeti Ellenállási Bizottságának a jelvényeként is ezt a lotharingiai keresztet választotta.

¹⁷ Bővebben: Csámpai Ottó: Comenius újrafelfedezése. Budapest, Heraldika Kiadó, 2020, 89–145. old.

sok itt élő gondolkodó (és politikus) sorakozott fel a kelet-európai vagy a nyugat-európai kultúra és civilizáció mellett. Ehhez hozzá kell adni azt, amit az egyik méltatlanul mellőzött gondolkodónk írt le még a XX. század '60-as éveiben. Azt, hogy a nagy Eurázsia masszív nyugati félszigetén léteznek egy kb. 1000 km-es sáv, amelyet két függőleges választ el Kelettől, ill. Nyugattól. Az egyik vonal Königsberg (Kalinyingrád) környékéről indul, és valahol a Dnyeszter-torkolat mélyén, Odesszánál éri el a Fekete-tengert – ez a vonal jelenti az említett sávnak a keleti szegélyét. A másik – a nyugati Stettintől az Adriai-tenger északi csücskén levő Triesztig terjed.¹⁸ Ennek a sávnak a jellegét hagyományosan a két, paradigmaticusnak tekintett területhez viszonyítva szokták meghatározni. Jól mutatja ezt az egyik német elnevezés „Zwischeneuropa” – Köztes-Európa. A földrajzilag kis államoknak és nemzeteknek, amelyek ebben a sávban fekszenek, két nagy közös lidércnyomása van: Németország és Oroszország. Ez 2022-ben, az orosz–ukrán konfliktus után még erőteljesebben kibontakozott, függetlenül attól, hogy melyik állt az egyik vagy másik fél mellé. Sokak számára ez a nemzetek és államok halmaza kulturálisan Kelet-Európa, míg mások Nyugat-Ázsiáról beszélnek. Az említett történetfilozófusunk ezt a sávot, amelynek szerves része a Kárpát-medence is, poetikusan így jellemezte: „Valahol e két vonal közötti sáv belsejében végződik a gótika és kezdődnek a hagymakupolák. Valahol itt záródott le a páncélos középkor európai lovagvilága és valahol itt kezdődtek a háremek. Valahol itt tűnik el az abbé és hallgat el a hegedű és valahol e kettő között jelenik meg a pápa és kezd ciripelni a balalajka.”¹⁹

Sajnos, manapság az összekuszált nemzet-tudatunk törvényszerűen a negatív gondolkodás felé vezet, mivel már az elért sikereket sem tudjuk pozitívan értékelni. Nemzetünk bizonyos rétegeinek magatartása az örökösen elégedetlen és panaszkodó betegéhez hasonlít, és ez sajnos egyre inkább meghatározza a magyarság további részének a gondolkodását és lelki beállítottságát. Annak ellenére, hogy a Kárpát-medencében élő magyar nemzetrészek körében vannak közösségek, melyeknek már hagyományosan

példamutató öntudatuk van (pl. a székelyek, akik Tamási Áron szavaival élve, olyanok, mint a magyarok, csak még olyanabbak), mégis ezeket a feladatokat, szerepeket, vagyis küldetésüket nem tudják mindig felismerni, tudatosítani, sőt megfogalmazni sem. Létezik tehát egy bizonyos fokú identitászavar. Sokszor a többségi nemzet fogalmazza meg, hogy mit vár el a másik nemzetrésztől, ez pedig megelelgeszik a megfogalmazással, hogy küldetése: a kisebbségi sors vállalása (?).

De emellett van egy erényünk is: éspedig az **emberség** mint filozófiai-etikai álláspont, amelyben központi helyet foglal el az ember, annak méltósága, jóléte, valós igényei és érdekei. Az emberséghez, a humánumhoz tartozik az, hogy évszázadokig valóban a keresztény Európa védőbástyája voltunk a betolakodó idegen kultúra és vallás ellen, de ugyancsak emberségünk jele, hogy próbálkoztunk közvetíteni Nyugat és Kelet között, ami sokszor véráldozattal is járt. És most a XXI. század első felében védjük a civilizációt attól az erkölcsi nihiltól, amelyben az egyedi, páratlan európai kultúrák feloldódnak egy univerzális, szürke, zavaros kuszaságban, egyfajta kultúranélküliségben. Ezért a küldetésünk: Kiterjeszteni ezt az emberséget az egész emberiségre!

Ahhoz, hogy érvényesíteni tudjuk azokat a gondolatokat, amelyek a küldetéstudat szerves részét alkotják, szükséges néhány alapfeltételt teljesíteni:

1. az Istenben való hit. Ennek az intézményesített megnyilvánulása pedig a vallás. Minden vallás a szent dolgokra, a közösségben élő emberek végső kérdéseire vonatkozó hitek és gyakorlatok egységes rendszere. Az ember számára végső kérdéseknek számítanak az olyan kérdések, mint a honnan jövünk, miért léte-zünk, hová megyünk, mi az élet értelme, miért szenvedünk, van-e élet a halál után. A válasz ezekre a kérdésekre feltételezi az Istenben való hitet. Egyben olyan szellemi áramlat, amelynek bizonyos követelményeknek eleget kell tennie: kifejtett és lehetőleg jól érthető nyelvezetten dokumentált elképzelések a világ keletkezéséről, ezenkívül olyan élő és valós társadalmi közeget

¹⁸ Padányi Viktor: Egyetlen menekvés. Budapest, Gede Testvérek Bt., 1995, 23. old.

¹⁹ Uo., 23. old.

kell nyújtania a nemzet tagjainak, amely megvédi az életüket a külső negatív hatásoktól, elősegíti a társadalmi együttélést, erősíti az együvé tartozás élményét. A magyarság számára a kereszténység a meghatározó vallás még akkor is, ha történelmünk során a keresztény–keresztyén szókétfős a magyar kultúra vallási megoszlásának a jelévé is vált.

2. az összefogás szükségessége. A szétválás már csaknem a magyarság jellemhibájává vált, aminek történelmünkben többször beláthatatlan következményei voltak. A mellérendelő elv (Karácsony Sándor) alkalmazása során, főleg ott, ahol több vezéregyéniség találkozik, kialakulhatnak olyan helyzetek, hogy nehéz megtalálni a közös álláspontot. Ezért válságos időszakokban szükség van a központi akaratra.

3. az önazonosságunk megőrzése. Az önazonosságunk már nemcsak az elcsatolt nemzetrészekben veszélyeztetett, hanem a magyar állami keretek között élő nemzet tagjainál is. Amint azt a bevezető sorokban hangsúlyoztuk, legnagyobb szerepe a nemzeti önismeretnek van, s ezen belül főleg a nemzeti múltunk valós megismerésének.

4. A családok egészséges szerepének a megőrzése. Addig erős a nemzet, amíg erősek a családok! Ez a tézis főleg a család hagyományos funkcióinak betöltéséből ered. Változó világunkban ezek a funkciók állandó átalakulásban vannak, mi több egyes funkciók elsorvadnak. Ez befolyásolja a családok tevékenységét, kultúráját, norma- és értékrendszerét. A társadalmi és gazdasági változások is kedvezőtlenül hathatnak a család funkcióinak működésére, főleg a biológiai, reprodukciós funkcióra, a gondozási feladatok ellátására, amelyet a szülők sokszor áthárítanak más intézményekre (bölcsőde, óvoda, iskola). Az egészséges családoktól távol álló idegen ideológiák (gender) beszívargása veszélyezteti a nevelési, szocializációs feladatok ellátását, veszélyezteti a biztonságot nyújtó családi környezetet.

Visszatérve a küldetésstudathoz, minden társadalmi és közösségi szerepnek legalább há-

rom fontos mozzanata van: környezetünk elvárásai velünk szemben, saját elképzeléseink a szerepvállalásunkról és nem utolsósorban a szerepkör valós teljesítése. Összegezve tehát: A nemzetnek mint küldetésközösségnek lényegi tartalma ezeknek a szerepeknek a tudatosítása, az a meggyőződés, hogy az emberiség elvárja a teljesítésüket.²⁰ Nemzetről akkor beszélhetünk, ha már nemcsak az egyén felelős a közösségnek, hanem a közösség is felelős, de az egész emberiségnek.

Bár a nemzet küldetése benne foglaltatik a különböző (kormány)programokban, szükségszerű lenne a különböző történelmi időszakokban ezt úgy megfogalmazni, hogy a széles néprétegek számára is érthető és főleg mobilizáló erejű legyen. A mai helyzetben, amikor Európa népeit az ukrán–orosz konfliktus kapcsán egy újabb véres háború fenyegeti, példa erre Orbán Viktornak, Magyarország miniszterelnökének küldetésünk explicit módon való megfogalmazása: „*Kimaradni a háborúból és a béke szigeteként megőrizni Magyarországot. Ez a mi küldetésünk.*”²¹ És egy hónap múlva már az egész világ feszülten figyelte, ahogy mindkét harcoló fél legmagasabb vezetőjével tárgyal a békét megteremtő lehetőségekről, és találkozik a világ nagyhatalmainak vezetőivel, hogy ezt a küldetést valóra váltsa. A magyarok igazságát, ha nem is az egész világ, de legalább Európa igazságává kell tenni!

Tehát következtetésképpen, a nemzet küldetése legalább három oknál fogva szükséges és időszzerű mind az elméleti szakemberek, mind a politikai gyakorlat számára: 1. főleg azért, mert sokan borúlátóan figyelik a körülöttünk zajló eseményeket, melyekbe csaknem genetikai információként épültek bele a „magyarságnomorító” törekvések. 2. ugyanakkor a nagyobb geopolitikai egységek kibontakozásában is benne rejlenek a veszélyek, amelyek a magyar szellem és etnikum nyomtalan eltűnéséhez vezethetnek. 3. mint a herderi jóslat, úgy üldöz az intés, amelyet a XXI. század küszöbén néhányan megfogalmaztak: „*Merjünk kicsik lenni!*” Mert ha valóban jelentéktelen kis nemzet vagyunk, akkor

²⁰ A társadalmi szerep nem teljesen azonos a vakon teljesített feladattal. Míg a feladatokat egyfajta külső nyomásra teljesítjük, a szerepeket bizonyos módon eljátsszuk, mint a színész a színpadon. A társadalmi szerep nem más, mint bizonyos elvárások összessége, viselkedési minta, amely szorosan összefügg az adott személy vagy csoport társadalmi helyzetével.

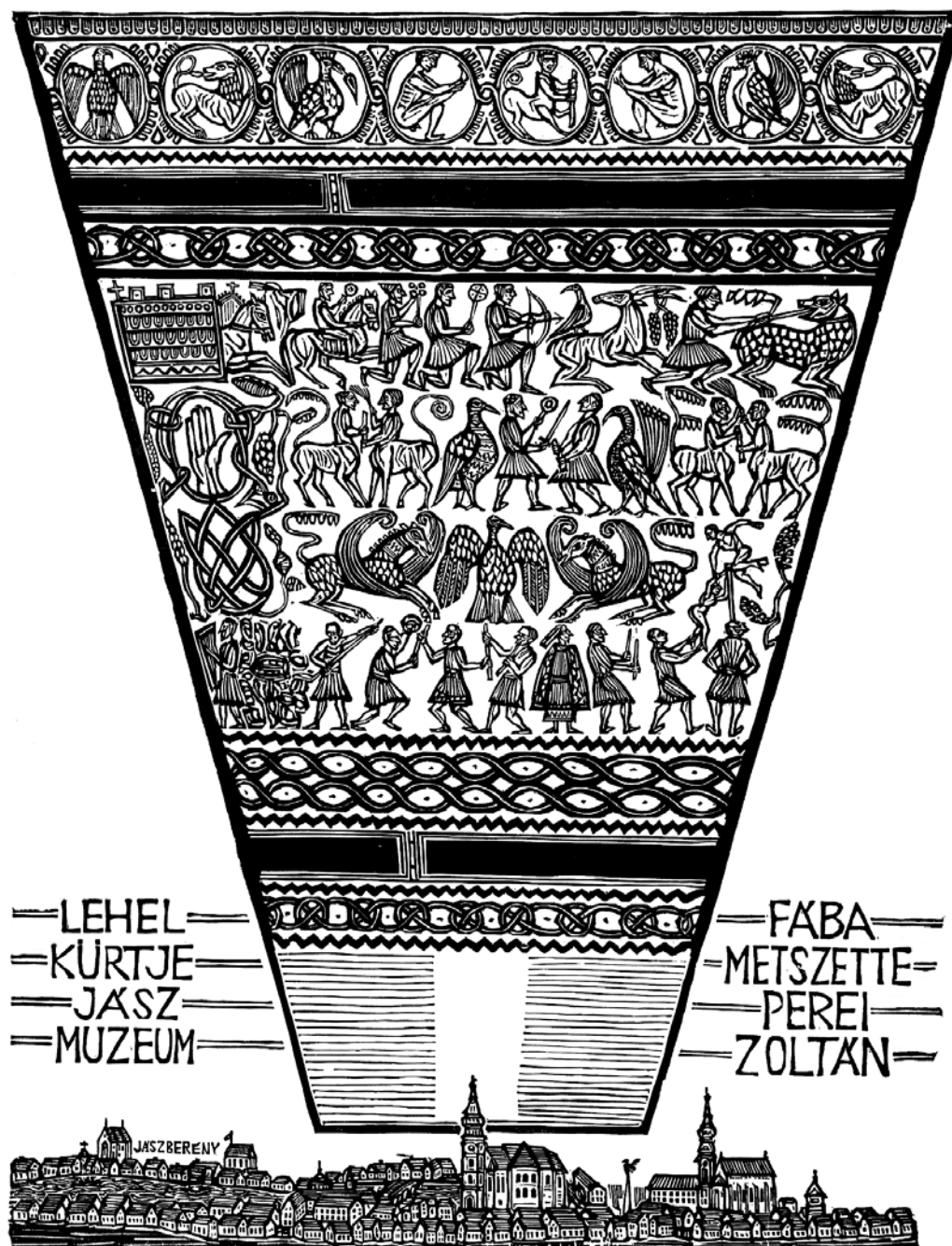
²¹ Orbán Viktor beszéde a Békemeneten – Orbán Viktor (miniszterelnok.hu)

felmerül a kérdés, hogy mitől vagyunk fontosak az ellenségeinknek. Miért olyan fontos minden évszázadban legalább egyszer lefejezni, börtönbe juttatni, száműzetésbe kényszeríteni a nemzet kiválóságait?

Valószínűleg a fordítottja érvényes: A valódi kultúra hordozói, adományozói vagyunk! Ezért kell

a hatalmon lévő népeknek mindenáron igazolniuk a kultúrfölényüket. És épp emiatt fontos újra meg újra feleleveníteni küldetés tudatunkat, hiszen nekünk itt nemcsak fennmaradni és túlélni, nemcsak meddő nyilatkozatokat tenni, hanem Széchenynek, a méltán nevezett legnagyobb magyarnak a szavaival élve – „alkotni, teremteni kell!”²²

²² Széchenyi István levele Kovács Lajoshoz. 1846. május 6. In: Gróf Széchenyi István levelei III., Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat, 1891, 397. old.



Lehel kürtje

Versek

Félig nyitott

a madár a háztetőről
a diófára
s az ágról az égbe szállt
lobogtatom a kezem utána
mi jöhet még
a gyufalángnyi este
a vihar negyedik hulláma
túl korán ültem ki
még téged mutatnak a televízióba'
de már nem tudlak nézni
a hosszú nyakú utcalámpa
megtelt bogarakkal
félig nyitott az ajtó
csak félig
tagadlak meg
bajban lennék ha megjelennél
a te idődből nem maradt más
csak amit elképzelek

Este a házban

kiüresedett arcodat nézem
az idő gonosz játékát
a megviseltek közönyével
figyeli a hold
kezem udvarló rajongását
amikor képedet ide-oda rejtem
rossz előjel
ez a bizonytalan remegés
nagy füstfelhők kerülgetnek
talán eltévedtem
talán a tűz körbekerített

Mit mondjak neki

édesanyám ahol vagy
másvilágra készülő éveidben
van-e virág és ha van
éppen ilyen sápadt sárga
mint felhagyott kertedben

kihajtott az új kapor
részeg palánták dőlnek egymásnak
föl-le jár a szél s keresi
bokádig érő rokolyádat
mit mondjak neki

én sem a kertből beszélek
nem ismerem az időt melyben járok

Kettős látás

érteni akartam azt ami
érthetetlenségében önmaga
a krisztustövis
más néven miért lepényfa
s úgy általában minden ami
a kettős beszéd nyelvén jött a világba
nem ért nem kérdez mégis hibátlanul: van
a hófoltok hidegén a madárnyom

ki helyezte egymással szembe
a sötétséget s a világosságot
amit szavával az Isten
egymás mellé állított

Iancu Laura lírai indulása

Ezek az oldalakon egy olyan életműről szólok, amelynek alkotója gyorsan az irodalmi érdeklődés középpontjába került. Méltán. Hiszen kivételes tehetsége korán kiderült, lírájának és prózájának egyedisége egyértelmű az első időktől fogva. Pedig számos nehézséggel kellett megküzdenie moldvai kislánykora óta. A legkeletibb kisebbségi sorsból jött előbb Erdélybe, majd onnan az anyaországba. Hozta szűkebb hazájának hagyományait (mindezt néprajzkutatóként kamatoztathatja), beleértve a szegénységet, a sok-sok küzdést. Olyan területről, amely sosem tartozott Magyarországhoz, és az ő eszmélésekor, a múlt század nyolcvanas éveiben a legkönyörtelenebb terror uralkodott Romániában. S ezt a moldvai magyarok is megszenvedték.

Érzékeny lény természetes módon reagált a külvilág kegyetlenségeire. Ám hozta magával azt a hitet is, amely a moldvai magyarokat életben tartotta az évszázadok során. A hitbéli gyökek aztán ugyan megmaradtak, de Iancu Laura gondolatvilága el is szakadt mindettől. Úgy érthetjük, hogy mindinkább elmélyült és mindinkább megerősödött. Nemzedékének pedig ez az elmélyülés nem éppen a fő tulajdonsága... A törekeny lány ereje azonban – gyakran nagy belső küzdelmekben – folyamatosan megmutatkozott, és ma is megmutatkozik az érett családanya korszákában. Akiből jeles költő, író és néprajzos lett. Akkor is láthatjuk mindezt, ha kiérezzük soraiból a múlthoz fűződő bonyolult viszonyt, a távozás és a maradás belső küzdelmét, a fájdalmakat és a reménységet. Verses- és prózakötetei erről tanúskodnak. Egyre elmélyültebben és érettebben. Amikor ezeket a sorokat írom, 2024-ben, éppen két évtizede, hogy első verseskötete, a *Pár csángó szó* megjelent.

Ez a kötet a részösszegzésről szólhat. Hiszen a pálya még nyitott, és nem tudhatjuk pontosan, milyen fordulatokat hozhat. Egy biztos: az eddigi eredmények a legszebb folytatást ígérnek. Lírá-

ban, epikában, drámában egyaránt. (Jelen esetben néprajzos tevékenységével nem foglalkozom részletesen.) Azt is hozzáteszem, hogy nem ez az első próbálkozás eddigi pályájának elemzésére, hiszen 2019-ben megjelent Halmai Tamás könyve *Isten peremén – Iancu Laura költői világa* címmel a Magyar Napló kiadásában.

Pár csángó szó

2004-ben megjelent Iancu Laura első verseskötete *Pár csángó szó* címmel a Csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal gondozásában, azután, hogy 2000 óta jelennek meg írásai. Ferenczes István Kossuth-díjas költő szerkesztette. Lényegében ő fedezte föl a költőt, ő egyengette útját az irodalmi élet felé.

„Első költeményei a Csíkszeredán megjelenő *Moldvai Magyarság* című folyóiratban, diáklapokban kerültek napfényre, kedves csíkszeredai osztályfőnökéhez, Borbáth Erzsébethez, Drága Erzsike nénihez írt »csángó levelei« ugyan-csak a csángók újságjában jelennek meg, immár rendszeresen” (Halász Péter: Virágcsokor Moldvából. Iancu Laura: *Pár csángó szó*. Hitel, 2004/11.). Volt tehát az induláskor tanár és költő, akik felfigyeltek tehetségére, és Halász Péter írásának címe is sokatmondó...

Azt nem mondhatjuk, hogy Iancu Laura feltűnése előzmények nélkül való, hiszen szűkebb hazájának költői között tudhatjuk pl. Lakatos Demetert vagy Duma István Andrást, akiknek lírája őrzi az archaikus jegyeket. A *Pár csángó szó* szerzője alapjaiban különbözik tőlük. Jobb szó híján azt mondhatjuk, hogy itt ízig-vérig mai nyelven szól költőnk, és identitása áttételesen jelenik meg. A kötethez előszót jegyző kortárs erdélyi író, György Attila szerint: „*Sztoikus, bölcs bele-nyugvás és meleg, nőies szeretet árad e versekből; néha átüt rajtuk a moldvai verőfény, és néha*

megdiderget a Duna-part hűvöse.” A szeretet mellett az alázatról és a szelídségről is olvashatunk az előszóban. Nem véletlenül, hiszen ezek a minőségek és értékek már ekkor meghatározóak, mint ahogy a későbbi pályaszakaszokban is ezek lesznek a jellemzők.

Puritán, póztalan versek sora már az első kötetben. Olyan motívumokkal, mint a böjt vagy a gyász. Forrása tiszta, ugyanakkor fölmutatja sok helyütt a belső lelki küzdelmet, a hit elmélyülését vagy éppen különös szerelmes verseiben a feszültséget. *„Térdre esem / Hiába az Isteni / Készlet / Csüng a holdon egy morzsa / Magamhoz veszem a böjtöt / A gyász / Az enyém”* (Emléked). Hite már ekkor megkérdőjelezhetetlen, de az is, hogy mindez súlyos drámaisággal jelenül meg. Idetartozik az emberi kapcsolatok törékenységének rögzítése is. S már költői útja elején valami féle evangéliumi üzenetet fogalmaz meg a maga sajátos, tömör nyelvén. Előzménye ennek a hozott népi vallásosság, a katolicizmus, ám a közben sokat változott istenkép is, amely már egyéb teológiai tanokat is számba vesz.

A fentiek egyaránt jellemzik szerelmes verseit éppúgy, mint az édesanyához vagy Istenhez szóló üzeneteit. *„A hiány, a veszteség állapotrajzai, a sötét ontológiába szorított – s ekképp a hit világosságára szorítózkodó – szubjektum közérzeti jelentései: már az első ciklus (Enyém vagy félelem) rögzíti a lírai-lírikusi tájékozódás kereteit. Az istenkeresés magányos műveletei a gyász és a félelem antropológiájából fakadnak”* (Halmai Tamás: Isten peremén. lancu Laura költői világa. Magyar Napló, 2019. 11–12.). Valóban: a „magányos műveletek” sok mindent meghatároznak itt, akkor is, ha éppen kozmikus magányról nem beszélhetünk. Beszélhetünk viszont a mindenségben helyét kereső ember, egy fiatal lány/költő mély útkereséséről.

Szépen illusztrálják lélekállapotát a költészet hagyományosnak mondható „kellékei”, legfőképpen az ősz gyakori megjelenése, a harmadik évszak világába rejtett egyéni ízek szemléletessége. *„Csöndesen állsz az őszi / Avarban / Alszol miként a szél / Ha jó a hajnal / Nem sírsz a jajjal / Hős nemzetek hiú szava / Gyermekek vagy még // Szerelmed mostoha”* (Őszben). Itt jegyzem meg, hogy formailag indokolatlan minden sor élén a nagy kezdőbetű, éppen a központosítás nélküli szövegben. Ez ugyan nem érinti a közlés lényeg-

gét, de ha már a központosítás hiányáról szólunk: feltehetően a tipográfiának is van jelentősége.

Visszatérve az *Őszben* című versre: itt a végén egy csattanóval találkozunk. S persze lancu Lauránál is (mint rengeteg költőnél) az ősz és a magány „édestestvérek” módján jelenik meg. Itt is, másutt is igaz a kötet cím közlése: valóban pár szóval ír a költő, már ekkor Pilinszkyhez mérhető jelrendszerrel. *„[...] ha megkíséreljük [...] lecsupaszított képeiben megfogni mindazt, amit az alkotó verseibe rejtett, [...] megtapasztalhatjuk, hogy az egyszerűség nem csak a szavak vagy a gondolatok hiányát jelezheti. Van, amikor a hallgatás teszi értékessé, hitelessé, tisztává az idejében elmondott, leírt szavakat”* (Csepregi János: lancu Laura: Pár csángó szó. http://www.szepirodalmifigyelo.hu/pdf/2005/05-2-024_lancu_csepregi.pdf).

S a tömörítésbe az is belefér, hogy a versbeszéd metaforikus és szűkszavúságában is gazdag. Jellemzi az intimitás, a titok pedig titok marad, és minden mondatnak súlya van. A *Fakulsz* végén pl. ezt találjuk: *„Te törpülsz, s nő az árnyékod.”* Mögötte ott a boldogságkeresés, a hiány, a töprengés. Már ekkor nagyon érett hangon. Akkor is így van ez, ha még nem egyenletes a kötet színvonala, ha találunk is benne önismételeket, az útkeresés bizonytalanságának jeleit. Hangjának tisztasága azonban megkérdőjelezhetetlen. Belső és külső vándorlásának bizonyítékai nemkülönben. Kételyekkel és drámaisággal telítve. Miközben megszólítja a másik embert, ám az olvasó is megszólítottnak érezheti magát, s a megszólítás harmadik és legfontosabb szintje és címzettje Isten. Úgy teszi ezt, hogy elszakad a konkrét helytől és időtől, vagy ahogy Halmai Tamás látja: *„[...] költészete úgy anakronisztikus, ahogy a tölgyfákban csobogó tenger vagy az izmok architektúrája egy szarvas nyakán. Nem korszerű, ahogy megszólal, mert időtlen, amiről beszél”* (Halmai Tamás: Isten peremén... i. m., 7.).

Az ilyesfajta lírában megtaláljuk a lét alapkérdéseit és az azokra adható válaszokat. lancu Laura korai versei közül ezt mutatja meg a *Mi marad végül*. Akár az öröklétet is érintheti ez a fajta közeledés, hiszen a lét terhére és a lassú halált is említi költőnk. A következő sorok pedig a hajdani romantika kései folytatásaként is értelmezhetőek: *„Magány, / A milliárdoktól nyüzsgő /*

Világhiány”. Több ez, mint a másik embernek felrótt igazság. A dolgok kitárulnak, egyetemessé válnak. Ahogy Csepregi János látja: „*Individuális és kollektív térbe csöppenünk: részévé válunk a világnak, ami a szerző sajátja, s mégis kívülállók maradunk, hiszen szemlélete, elmélkedése eltér a mai magyar irodalmi standardtól*” (Csepregi János: i. m., uo.). S bár valóban kívülállók vagyunk, ám ennek ellenére tudunk azonosulni e lírai világgal. Annak érzékenységeivel és finomságával.

Mindeközben persze fölsejlik egy kapcsolat feszült története. S ez a kapcsolat oly sok embert érinthet, hogy ettől lesz fontos az olvasó számára. Benne a megtartó szándékkal, a vára-kozással, a hiánnyal, a beteljesüléssel vagy annak elmaradásával. Az *Ím esteledik* a maga pontosságával és érzékenységeivel így járul hozzá mindehhez: „*Ím harminc ezüst perc / Míg égne bennem világító / Örök / Élesítő hangok avagy / Tán halál előtti feltámadások / Látomása véget ért*”. Van itt nagypénteki és húsvéti párhuzam is, egy emberi kapcsolatra leképezve. Akkor is, ha nem a harminc ezüst (és az árulás) és nem a tényleges kereszthalál utáni feltámadás idéződik meg, illetve rejtjelesen mégis jelen van. De itt van szó szerint egy népdalrészlet is (egyébként idézőjel nélkül), ezáltal egy másik kulturális szféra példájával: „*Megrakják a tüzet / Mégis elaluszik*”. Aztán a remek szerkesztés eredménye, hogy rögtön ott a múltó szerelem megvallásának ellentettje, a *Szeretlek* című vers, a maga lendületével. És itt is az isteni feloldás a záró mozzanat.

A fentiekhez illeszkedik a versforma szabadsága és kötetlensége, ugyanakkor fegyelmezettsége. A tudatosan felépített versbeszéd. Így, együtt. Magas színvonalon, mély moralitással és intellektuális erővel. Lírájáról azt is mondhatjuk, hogy egynemű, hiszen már ekkor (és később is) körüljár olyan fogalmakat, mint Isten, haza, szerelem, halál. Tudatosan és érzékenyen. Ehhez kapcsolódóan az imádságos hang itt is jelen van, néha igen tömören, pl. két sorban: „*Úgy félek, Uram, / Hogy elfáradsz*” (Sóhaj). Ez kétségkívül minimal. Ugyanakkor benne van az Istennel való párbeszéd igénye, a szinte gyermeki féltés nagyon is emberi megnyilvánulása. A megszólítás póztalan, és érzékelteti a bizonytalanságot, azt a kérdést, hogy jön-e majd válasz az Úrtól. „*A magyarfalusi csángó diáklány érzékeny lelki-*

ségre, finom gondolkozásra valló, japán tusrajzokra emlékeztető versei [...] kötetben jelentek meg” (Halász Péter: i. m., uo.). Érthető a szerző lelkesülése, és érdekes az összevetés a japán tusrajzokkal, amelyekre persze jellemző a keleti hagyomány forrása, ám az is kétségtelen, hogy könnyedségük és az ezzel együtt jelen levő mélységük rokonságot mutathat ezzel a költészettel.

lancu Lauránál pedig megfigyelhetjük azt a hagyományt is, amely sok magyar elődjének és kortársának is sajátja, s ez nem más, mint az istenkeresés. A névsor hosszú lehetne, hiszen ha csak a közelmúltat érintjük, akkor Adytól Pilinszkyig és azon is túl sokakat említhetnénk. Ám már az első kötetre jellemző, lancu Laura mássokkal összetéveszthetetlen lírai beszédmódot használ. A *Mítoszban* az Isten mögöttit kutatja, a *Fájó szavak igazában* pedig így szól, szinte kiált: „*Uram, nyiss ajtót, Hozzád visszatérek!*” Az „*Úr szolgálóleánya*” szólal meg itt, alázattal és odaadással. Mindez folyton egyfajta belső küzdelemnek a része, és megfogalmazódik a hiány miatt érzett félelem is. „*Az éjben mélyebb az Isten - / Hiány*” – így kezdődik az *Istenhiány*. Lelkileg meztelenül vall így a költő, őszintén és drámaian. Tömörített nyelvének eszközeivel. Hiszen: „*[...] a nyelv több, mint a dolgok szavak-ká lényegülése, és elevenebb, mint a mondatok fegyelmezett, de élettelen rendszere. Hiszen a szó, a gondolatokkal való bánás felelőssége segítséget nyújt az önmeghatározásban*” (Csepregi János: i. m., uo.).

S ha már találkoztunk (és még fogunk is találkozni) Pilinszky nevével, akkor hadd idézzünk néhány szót lancu Laura egyik vallomásából: „*Nem versírásra tanított, és nem serkentett a versírásra. De költészete szabadított fel a béklyók alól. Azon béklyók alól, amelyek a mondatól a versig tartó láthatatlan úton akaszkodtak rám. Költészetében felismertem a mondák szelídségét*” (lancu Laura: Népi, elit. Pilinszky. Bárka, 2015. december 21.). Izgalmas összevetés, amely egyben igazolja, hogy van átjárás a látszólag különböző szellemi világok között is. És ez jellemző a néprajzos költőre is! Akinek istenképe, istenkeresése (és rátalálása) József Attilát is felidézi emlékeinkben. Gondoljunk csak arra, a nagy költőelőd világában megjelenik az emberrel szóba álló, közöttünk ténfergő,

a mindenütt jelenvaló Isten. Erre „rímel” lancu Laura *Ha erre jár* című versének kezdete: „*Ha erre jár az / Isten, leültetem üldöző óráim / Birodalmába*”, stb. Aztán – ahogy sok versben lenni szokott – a második szakasz első szava a: „De”. Következik a negatívabb értéktartomány veszteségekkkel, ám a befejezés így szól: „*Ha áll a béke, / Rám borul az éj ölében / A csendes Isten, szépen.*” Szép verslezárás, és így van íve a szövegnek, van íve a mondandónak.

Mindez egy sorozat része, a meghitt istenkapcsolat lírai dokumentuma. A hiány ellen küzdő ember szeretetvágya szólal meg folytonosan. A földi lét gyötrelmeit és az öröklét reményét is kifejezik a versek. Persze van úgy, hogy a kétely is megjelenik. Például ebben az ötsorosban: „*Láttam már sokszor, / De nem tudom, milyen, / Gondolatban ismerkedtem, / És nem, nem ismerem / Az én Istenem*” (*Itt tartok*). Tegyük hozzá azonban: ezek a kételyek gyengébbek a bizonyosságnál. Akkor is, amikor csupán pár szóval vall. A kötet cím egyébként *A Hallgatóban* jelenik meg különféle variációkkal. A „csángó” szó helyett ilyenekkel: ostoba, ocsmány, ördögi. Tehát csupa negatívum, szemben egyetlen pozitívummal. Jelzi ezáltal a rossz erővel való küzdelmet. Mögötte ott a népi vallásosság hagyománya és a hozott lelki terhek sokasága. (Ez utóbbival majd a jóval későbbi, 2023-as prózakötetében, az *Olvasmány az éjszaka cselekedeteiből* címűben néz szembe alaposan.)

S már szó esett róla, de nem árt megismételni, hogy a halál némiképp meglepően gyakran van jelen műveiben. Ebben pedig Ady hatásait is fölfedezni véljük, mint ahogy a *Bűnben* szól: „*Én majd meghalok árnyékod / Alatt / Értem jönnek Isten gondolatai, / És kőbe zárják mozdulataim. // Mert szóra bírtam az igazságot, / És látván, szemem megvakult. / Én sose emberrel vívtam, / Az ellenfelem Isten volt.*” Hasonló intenzitású az anyaélmény megfogalmazása is több versben. Az *Anyámban* – tőle kissé szokatlanul – egy akrosztichonnal (névrejtéssel) is találkozunk: „*Adósod vagyok halálommal / Nyugvásod tartozás nekem / Álmodtál valót testeket alkottál / Mióta követlek utolérhetetlen maradtál*”. A négysoros strófa is újdonság nála, ami a formát illeti. Így fejeződik ki az adósság érzése, a feszültség.

Végigvonul a kötet egészén az a szeretetvágy, amely egyrészt a körülötte élő emberekhez, másrészt a transzcendens értékekhez köti. Ahogyan Pál apostolnál olvassuk: „*[...] az Atya [...] adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy [...] képesek legyetek felfogni minden szenttel együtt: mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység; és így megismerjétek Krisztus minden ismeretet meghaladó szeretetét*” (Efezus 3:14–19). Idekapcsolható a Szeress című vers, amelyben, és másutt is, a fogalomnak a hétköznapi felül-emelkedő kitágítása is megtörténik: „*Ízesítsd a világot, szélben / Feltámadt gondolat. Szeress.*” Érdekes, hogy ebben a műben vannak írásjelek, ám éppen a felszólító módú ige után nincs felkiáltójel... „*Gyöngédsége, minden szaván átsűrítő szeretetvágya jellegzetes női költészet teremt, talán ezt a képet erősíti visszafogott kifejezőmódja, már-már archaikusnak tűnő nyelvhasználata is*” (Kiss Judit Ágnes: *Elásott kincsek. Magyar Napló*, 2005/3. 65.). A kritikus egyébként negatívumként említi meg, hogy „a naivitásba hajló ártatlanság” ártalmára van a színvonalnak. Túl erősek ezek a szavak, szerintem az „ártatlanság” és a tisztaság inkább pozitívan hat erre a versvilágra.

S az sem mellékes, hogy vannak szabadabban áradó, nagyobb lélegzetű szövegek már az első kötetben, bár érződik azért, hogy költőnk inkább a tömörebb formában otthonos. Néhány drámai szó erejével ér el többnyire hatást, kataritikus érzést. „*Az irodalom csodája (az olvasás alkímiája), hogy miközben egyedül vontatja a keresztet e versek hőse, magányához társulhatunk saját – költészettől szentelt – magányunkkal*” (Halmi Tamás: i. m., 16.).

Abban azért van valami különös és egyedi, ahogy a fiatal lány a halálhoz viszonyul. Egyébként életigenlése mellett. Ekler Andrea szerint ez a kötet a felnőtté válásról is szól, majd ezt olvassuk nála: „*Ez az útkeresés, e vállalkozás nehézségei, az emberélet buktatói közvetlen, sallangmentes, szép lírában tárulnak az olvasó elé. Finom, alakulásában is bölcs költészet ez*” (Ekler Andrea: lancu Laura költői világa. <https://mmakademia.hu/mobil-munkassag/-/record/MMA26746>). Szorongásai túlmutatnak az egyéni sorson. Mondhatjuk, hogy egy, a napjainkban

általánossá váló életérzést és viszonyulást fejeznek ki ezáltal versei. Őszinte kitárulkozással és érvényesen. Nehéz időkben énekel mélyen és hitelesen. Önmegszólítással (?) e vers zárószorai: „Csata vagy, ember sorsát / Indító düh, bájos világ, / És mézed méreg. // Halál.” Micsoda összetettség, micsoda erő! – mondhatjuk joggal. És van úgy, hogy játékkal oldja a feszültséget. A *Végtelen hon* első sorában: „A csillag felett ég-telen a hon”, majd az utolsó sorban: „A csillag felett végtelen a hon.” S köztük gazdag líraiság, nyelvi lelemények.

Az ilyesfajta líra meghitt lelki viszonyokat ír le, kifinomultan, mély intenzitással. Például az anyát és az apát megidéző versekben. Az elszakadás fájdalmait megfogalmazva, őszintén kitárva. Olyan szépséges és megrendítő költeményben, mint a *Reménykedő anyám* vagy az *Egy képen pihenő idő*. Az *Apa* pedig az alapjaiban erős, de gyöngülő embert és családfőt jeleníti meg érzékenyen. Megfogalmazódik az árvaság gondolja és

gyötrelme is. Másutt az időtlenségbe átlényegülő költő szólal meg ekképpen: „A világnak adom, Prométheusz, / Gondolatom. / Megemészt. Egyet akar dicsőségül / Az élet: halálom” (*Gondolatom*).

Felfigyelhetünk néhány motívumra is, amelyek vissza-visszatérnek, és komoly jelentéssel bírnak: est, alkony, elmúlás, szűk világ, öszülés, idő, öregedés. Korai őszikék lennének?... S tudjuk, hogy a mű leválik a szerzőről, és ily módon tulajdonképpen mellékes a költő kora és helyzete. A mű itt is önálló életre kel! És ábrázolja az általános léthelyzetet: „Imáim lassú lélegzetek, / Mintha elaludtak volna az istenek” (*Új áldozat*). Ekler Andrea így összegzi a kötet lényegét: „[...] a szerző [...] dekonstruál mindent, hogy darabjaiból megalkothassa a maga költői világát. Mindezt folyamatos szembenézés, önvizsgálat, büntudat, megváltásra várás kíséri, istenes verseiben a saját sors ontológiai értelemben az ember sorsává nő” (Ekler Andrea: i. m., uo.). Így igaz, és ezt egy fiatal költő első kötetében teszi meg.



Görög váza

Igaz művész, igaz magyar ember

A Magyar Örökség díjas Józsa Judit laudációja*

Amikor Józsa Judit kerámiaszobrász, művészettörténész pályafutását értékeljük, olyan embert látunk magunk előtt, akinek munkássága, művészete önmagán túlmutató nemes szolgálat is, akinek ereje múltunkban gyökerezik, akinek tehetsége formálja jelenünket, akinek elhivatott közösségteremtő képessége tartalmas jövőt épít. Olyat, mely magyarságunkra, hitünkre, egymás megbecsülésére, összetartásunkra alapoz.

Erdélyben, Székelyudvarhelyen született a Népművészet Mestere elismeréssel kitüntetett fazekasmesternek, Józsa Jánosnak és Józsa Juliannának a gyermekeként. Húszévesen, 1994-ben költözött Magyarországra. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett művészettörténeti diplomát.

Édesapjától megtanulta a fazekasság mesteriségét, és mellé a magyarság becsülését, a megrendíthetetlen tartást, és azt is, hogy az igaz művész csak tiszta forrásból meríthet.

A korondi fazekasmester családjában mély gyökeret eresztett benne a székely magyar kultúra, s ennek ősi szimbólumvilága. Később, egyetemi tanulmányai alatt, a több ezer éves tárgyi emlékek beható elemzése során tudatosodott benne, hogy amit otthonról hozott magával, az nemcsak a történelmünk, a nemes múlt, de jelenünk kivételes és hatalmas kincse is. Olyan gondolatvilág, amely az ember helyét és értékrendjét a látható és a láthatatlan világban egyaránt meghatározza, s amely a kereszténység felvételével, immár több mint ezer éve, csodálatosan kiteljesedett, kivirágzott a Kárpát-medencét felölelő ezeréves magyar államban.

Józsa Judit művészete a kereszténnyé vált ősi gondolatvilágnak, a történelmi múltban logikusan felépített szimbólumrendszernek a képzőművészeti megjelenítője. Stílusa egyedi. Sajátos formavilága mellett alkotásaiban felfedezzük a tanult ikonográfiát is.

Terrakotta kisplasztikáit nem hagyományos korongozással készíti, hanem az általa kifejlesztett hajtogatással és mintázással. A felületkezelésre ún. archaikus vasoxidos patinázást alkalmaz, amely szintén csak rá jellemző technikai megoldás.

Első kiállítását 21 évesen nyitotta meg. Azóta fáradhatatlanul alkot, napjainkig 15 tematikus kiállítást valósított meg. A témák: a Honfoglalás; Táltosok és szentek (Árpád népe és házának szülöttjei); Magyar Nagyasszonyok; Múzsák kertje; Magyar mesevilág; Magyar táncok; Magyar örökség; Mária, a magyarok Boldogasszonya; Magyar Csillaglegendárium. Ezen tárlatok mindegyike – a művészeti élményen túl – nemzetünk öntudatát erősíti. Ezek mellett több mint 300 tárlata volt, itthon és külföldön.

Józsa Judit mindannyiunknak szóló „üzeneteit”, hitvallását, tanításait könyvek is megtestesítik. Előadásaihoz, tárlatvezetéseihez, valamint kiállítási anyagjaihoz kötődően eddig 13 könyve jelent meg, melyek mindegyike a magyar társadalom művelődéstörténetét gazdagítja.

Józsa Judit nagylelkű tanító. Szobrainak tematikus kiállításaiért soha nem kér tiszteletdíjat, ingyenes művészeti tárlatvezetéseket tart, és szeretettel nyújt támogatást. Szobrok, domborművek, plakettek, emlékérmek, használati és díszkerámiák, könyvek adományozásával járul hozzá hazai és határon túli kezdeményezésekhez, jótékonyági rendezvényekhez.

Közösségépítő munkássága sokakat megalmozgat. Vezetésével működik 2013 óta a Józsa Judit Galéria, illetve a Józsa Judit Művészeti Alapítvány. A galéria Józsa Judit állandó és időszakos tárlatai mellett a kortárs hazai és a határon túli magyar festő-, grafikus-, textil-, tűzzománc-, fotó- és keramikumművészek bemutatkozásának helyszíne is. Ezek legfontosabb célja az igényes, minőségi, magas értéket képviselő magyar kép-

ző-, ipar- és népművészeti alkotók és alkotásaik megismertetése. Ezeket a kiállításokat is önzetlenül szervezi, a megnyitókön művészettörténetként ismerteti a műveket és értékeiket.

És a galérián kívül is számos alkalommal nyit meg tárlatokat.

Alapítványának köszönhetően a belvárosi bemutatóterem mára a magyar nemzeti kultúra elismert szellemi műhelyévé vált. Az alapítás óta eltelt egy évtizedben Józsa Judit közel 50 egyéni és csoportos kiállítást rendezett, és több mint 500 rendezvényt szervezett. A programokra a belépés ingyenes.

Az utóbbi évek kurátori feladatai közül kiemelkedik az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmából szervezett *Szent István öröksége* c. kiállítása, valamint nemzeti imánk 200. évfordulója tiszteletére rendezett *Magyar Himnusz* c. Kárpát-medencei kortárs magyar alkotóművészeti kiállítás. Ebben 96 művész több mint 100 alkotását mutatja be az ország számos helyszínén. Ez a kiállítás jelenleg a Szegedi Dóm Látogatóközpontban látható.

Judit idén májusban – a Magyar Himnusz után – meghirdette a *Székely Himnusz* c. pályázatot is. Ennek anyagából ez év őszén rendez nagyszabású tárlatot. (Mindenki szíves figyelmébe ajánlom!)

Józsa Judit alkotásainak, kiállításainak, könyveinek, rendezvényeinek ugyanaz a küldetésük: felhívni a figyelmet keresztény kultúránkra, nemzeti értékeinkre, megerősíteni magyarságtudunkat, az összetartást és az összetartozást, a

hazaszeretetet és helyes önértékelésünket itt, Európa szívében. Mert ahogy meggyőződéssel vallja: nemzeti örökségünk, történelmünk, hagyományaink, kultúránk és erényeink ismerete és szeretete nélkül olyanok vagyunk, mint egy fa gyökerek nélkül. (Van hát tennivalója!)

Judit 2011-ben, a *család évében* alkotta meg a *Magyar család* c. kompozícióját. A szoborcsoportot a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomnak adományozta.

A talapzatába ezt véste:

„Hiszek az egy Istenben / Hiszek a hazában / Hiszek a nemzetben / Hiszek az összetartozásban / Hiszek a szeretetben / Hiszek a családban!”

Isten – haza – nemzet – összetartozás – szeretet – család...

Ez Józsa Judit hitvallása, munkásságának alfa és ómegája, életművének üzenete.

Az igaz ember, az igaz művész az, aki tehetségét, tudását valódi nemes értékek szolgálatába állítja, aki tehetségével felemeli az emberek lelkét, aki munkásságával a Fennvalóval köt össze bennünket. Az igaz magyar ember mindezt igaz magyar lélekkel teszi. Józsa Judit igaz művész, igaz magyar ember. Méltó arra, hogy munkássága a magyar örökség része legyen.

Budapest, 2024. 06. 22.

* Az *Aracs* szerkesztői szívből gratulálnak Józsa Judit Magyar Örökség díjához. A művésznőt és alkotásait az *Aracs* 2010. március 15-ei, valamint a 2021. március 15-ei számában mutattuk be.



Hadikassza vasdísze

Versek*

Idős asszony éneke

Hetek óta figyelem, három
fiókája van a vörösbegynek,
hárman vannak, mint a fiaim.
Kettőt sose látok, évek óta
nincs rám idejük, a harmadikat
karácsony második ünnepén
láttam, ő hozott a többi idős közé,
halálra fáradok a semmittevésben.
Húsvét van, ő azóta sem jött,
csak a pékné néha, vasárnap délután,
már csütörtökön készülök rá,
a vasárnap pontosan eljön, a pékné
olykor-olykor, a fiaim soha,
nehéz nekik, élniük kell, az időbe
telik. Szégyellik a kopott szőnyeget,
a tekintetem zavarja őket legjobban,
lehajtják a szemük, és kerülnek.
A vörösbegyek elhagyják a fészket,
anyjuk erőtlen szárnya még meleg,
mégis teher, elfelejtik a visszautat.

Utcalány éneke

Elbújnék, évszázados olajfa
törzse is kevés, szikomorfa
ágairól nézném a feltámadást.
Éjjelente tanyát ver a pokol,
megállnak az autók, a kutyák
a fánál megkönnyebbülnek,
a szükséglet csak az enyém,
kell a pénz, apám iszik, anyám
beteg, öcsémnek iskolában
a helye. Fa mögött kunyhó,
szénailat, meggyötört vadvirág,
a másnapi jó ebédre gondolok,
– szuszognak –, öcsém a csirkét
szereti, sírni hajnalra nincs erőm,
szorítom mégis a pénzt, ahogy
Krisztus a gyilkos szöveget.



Hónapok

* A közelmúltban megjelent *Ikerablak – Bifora* című kétnyelvű, magyar–olasz verseskötetből, *Magyar Napló*, 2023

Cédulák XL.

– *A mélypont ünnepélye* – Pilinszky összegyűjtött munkáinak címe. A hegycsúcsokról tudjuk – ünnepelésre születtek. Istenek lakóhelyei. Amint egy hajdanán ismert hegymászó magyarázta meghódításuk értelmét: azért kell megmászni ezeket, mert ott vannak. Létezésük kihívás. Mára ugyan afféle turistaprogrammá lettek az egykor fenséges magányban létező csúcsok, melyekről kényszerűség eltakarítani a föltörekvők eldobált cuccait – de semmi vész, a tömeges nyomulás fölfelé szeméttel jár. Hajszálla, mint az ürrepülés... netán úrkutatás. Olyan mennyiségű szemetet hagy ott az ember, amennyi sosem volt. Ha még tehetjük 100 évig – eltakarja a kilátást... Pilinszky azonban nem a föntieket ünnepelte – *a mélypontot*. Pedig a mélyben, így tudjuk ősidőktől fogva – gonoszok lakoznak... Sötét démonok, kiket nem ünnepelni kell, hanem messzire elkerülni, fohással az éghez... Bár megszokhattuk volna már, mivel így élünk, mióta világ a világ – ég és föld között... Fény és sötétség – amíg tart a rád szabott, neked mért idő. Nincs ellenvetés, könyörgés is mi végre, kinek mi jutott... S hiszed, vagy sem – a koldus is érezhet boldogságot, a király elől is eltűnhet a remény... Nincs biztonság, végleges állapot – minden változik. Talán a vágyakozás örök... Mindig hiányzik valami, valaki, s róla úgy hiszed, meghozná örömed... talán, de nem örökre! A ötös lottó is cserben hagyhat, elfogyhat halálad előtt, utána csömör és önvád. Forgathat sorsod, majd elejt, de éppen lehetsz kegyeltje is. Nem te döntesz, de fordulhat úgy is. Amit kaptál utadra – jót, rosszat, lehet, úgy járod végig, észre sem veszed... Neked természetes. Másik mit nem adna – sietni az utcán... És ha tudnád előre – idejőnnél mégis? Aligha mondatsz véglegest, mégis... „*Te rongyos élet [...] / Mitől tudsz olyan édes lenni, mint a méz?*”

– vajon hány százezer ember közül választották ki azt a hatot, három orosz és három amerikai, remélem, nem számít, kiket említettem előbb,

akik pár évvel ezelőtt a Nemzetközi Űrállomás lakói voltak... Aligha túlzás a két nemzet úrhajózás iránt vonzódó tagjainak tömegeit tekintve milliókról beszélni. Nyilván az első, majd a sokadik rosta után a kör szűkül: vizsgák, lélekbúvárok rajainak kutakodása nyomán mind kevesebben-kevesebben maradnak, hogy végül eljussanak ehhez a hat kincshez... Kiválasztásuk alaposágát tekintve – hozzájuk képest az amerikai elnök *véletlenül* kerül a Fehér Házba... És akkor a mielőbbi földre érés érdekében egyikük, Serena doktornő, a csapat orvosa – lyukat fúr a hajó falába... Mint olvasom, valamennyiük szerencséjére, arra nem kaptak kiképzést, hogyan kell a súlytalanság állapotában használni az elektromos kézi fűrőt, így Serena doki pancser munkát végzett... Eddig az erősen megnyesett történet, jöhetne az indoklás, miért terhelem nagyérdemű olvasómat ilyen csacsкасággal. Előbb még annyit, elsöre mikrometeoritra gyanakodtak, de hamar rájöttek, a lyukakat belülről fúrták. Különbösen Serena kivételével mindenki vállalta a hazugságvizsgálót... Azután mindenféle elemzők kiderítették, Serena észveszejtő erővel vonzódott egyik orosz társukhoz, s ez annyira zavarta, mielőbb szabadulni akart, röpdülni férjéhez, hát megfúrta a hajót! Következtetés? Az ember alkalmatlan arra, hogy a világ ura legyen! Lelkem még nekem is talány, kívülről aligha megnyitható... És nem megoldás bevezetni a szerelmi vizsgálatot, mert ez csupán egyetlen arca énemnek – még lehet millió. S ha engem kikutatasz is, másunk még marad ismeretlen... Olvasd csak Kosztolányit:

*„Okuljatok mindannyian e példán.
Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma-két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló.”*

– régi történetekből készült filmet nézek, mi tagadás, szívesen. Nem lőnek, még a csók is

illetlenség volt akkoriban, az emberek ártatlanok... Mindez Angliában történt, amikor még a vonat sem járt arra, sőt, az egyik idős hölgy kitagadta ismerősei közül a katonát, aki építészeti posztot vállalt a vasútépítésben... Járdák nemigen voltak, kényelmes családi házak igen. Szép fogsorok, látványos parókák és bonyolult tánclépések. A vasutat azért ellenezték, mert mindenféle ismeretlent behoz – megszokott nyugalomnak vége! Csúnya, régi kötésű könyveket olvastak, újságjaik is valami szörnyű nyomtatványok, a mai pörgős világnak nyoma sincs. Minden állni látszik. Mivel nők és férfiak nem beszélgethetnek, ugyanis nincsenek fórumok, ahol hozzáférnének egymáshoz – tere nyílik a képzelgésnek... Nem beszélgethetek vele négy szemközt, nem tudhatom, mi van a lelkében – *marad a képzelgés*... Biztos őt szereti, és nem engem, nincs esélyem nála – vége a világnak. Amit egykor társasági életként emlegettek (ma nem hinném, hogy van ilyen), az ő korukban valami rettenetesen rideg kaloda volt, mindent uralt az illik, nem illik parancsa... Magányosan éltek, magukba zárva, külső segítség nélkül. A történetek szereplői a középosztály tagjai, az arisztokratakról mit sem tudunk, csakúgy, mint az alsó néposztályról. Származás és vagyon falakat emelt közéjük, amit holmi érzelmek aligha törtek át. A pszichiátriát még nem találták föl, kivételes szerencse kellett ahhoz, hogy megértő társra leljen a fiatal. Mára ennek vége, az ember Európában, Amerikában legyőzte a régi rendet, maga uralja életét, Istentől elfordulva él. Boldog? Hatalmas tömegek lettek gazdagok, általában az első milliókat szerezve törvényesen... de közöd? A tulajdon szent. Nézed ezeket a régieket, és nem tudsz mit mondani: előbbre ment a világ? *Kint* igen – atombomba, internet, lézer, űrhajó, de *belül*? Elfordultunk kulturális örökségünk javától is, nem olvasunk, folyton rohanunk, csak az a jó, ami könnyen emészthető... Munkánk rabszolgái lettünk... Aligha ezt akartuk... Majd talán jövőre...

– *legyél meleg* – hirdeti nagybetűvel a plakát Szegeden is, majd jóval apróbb betűmérettel felsorolja azokat a társadalmi csoportokat, amelyek az átlagos szexuális szokásokat gyakorlóktól eltérő „műfajokat” kedvelik. Ezt követően olyan

csoportokat neveznek meg a plakáton, amelyek nálunk a szövegező szerint hátrányos helyzetűek (lásd pl. nők), majd jön a zárszó: az emberi jogok mindenkit megilletnek. Először annyit, hogy szerintem még kezdő egyetemi hallgatóként, a '60-as évek elején, biztos zavarba jövök, ha valaki melegnek nevez, jöllehet nem használtuk ezt a kifejezést. Tolsztoj, Balzac sem, és Thomas Mann sem, bár egyik-másik elbeszélésük tárgya nem köznapi szexuális vonzalomról szól. Tudatlanságunk magyarázatául hoztam föl az említett regényírókat, mert akkoriban még őket olvastuk. Manapság az általános iskola 4. osztályára ismerik a kifejezést, és vulgáris alakja a közbeszéd eleme. Felszólító módban, nyilvánosan, pláne plakáton szerepeltetni – mondhatni, zavarba ejtő. Nyilván nem felénk, nemzedékem felé irányul az ösztönzés, hiszen a cél mindig mindenben az *édes ifjúság*... Ők, a hamvas lelkűek a célpontja bűnös vágnak, aljas indulatnak... Vajon most mit éreznek? Észreveszik egyáltalán? És ha egy kisfiú vagy ovis lányka megkérdezi? Van épeszű válasz? Korunk egyik tükörcserepe ez a plakát-szöveg, hát amíg szabad, felejtjük el...

– „*Olyan szép, olyan gyönyörű szép,
megnyílik tőle zár, kilincs.*

*Olyan szép, olyan gyönyörű szép,
lehull előtte a bilincs.*

*Olyan szép, olyan gyönyörű szép,
azért van rejtve, mint a kincs.*

*Olyan szép, olyan gyönyörű szép,
hogy jele sincs, hogy neve sincs.”*

Rákos Sándor, a *Gilgames* fordítójának verse arról a csodáról, amit most jobbra tudatlanul átélünk. Csupa titok története, ha elmondható is, mégis alig. Megszületett a Kisdéd, földi szülőtől, de mégsem, mert mennyei Atyánk, a Teremtő Isten gyermeke, akit Megváltóként küldött az emberek közé. Nem királyi fészekbe jött, rangja szerint éppen nem, Heródes király gyilkos parancsa elől menekül szüleivel, s istállóban, szénatartó jászolban ágyaz meg neki kegyelemmel teljes édesanyja, szeplőtelen Szűz Mária. Mezőn éjszakázó csordapásztorok riadnak égi fényességre: menjetek sietve – köszönteni a Gyermekeket! A világ túlfeléről csillagragyogás vezérli a háromkirályokat: jöjjetek hódoló köszöntéssel,

immár megszületett a Gyermeke! De hiszen ki Ő? Földönfutó menekült, mégis üstökös vezeti hozzá hódolóit? Mezei rongyosokat, koronás uralkodókat?

Világunk Ura, Isten a kis nincstelen *Pucérka* által kívánja majd jobban megérteni és vezetni tulajdon teremtményét, az embert? Kereszthalálra ítélt gyermeke által majd ő készíti útját az embernek? Látszatra egy lesz közülünk, így jobban értjük Urunk szavát – jóllehet mennyei Atyánk egyszerű Fia... *Kicsoda ő, és mi célból érkezett?* Ez a mi világunk akkor sem volt más – a hatalom uralkodott, az istenadta nép nyögött és szenvedett... Erőszak, gyűlölet tombolt, képmutatás hajlongott. Idejött a Kiszézus csodát tenni? Ha lelkedben ott honra lelt – *remélj!* Ha vágyakozol utána – *bizakodj!* Talán meghív asztalához – *fohászkodj!*

– tudós rokonom megfogalmazása szerint az emberi gondolkodás, az értelem létezésének legnagyobb kérdése: vajon kaptuk ezt a kivételes képességet, tehát a világ és benne önmagunk szemlélésének eszközét, vagy pedig az élővilág fejlődése hozta magával? Idetartozik még az a különös jelenség, hogy minden ismert emberi közösség kultúrájában jelen van a hit valami felsőbbrendű szellemi világban, legyen az a hegyek istene vagy mint a régi görögöknél: a köznap élet részét képező istenségek elfogadása, tisztelete, engesztelése. Az ember nem létezett soha istenek, Isten nélkül. A manapság emberi jogként gyakorolt istentagadás, mely különösen a nagyvárosokban tapasztalható, szemben az elmaradott vidékkel – évezredek át ismeretlen magatartás volt világszerte. A *művelt Nyugat* értelmiségi divatjainak egyike szerint az isteneszme csupán emberi képzelet... Darwin egyébként *A fajok eredete* című munkájában Istennek szóló köszönetét fejezi ki, amiért megírhatta művét... Einstein híres megjegyzése az univerzum törvényeire vonatkozóan, hogy Isten nem kockázik... Ha tehát az ember létezése kezdetétől fogva nem *kapta* öntudatát, hanem agyunk fejlődése nyomán eljutott a gondolkodáshoz, akkor agyának olyan kivételes biológiai tulajdonságokkal kell rendelkeznie, amelyek ezt lehetővé teszik, így termelve öntudatát, és ezek a materiális elemek kimutathatók. Érdekes körülmény, de a majom valamiért visszariadt ettől az állapottól,

és nem lépte meg... Bár talán még megteheti? Természetesen, akárhogy is – gondolkodásunk határai a végtelenbe nyúlnak... Isten felé.

– az emberi gondolkodás, tudatunk működésének megjelenése önmagunk felől tekintve nehezen értelmezhető, hiszen önmagunk vizsgálata. Egészen más a helyzet az ún. MI, tehát a Mesterséges Intelligencia létesítésének, alkalmazásának tekintetében. Az MI-ről olvastam minap: Kínában ügyézi feladatok ellátására alkalmazták, egyelőre még „csak” nyolcféle ügytípusban... Ez nyilvános hír – a katonai alkalmazása természetesen nem az. De bizonyosan van ilyen, mert hírek jöttek a szuperkatona/-gép létesítéséről, amelyhez elengedhetetlen az MI. És itt semmi jámbor bölcselet, kökemény haderőfejlésztés. Jelen időben – a jövőre tekintve... Természetesen az MI felhasználása az egyes katonai hatalmak fegyvertárában hétpecsétetes katonai titok. Nem holmi töprengés az emberi öntudat mibenlétéről, hanem az, amiért az egyik gigász nem merészeli megtámadni a másikat... Ez pedig még mindig ugyanaz a nyomvonal, amelyen az ember évezredek óta jár: ha nekem van több, nagyobb kőbaltám, görbe kardom, csúszlim – akkor én vagyok az erősebb! Mi pedig, mint rendszeren – lapulunk. Fejünk fölött velünk csatáznak...

– reggel két fekete rigó is leszállt az erkély felőli ablakpárkányra, én pedig nem tudtam, minek köszönhetem a látogatást... Közeleg a tavasz? Ezek a galambnál kisebb madarak, ha megzavarom őket, mert hivatlanul fölbukkanok körülöttük, eszement gyorsasággal elröpülnek, de közben hangos *csörrögéssel* jelzik fölháborodásukat, én legalábbis így fordítom le viselkedésüket. Ha módjukban állna, megbüntetnének... De az örömet, hogy itt vannak – nem ronthatja el semmi... Okos gombszemükkel figyelmesen szemlélik a környezetet, valamit beszélgetnek is maguk között, békében elvannak... Irigylem, ahogy szárnyra kapnak – huss, már a szemközti fenyőfa ágai közül kiabálnak... *itt hagytak.*

– egy fiatalasszony nagy boldogságban élt a férjével – a férfi egy este vacsora közben bevalotta neki, viszonya van az egyik kolléganőjével. A megcsalt feleség először csak hallgatott, majd

alig fékezhető jeges indulattal még aznap este kidobta a férfit... Mint olvasói levelében leírja, tulajdon döntésén maga is mélyen megdöbbsent, nem gondolta, hogy ő ilyenre képes. Igaz, éppen az váltotta ki belőle ezt az elemi fölháborodást, hogy korábban el sem tudta képzelni – ez velük is megtörténhet. Férje, mit volt mit tenni, még aznap este elköltözött a szüleihez, majd rövid idő múlva bocsánatért könyörgött. Ezek szerint, jegyzem meg halkán, ő is bűnös cselekedetnek gondolta, ami történt. Szó, ami szó, egy darabig tartott ez a zavaros se veled, se nélküled helyzet, majd az asszony *megértette* tulajdon önmagát, rájött, ő szereti ezt az embert, tehát *visszafogadta*. Látszólag boldogan éltek ismét, de az asszonyt gyötörte, ami történt vele, és úgy vélte, ő is tartozik annyival, mint amit vele tettek. Nosza, egy régi barátjával *viszontcsalta* élete párját. A számla kiegyenlítve – boldogság, folyt. köv. *De nem!* Az asszony rettenetesen szégyellni kezdte magát, mert *lesüllyedt* a férje szintjére, és ő is csalt... Eddig tartott a névtelen vallomás, amely olyan sokat elárul rólunk... Így élünk, amíg tehetjük, ilyen kapkodva, egy ágyban a másikkal, mégis magányosan, nem gyógyuló sebeket okozva akaratlanul, tudatlanul önmagunknak is... De vélhetően így van ez Ádám és Éva óta, s talán így is marad... Uram, próbatétel, kísértés áldozatai vagyunk tán mindahányan? *Légy kegyes velünk, érdemtelenül is...*

– a spanyolnátha, mely az első világháború után zuhant Európára, olyan szörnyűséges emléket hagyott, hogy igyekeztünk elfelejteni. Ez könnyen ment, mert a száz évvel ezelőtti események egyébként is kihullanak az emlékezetből a háromgenerációnyi távolság miatt. Spanyolországból özönlötte el Európát a járvány, sok halottat hozott magával, betört hozzánk is, azután csodával határosan egyszer csak abbamaradt terjedése. Akkoriban persze senki nem találgatta, melyik titkos katonai laborból szabadult el, eleink ártatlanok voltak, s gyermekek. Valaki a múltkor fölvetette, hogy mi, akik itt vagyunk, a túlélők leszármazottai – védettek. Az ellen talán, de ez ellen semmiképp. Ha majd egyszer túljutunk ezen, nem süllyed feledésbe, bizonyosan nem. Emlékezni fognak rá utódaink is, bevésoódik örökre az emberi történetbe. Ma még elképzelni

is nehéz egy Covid-mentes új világot, ahol újra minden a régi lesz. Ábrándozni is fölösleges, mit tanulnak világunk urai a történetekből. Mi itt lent bármit is aligha... Tettük, tesszük, amit muszáj, és megtartjuk, amit lehet. Átrendezi-e vajon az erőviszonyokat, vagy marad minden, ahogy most – kérdés... Sikerül-e mindenütt mindvégig fönn tartani a rendet, vagy sem – majd elvállik. Megrendül-e a mai ember magabiztossága, vagy észreveszi – ő is csak egy a világ végtelenjében? Ahogy Pascal 400 éve Párizsban megmondta: *Nádszál az ember, a világ leggyöngébbje, miként a szél eltöri, víz elsodorja a nádszálat, úgy az embert is. De gondolkodó nádszál!* – tette hozzá büszkén a bölcselő. Igaz, bár állítólag csak a robotika óta vetődött fel – nem kell mindent megvalósítani, amit lehet, előbb annak hatásán kellene töprengeni... Lásd atombomba... Isten megteremtette Ádámot, annak oldalbordájából (miért éppen abból?) Évát – és az első emberpár merészelt Teremtőjének a parancsa ellen cselekedni... Vagy ez éppen nem gondolkodásra vallott – tudatlanságukra? De ha olvasod a történetet, ott már mindenki erre várt. Párduc feküdt a gödölyével – nyilván nem erre teremtődtek... Ilyen lenne hát az ember? Lázadó, engedetlen? Mit sem tanul majd a vírus támadásából sem, nem tekinti figyelmeztetésnek? Aki túléli, s gondolkodik majd róla – megtudhatja a választ, amely azonban kéretlenül, de ránk is utal...

– ahogy Faludy megírta: „*S ha egyszer majd megvénülünk / és lócákon hülyén ülünk / s lábunkat köszvény marja már, / [...] s azt lessük, hogy a szeretet / hol nyes egy darab kenyeret*” – na, ennyi, amittől félhetünk, meg persze ezernyi más. Jelzem, a köszvény már ránk talált, kivált ebben a folyvást hanykolódó télben... Kortársaim közül ki így, ki úgy viseli, mit rámért a sors e kancsalul festett ég alatt. Álmában persze képzelte – egyszer még beszélnek, hiszen el sem búcsúztak, csak abbamaradt, mint az áldott eső, amely egyszerre megáll, és marad, mi volt – köznapok... Megszolgált büntetés – áldás után, évekig... Ha tudod előre – belevágsz akkor is? De egyszervolt élettáncod nem így jártad soha. Kockát gurítani ott a tábla – *élni más*. Nem mérlegelted, megéri, vagy sem – vitt az ár... A szerelem különben sem méricskél – már ha rád talál. Kiváltság volt, tudtad te is. *Tanul-*

játok élni – legyen mit mesélni... A tanulópenzt meg kell fizetni, és az ilyen állapot nem titkolható... Keserves fájdalmat okozva szeretteidnek, fölforgatod a megszokást, s amikor nincs veled – mint rendesen, sötétre vált a nap... Fényességből éjfeletébe – így élsz, míg megszokod öröm és magány nyomorúságát. Mégis, nem cseréltél volna senkivel, csak látni is őt – utadra fény sugárzott... Ma már csak visszanezel, iri-

gyen egykori magadra, ám mégis megértően, hiszen *túlélted*, amit rád mért az ég... Most már tapasztalod, mind nehezebb hegynek föl, hol kapaszkodó alig, ami vonz – egyben közelebb visz akaratlanul is a határkőhöz, mi ásítva vár minden utazót... De semmi baj, míg itt vagyunk! Vörösen dereng az ég alja – de hiszen volt víg napunk elég, s talán még várnak kikötők... Fohászodj s remélj!



C. n.

„Ember az embertelenségben”

– az 1944-es év történelmünk tiszta tükrében

Beszélgetés ifj. Koszorús Ferencel és Hantó Zsuzsa történésszel

Magyarországon fél évszázadon át elhallgatták id. Koszorús Ferenc nevét, még azok sem ejtették ki, akik Koszorús ezredesnek, az esztergomi páncélosezrednek, a „Koszorús-akciónak” és Horthy Miklós kormányzó parancsának köszönhetően megmenekülésüket 1944. július 6-án a náci haláltáborba történő elhurcolás elől.

A budai várban, a Tóth Árpád sétányon, az Esztergomi rondellánál 2015 júliusában végre felavathatta a Koszorús Ferenc Emlékbizottság – Kövér Lászlónak, az országgyűlés elnökének és Hende Csaba honvédelmi miniszternek a részvételével – Varga Imre szobrászművész remek mellszobrát Koszorús Ferenc vezérezredesről. A szobor elkészülte előtt, 2014. július 4-én, az embermentés 70. évfordulóján a Dohány utca 1/a falán lévő emléktábla előtt először emlékeztek meg állami ünnepség keretében Koszorús Ferencről és hős katonáiról. Az első ünnepség résztvevői voltak: Hende Csaba honvédelmi miniszter, ifj. Koszorús Ferenc, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság, Ilan Mor, Magyarország akkori izraeli nagykövete és André Goodfriend amerikai ügyvivő.

Azóta minden évben (talán csak a Covid idején nem) a hőstett évfordulóján koszorúzásra hívják a családot, barátokat, azokat, akik az első pillanattól kezdve nem kérdőjelezték meg a történelmi tényeket, azokat is, akik csak most kezdik elhinni, hogy minden másképpen történt, mint ahogy negyven esztendőn át az általános és középiskolákban, de az egyetemeken is tanították, elhazudták.

Hagyomány már, hogy minden évben ezen a napon újra koszorúzást rendez a honvédelmi miniszter, a társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, az idén pedig a Honvédelmi Minisztérium Katonai Örökség Főosztálya is a szervezők között volt.

Dr. Hantó Zsuzsa történésznek, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság elnökének gondolataiból idézem a tényt, hogy 1944. július 6-án egy megszállt ország, Magyarország eredményesen szegült szembe a náci törekvésekkel – katonai erő segítségével, kormányzói parancsra! Ehhez hasonló tett nem volt Európában.

A hős ezredes fia, ifj. Koszorús Ferenc ügyvéd a kilencvenes évektől kezdve többször járt Magyarországon, életcélja lett igazságot szolgáltatni édesapjának és a magyar életmentő katonáknak... Minden koszorúzási rendezvényre hazajött Amerikából. Hantó Zsuzsával összefogva létrehozták a Koszorús Ferenc Emlékbizottságot. Többször is beszélgethettem vele édesapjáról: a hőstettéről, Horthy Miklós kormányzóhoz fűződő hűségéről, az édesanyjáról, a menekülésükről a nácik, aztán Rákosiék elől. A legemlékezetesebb, amikor Zsuzsa jóvoltából a lakásán egy egész délelőtt mesélt azokról a történelmi időről, s ha egy évszámban tévedtünk, a történész kijavított bennünket. Váratlanul érintett többünket is a hír, hogy ez év május 24-én, 76 éves korában washingtoni otthonában elhunyt ifj. Koszorús Ferenc. Az elmúlt időkben rögzített beszélgetéseinkből kerekedett ki ez az írott posztumusz megemlékezés. Talán odafentről is örül neki.

A Dohány utcában, a Zsinagógával szemközt már az elmúlt század utolsó évtizedében állítottak egy emléktáblát, rajta a felirat: „Koszorús Ferenc vezérezredes és hős katonái emlékének, akik 1944. július 5-én és 6-án megakadályozták a budapesti zsidóság deportálását.” Ez az emléktábla ifj. Koszorús Ferenc érdeme, aki már 1992-ben is mindent megtett, hogy megismertesse az igazságot, miért is voltak hősök az 1. páncélosezred katonái és vezérezredesük.

– Igazából ez édesanyám érdeme, aki Felsőőri Fülöp Elemér szobrászművész lánya volt, ő maga is festőművész, és amikor édesapám meghalt, négy éven keresztül kutatta a dokumentumokat, elfeledett ládákból szedte elő az iratokat, és az úgynevezett kék könyvben ki is adatta. Azért kék, mert a huszároknak az a színe, édesanyámnak nagyon tetszett ez, kérte a kiadót, hogy a fedőlap kék legyen. Nehéz volt ezt is kiadni! Nem lehetett tudni, ki mit gondol az egésről, és melyik oldalon áll. Csak egy történetet emelek ki. Volt egy szedő a nyomdában, aki direkt történelmi ferdtítéseket tett a könyvbe, azt hitte, hogy senki nem veszi majd észre. De édesanyám résen volt, megkérte az egyik barátnőjét, szedjen össze másokat is, akik értenek a történelemhez, akiknek fizetett is ezért, hogy olvassák el minél többen, nézzék meg, nincsenek-e benne tévedések. Fölhívták a szedőt, hogy miért tette ezt. Azt mondta, ha megjelenik a kijavított könyv, őt tönkre fogják tenni, Heil Hitler! És lecsapta a telefont. Miután megjelent a könyv, pár hónap múlva édesanyámat felhívta egy barátja, hogy ez a szedő Németországban meghalt egy autószerencsétlenségben!

Amerikában volt egy képviselő, szintén magyar származású, Lantos Tamás. Magyarországon csak Tom Lantosként emlegették. A kongresszusi jegyzőkönyvben az ötvenedik évfordulón megemlékezett édesapámról és a vaskos könyvünkről. Csak érdekességképpen mondom, a kongresszus épületében két külföldi személyiség szobra áll, az egyik Kossuth Lajosé, a másik Wallenbergé, mind a kettőt Lantos helyeztette el. Kossuthét az én szövetségem, a 100 éves Magyar Szövetség adományozta a kongresszusnak.

Édesanyjának, Koszorús-Varša F. Gabriellának azért tetszett a kék szín, mert az a huszárok színe. Azt olvastam, hogy édesapja is huszár volt régebben. Amikor végzett a Ludovikán, huszárként kezdte a pályáját, az első szolgálatát Nyíregyházán.

– Ő segítette átalakítani a magyar katonaságot gyors hadtestűre, a huszárok gyors mozgása alapján. Így tudta azokat a győzelmeket aratni, Aradot visszafoglalni, amikor 23-24 tankot lőttek

ki magyar veszteség nélkül. A nehéztüzérséget is ilyen hadtestté alakította, huszártaktikával, -stratégiával. Sőt, nekem Végh Károly történész úr mesélte, hogy egészen az 1980-as évekig az ő taktikáját, harci modorát használták a hadseregben.

Felismerte már gyerekként édesapja rendkívüli jellemét, erejét, éleslátását? Mit tudott az embermentő hősiességéről?

– Az édesapám szerény ember volt. Ha beolvasnak a könyvbe, írásaiba, nem magáról ír, az egyetlen, amit a könyvben megtalálnak, a Baky László rendőrpárancsnok puccskísérlete elleni akciója az esztergomi dandárjával. Ő nem írt magáról. A barátai beszéltek róla, édesanyám beszélt róla, az otthonunk Amerikában majdnem egy történelemkönyv volt. Jöttek a történészek, politikusok, Dálnoky Veress Lajos édesapámmal egy háromkötetes könyvet is írt, katonai visszaemlékezéseket. Ilyen emberek beszélgettek a vacsoraasztalunknál, és én ott már gyerekként magamba szívтам az információkat, a történeteket. Dálnoky parancsnoka is volt apámnak az erdélyi csatákban, az 1. páncélosadosztály parancsnoka a Don melletti véres ütközetben, a kiugrási kísérlet előtt Horthy Miklós kormányzó (ha vele bármi történe) helyettesévé nevezte ki, nyilas fogságba került Sopronköhidán, de sikerült megszöknie. 1947-ben jobboldali államellenes összeesküvés koholt vádjával kötél általi halálra ítélték, később ezt életfogytiglani börtönre változtatták, 1956-ban szabadult, novemberben sikerült átszöknie a határon. Londonban élt, a Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnöke is volt sokáig. Apával nagyon jól megértették egymást, szinte baráti kapcsolat jött létre közöttük. Amerikában kapott tőle egyszer egy szimbolikus állást, lovászmester lett egy lovardában. Én vittem oda reggel, és hoztam haza, amikor végzett, naponta kétszer is végighallgatni az úton – felért egy történelmi kurzussal. Ahogy nőttem, kérdeztem is, de tőle függetlenül is érdekelt a történelem. Édesanyámnak is segítettem a kék könyv szerkesztésében, és most másokkal is dolgozom, akik felkarolták ezt az ügyet, már-már mint az Embermentést.¹

¹ Embermentés, sorsok, tények és tanúk. Szerkesztette: Hantó Zsuzsa és Tassy-Becz Éva, Kráter, Pomáz, 2021

Hantó Zsuzsa az embermentés politikai előzményeiről, a történelmi tényekről is beszélt idén július 5-én, az ünnepi koszorúzáson, amelyen ifj. Koszorús Ferenc már nem vehetett részt. A történész kiemelte, hogy Magyarországon az 1944. március 19-i német megszállásig, bár korlátozásokkal, de a zsidók biztonságban éltek, a megkülönböztető sárga csillag viselése nélkül. A német megszállás közvetlen indoka is a zsidókkal kapcsolatos kivételezett bánásmód volt. Számszerű adatokkal is szolgált Hantó Zsuzsa emlékbeszédében: A megszállt Európa és a Magyarországot környező országok zsidóságának többségét 1942-re kivégezték, vagy koncentrációs táborba küldték. A Szlovák Köztársaság 500 birodalmi márkát fizetett a németeknek minden elszállított zsidó után. Martin Gilbert brit történész adatai szerint az osztrák túlélők aránya 10%, a csehszlovák, jugoszláv, illetve görög túlélőké 6%, Romániában 48%, mivel Antonescu a 470 ezer zsidó legyilkolása után a megmaradt 430 ezret politikai alku tárgyává tette. Magyarországon a túlélők aránya több mint 50%. Majd így folytatta:

– A zsidókkal kapcsolatos humanitárius magyar bánásmódnak, a mentésnek az ára: Magyarország német megszállása után a nácik koncentrációs táborokba vitték a miniszterelnököket, minisztereket és a kiugrás előkészítésében részt vett diplomatákat, háromezer embert. Lefejezték a magyar hivatalnoki kart, s így is két hónapra volt szükség a nácik által katonailag megszállt Magyarországon arra, hogy az első deportáltak szállító vonatok elinduljanak Auschwitzba, 437 402 vidéki és vidéken menedéket talált zsidót vittek ki júliusig Magyarországról – a Jewish Agency adatai alapján a 800 000 magyar és befogadott zsidó közül. A német megszállók által korlátozott kormányzó azután nyert némi mozgásteret, hogy a normandiai partraszállás következményeként csupán három német hadosztály tartózkodott Budapesten. Horthy Miklós, miután eljutott hozzá az auschwitzi jegyzőkönyv egy példánya, az 1944. június 26-i koronatanácson leállította a további deportálást.

A deportálás leállítására válaszul Eichmann – Baky László belügyi államtitkár segítségével – 1944. június 29-ről 30-ra virradó éjszaka merény-

letet kísérelt meg Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár ellen. Az államtitkártól azokat a kulcsokat akarták megszerezni, amelyek felhasználásával a miniszterelnökségről vezető titkos alagúton közvetlenül a kormányzó lakosztályába lehetett eljutni. A merénylet nem sikerült, ezért 1944. július 2-án 1500 vidéki csendőrt vezényeltek Baky Lászlóék a fővárosba, zászlószentelés ürügyén. A valódi cél a német egységek megerősítése a csendőrökkel, hogy a puccs lebonyolítására kellő számú támadó álljon rendelkezésre.

A Magyar Függetlenségi Mozgalom tagjai révén a kormányzó értesült a deportálási szándékról, és a kiugrás katonai garanciájaként a németek előtt titokban tartott páncélosezredet, amelynek parancsnoka Koszorús Ferenc volt, Budapestre rendelte. Ekkor, a Jewish Agency adatai alapján, 170 ezer összeírt zsidó élt Budapesten, 130 ezer bujkált hamis papírokkal, s 60 ezer befogadott nem magyar zsidó volt, tehát összesen 360 ezer ember volt veszélyeztetve.

Ifj. Koszorús Ferenc ügyvéd mit hallott az előzményekről édesapjától?

– Azt, hogy a kormányzó úr június 26-án a koronatanácsban leállította a deportálást, Eichmann és Baky belügyi államtitkár, akihez a csendőrség tartozott, nem fogadta el. Sőt kidolgoztak egy tervet, hogyan hajtsák végre a puccsot, hogy deportálhassák azt a 360 ezer zsidó származású embert, aki még Budapesten élt. Mondvacsinált okból hozták fel vidékről a csendőröket, Horthynétól kapott kitüntetéssel ámitgatták őket. Ez volt a nagy hazugság, de mindenki tudta az igazi okot: nagyon gyorsan el akarták indítani a vonatokat a haláltáborok felé! Baky puccsot akart, semmibe véve Horthy Miklós kormányzó úr parancsát!

Akkor már édesapám az első páncéloshadosztály parancsnoka, vezérezredes volt. Ez egy kitűnő, harcképes csapat volt, visszahozták a frontról, Esztergom környéki falvakban bújtatták, arra tartogatták, ha eljön Magyarország kiugrásának ideje, akkor legyen egy erős, megbízható, ütőképes hadosztály Horthy Miklós mellett, amely érvényt tud szerezni a kormányzói akaratnak. Azokban a napokban találkozott apám Lázár altábornaggyal – akiről tudta, hogy nem nyilas, nem kommunista –, és ő panaszolta el, hogy nagyon

rossz a helyzet, nem akarnak engedelmeskedni a kormányzóknak. Akkor édesapám önként felajánlotta, ha parancsot kap, akkor a hadosztályával vállalja, hogy megállítja Bakyt. Lázárnak aznap volt találkozója a kormányzóval, előadta neki a tervet, amelyről Koszorússal beszélt, és akkor jött a kormányzói parancs, felrendelte a páncélos hadosztályt Budapestre, a tüzerek körülzárták a várost, elfoglalták a kulcspozíciókat, a parancs szerint Eichmannt és Bakyt arra kényszerítették, hogy adják fel gonosz tervüket, vonultassák vissza a csendőroket vidékre, ezzel megakadályozva a puccsot, így 360 ezer Budapesten lévő zsidó embert menekítettek meg a bevagonírozástól.

A történetet, Koszorúsnak Lázár altábornaggyal való találkozását mástól nem lehetett hallani, sem Lázár, sem Horthy Miklós nem említi sehol, attól még a páncélosok hőstete tagadhatatlan. Ne feledjük, Horthy Miklós ellen szolt Baky puccskísérlete, hiszen a kormányzó parancsát tagadta meg! Az motoszkál a fejemben: vajon miért, mit kapott volna jutalmul, mennyiért vehették meg? Vagy eleve a gonoszság hajtotta? Koszorús vezérezredes pedig hős katonáival egyértelműen a kormányzó mellé állt! Az imént ifj. Koszorús Ferencnek volt még egy nagyon fontos gondolata, amikor arról beszélt, arra tartogatták ezt a hadosztályt, hogy ha eljön a kiugrás ideje, akkor be lehessen vetni a cél érdekében. Hantó Zsuzsa történész hogyan vélekedik erről a történelmi dilemmáról?

– Nehéz döntést kellett hoznia Horthy Miklósnak, ha bevetik a páncélosokat, az ellenfél látókörébe kerülnek, és ezzel veszélyeztetik Magyarország kiugrási tervét! Horthy az emberséges tett mellett tette le voksát! Akkor is így volt ez, ha vannak, akik a mai napig nem akarják ezt elismerni! Az iratokból azt is tudjuk, tény, hogy az ellenállási mozgalom vezetői is találkoztak a kormányzóval, természetesen a dilemma is felmerült, vagyis: most vagy később hozzák elő a dandárt a rejtékhelyről? Ők is amellet voltak, hogy az emberek megmentésénél nincsen fontosabb.

Mindketten hoztak erre a beszélgetésre régi, megsárgult fotókat, Zsuzsa és Ferenc is. Nézzük, miről árulkodnak. Az egyik

édesapja és családja. Másként ismerte családfőként, apaként, mint katonaként a magyar történelem egyik fontos szereplőjét?

– Nem, a kettő nem választható szét: hazájához hűséges katona és a családjához hű férj és apa. Édesanyám ugye művész volt, egészen más tehetséggel megáldva, mint egy katonáé, de nagyon becsülték egymást, hiszen a szellemiségük, a lelki azonosságuk összekötötte őket. Apa támogatta édesanyám művészi munkáját, ő pedig megértette, hogy a katonát szólítja a „haza a magasban”. Apám kitűnő katona és család szerető, jószágos férj volt.

És jóképű férfi! Hasonlít rá a fia is. Egy másik képen a katonatársak pihenőidőben egy Turán I-es harckocsit támasztanak. Zsuzsa közbeszúrja: a középső Belezna István, aki 1944-től annak az I. páncélos hadosztálynak volt a vezérkari főnöke, amelyik meghíúsította a puccskísérletet. Ezután a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságában a katonai szárnyhoz csatlakozott. Tervet készített a Ferenc József híd és az Erzsébet híd felrobbantásának megakadályozására, a Gellért-hegy védelmére és a német utánpótlás megakadályozására. 1947-ben megkapta a vezérőrnagyi rangot. Az ÁVH 1950. május 20-án letartóztatta, és a „tábornokok perében” halálra ítélték. Az ítéletet augusztus 19-én a budapesti Margit körüti Katonai Törvényszék börtönudvarán hajtották végre. Ifj. Koszorús folytatja:

– Ezen a képen meg apám huszárdíszruhában, kék öltönyben, ezt halála után meg is találtuk egy elbújt dobozban. Az iratokon túl tárgyi emlékeket is találtunk, van ezredesi ruhája is, most azon gondolkodunk, hogy a Hadtörténeti Múzeumban kiállítanák... Édesanyám azt mondta, adjuk oda az egyenruhát a múzeumnak, de azt a huszárosat tartsuk meg. Édesapám hívő keresztény ember volt, gyönyörűen imádkozott a templomban ökomenikus szemlélettel, akár katolikus, akár református templomba hívták, hiszen egy az Isten mindegyikben. Beszédeiben is megidézte az isteni szellemiséget, ezért is ellenezte a kommunizmust és a nácizmust, mert azok ebben is azonosak voltak, félredobták a kereszténységet, hogy jobban tudjanak ölni, rabolni, leigázni

embereket, népeket, mint Magyarországot is. Megtagadták (ahogy ma élő utódaik is) a teremtet világot! Az eskühöz való lojalitás apámnak mindent jelentett. Meg a becsület!

Ezen a képen a debreceni házunk látható, Debrecen, Hatvan utca 4/B, ott élt a családuknk, én még nem lakhattam benne, hiszen csak később születtem, 1947-ben, szüleim menekülése közben Bajorországban. Mikor először visszatérhettem Magyarországra, a nyolcvanas évek végén, akkor első utam ide vezetett, de nem állt már a ház, a kommunisták lebontották, most egy hotel van a helyén, a nyomát is el akarták törölni az embermentő Koszorús Ferencnek.

A puccs megakadályozása után még a frontra küldték a páncélosokat. Akkor foglalták vissza Aradot is.

– Apám ellenezte, hogy elküldjék a hadosztályát, attól félt, hogy a nyilasok ismét támadnak, és a legfontosabb pillanatban nem lesz itt az a megbízható erő, amelyre a nehéz időkben is mindig számíthattak. Sajnos, az okt. 15-i kiugrási kísérlettel kapcsolatos rossz előérzetei beigazolódtak. Hiányoztak, hogy megvédjék Magyarország érdekét. Aradot visszafoglalták, de szeptember 21-én ott lett rosszul, súlyos betegen szállították kórházba, az édesanyja is vele egy időben került a tiszti kórházba. Ott majdnem elfogta a Gestapo, szerencsére nem találták meg, éppen akkor nézett rá az emeleten fekvő édesanyjára.

Hantó Zsuzsa történelmi tényként aláhúzza ifj. Koszorús emlékezését:

– A Gestapo már kereste, valóban le akarta tartóztatni Koszorús ezredest, Kálló Ferenc esperessel együtt, akit a Márvány utcai lakásából halotti szentség feladásának kérésével csaltak a kórházba, ott tartóztatták le. Koszorús ellen nem sikerült az akció.

Ifj. Koszorús folytatja:

– Egy nővérke azt mondta a járőröknek, hogy édesapám a városba ment vásárolni, közben leadták neki a fülest, hogy miért keresték, akkor sikerült elmenekülnie. Egy magánlevélben leírta, élete legszomorúbb pillanata volt otthagyni beteg édesanyját, és még a temetésére sem tudott eljutni.

Hantó Zsuzsát kérdezem, miért nem haltunk mi az embermentésekről, Horthy nemes döntéseiről, parancsáról, amellyel az ország kiugrási kísérletét is kockáztatta, vagy Koszorús ezredesnek és páncélosainak a hősiességéről, de azokról sem, akiket most nem említettünk, pedig voltak sokan, egyének, családok, szervezetek képviselői, akik sokakat bújtattak, emberségből megpróbálták életüket megmenteni. Akik később tudomást szereztek róla, azok félelmükben hallgattak, vagy el sem hitték, mondván, hogy a magyar egy embertelen, rasszista nép, egy szó sem igaz a mesékből, a suttogva előadott történetekből?!

– A szovjet megszállást követően, 1945 után, különösen a békeszerződést követő időszakban azon dolgoztak, hogy Magyarország fasiszta, antiszemita országgént kerüljön a köztudatba, a történelembe. Mert ha kiderül, hogy ez az ország volt az egyetlen a németek megszállta Európában, amely katonai erővel akadályozta a zsidók deportálását, és ezáltal három hónappal meghosszabbította több százezernek az élethez való jogát és reményét, a menekülés lehetőségét, akkor Magyarország helye, szerepe és a békeszerződés tárgyalásaiban elfoglalt pozíciója más lett volna. Ez egyik nagyhatalomnak, a németeknek, de a szovjeteknek sem volt érdeke. Ellenkezőleg, az igazán fontos az volt, hogy mindazt, ami '45 után Magyarországon történt a közép- és felsőosztállyal, sőt az ország gerincét adó parasztsággal, azzal lehessen indokolni, hogy ez egy fasiszta, antiszemita ország. Tehát egyik diktátort váltotta a másik, csak színeikben különböztek, a barnát a vörös követte. Ez a negyven esztendő alapvetően meghatározta a történelemszemléletünket, annak érdekében, hogy megváltozzék a negyvenes évek eseményeinek értékelése is.

Mi lett aztán a Koszorús család sorsa? Tudom, id. Koszorúst először a nyilasok hajtották el, gyalogoltatták Bajorországba. Ifj. Koszorús Ferenc már ott született?

– Amikor kivizsgálták az ügyét, megbizonyosodtak, hogy nem tartozott a nyilasokhoz és a kommunista söpredékhez sem, így szabadon engedték. Ott találkoztak édesanyámmal is. Akkor még nem voltak házások, mivel apám nem

akarta a háború alatt elvenni feleségül, mert egy kiszámíthatatlan helyzetben nem akarta lekötölni, attól félt, hogy ha meghal, akkor a felesége egyedül marad. Amikor a németek elengedték, rövid időre visszatértek Magyarországra, fizikai munkát kaphatott csak, úgy emlékszem, a Pilisben dolgozott, fakitermelésben, de aztán itt is a kommunista hatalomátvétel után bizonytalanná vált az életük. Elhatározták, hogy Amerikába mennek, az USA-ba akartak emigrálni. Az sem ment egykönnyen, az amerikaiak is bizalmatlanok voltak Horthy Magyarországnak magas rangú vezetőivel szemben, hosszú ideig vizsgálgatták tetteit, amikor ismét kiderült, hogy sem náci, sem komcsi nem volt, akkor megkapták az engedélyt, de még így sem fogadta tárt karokkal az „ígéret földje”.

Kaliforniába küldték a családot. Édesapám egy tanyán dolgozott, a farmon almát szedett, azért is, mert vissza kellett fizetnie az út árát, és a szponzor egy almatermesztő farmer volt. Este pedig főállásban olajozta a vasúti mozdonyokat. Édesanyám meg egész nap ruhákat mosott, József Attila jut eszembe erről: „ment és teregetett némán”.

Később, 1951–53 között megkeresték az amerikai „szervek”, hogy állítson össze volt magyar katonákból – akik megbízhatóak, nem szélsőségesek – Washingtonban egy egyesületet, amely majd az amerikai katonákkal együtt segíti felszabadítani Magyarországot.

De milyen „amerikai szervek”? Hiszen Amerika megegyezett a Szovjetunióval, hogy egymás érdekeibe nem avatkoznak be! Nem segített akkor sem, amikor egyedül szálltunk szembe a „nagy medve” tankjaival 1956-ban! Amerika akkor is csak hitegetett bennünket.

– A Truman-adminisztráció idején történt a megkeresés, miután Rooseveltt meghalt, Truman kemény volt a Szovjetunióval. Eisenhower beszédének már az volt a fő slágere, hogy viszszaöngyölyíti a kommunizmust. Mikor őt megválasztották '53-ban, akkor a programot, amelyet édesapámnak korábban kiadtak, elvágták. Nem akarták többé felszabadítani Magyarországot.

Említette az édesanyját, neves festőművész volt idehaza, de amikor kivándoroltak,

mosónővé kellett „avanzsálnia”. Fotón mutatott egy csodálatos festményt, hatalmas kompozíciót, előtte áll Koszorús-Varša F. Gabriella, aki a Heidelbergi Egyetem amerikai tagozatán is tanított. Gondolom ez a festmény is az ő alkotása, hiszen hamar híressé vált ott is.

– Az a bizonyos Kovács-kép. Kovács Fabricius magyar huszár volt anno, 1776-ban az amerikaiakkal harcolt, segítette kiképezni az amerikai huszárságot, felajánlotta szolgálatait, úgy írta alá a leveleit, hogy „Fidelissimus at Morton”. Ez a kép az utolsó csatáját ábrázolja az angolok elleni harcban, ott halt hősi halált Amerikáért! Van is azon a helyen egy katonai iskola, amelynek a könyvtárát róla nevezték el. Anyámnak ezt a monumentális alkotását több más képpel együtt ki is állították a kongresszus épületében. Amikor két év múlva zárt a kiállítás, Lantos kitette az irodájába, alig akarta visszaadni. A legérdekesebb, hogy egy New York Times-béli cikk fotóján Lantos egy kínai emberjogi aktivistával áll, és mi van a háttérben? A Kovács-kép!

Anyai nagyapja, Felsőőri Fülöp Elemér szobrászművész volt. Székesfehérváron gyerekkeskedtem, testvéreimmel ott szaladgáltunk a monumentális Prohászka Ottokár-szobra, nagyapja alkotása körül. Rákosiéknak szúrta a szemét, lerombolták, hiszen a kommunis-ták mindig csak rombolnak, vörös festékekkel öntenek le szobrokat, abban lelik örömeiket, nem kímélnék alkotásokat, de házat-hazát sem! Aztán később, amikor már a szüleim sem éltek, hazalátogattam szülővárosomba, s akkor már megint ott állt Prohászka Ottokár szobra a templom mellett. Azt is hallottam, addig bemenekítették a templom udvarába. A tatai I. világháborús emlékmű is nagyapja alkotása, meg Blaha Lujza síremléke a Kerepesi úti temetőben. Nem szeretne egy kiállítást rendezni édesanyja festményeiből itt-hon, Magyarországon?

– Érdekes, éppen a napokban gondoltam rá, mert szeretném áthozatni ide a képeit, olyan jó lenne elhelyezni valami méltó helyen, talán egy múzeumban vagy képtárban. Ha valaki megvenné, a befolyt összegből létrehoznék egy alapot fiatal magyar művészek támogatására, de hát

ez még a jövő titka. Anyám azonkívül, hogy elismert művész volt Amerikában, nagyon sokat tett a „magyar ügyért”. Például volt egy magyar vendéglő, az Old Budapest, elég neves emberek jártak oda. Egy virginiai szenátor (akinek akkor Elisabeth Taylor volt a felesége) és anyám kitárgyalták, hogy csinálnak egy étlapot, arra 20-25 kis képet tettek a magyar történelemből: Szent István király, Hunyadi János, 1956... Csicseri Rónay István írta a szöveget. Aki oda bejött, évés-ivás közben az ezeréves magyar történelembe is belekóstolt.

A szülei ifj. Koszorús Ferencet magyarul is jól, szépen megtanították beszélni, annak ellenére, hogy nem itt gyerekeskedett, egy cseppnyi akcentusa sincs.

– A feleségemmel mi is megtanítottuk a gyerekeinket magyarul. Akkor már egy kicsit könnyebben ment, mert megindult a magyar cserkészmozgalom nálunk, Washingtonban, mind a három gyerek cserkész lett, s ott tanulták a beszélt nyelvet egymástól is.

Mindenbe belekapaszkodott, ami magyar, segített, ahol csak tudott. Az Amerikai Magyar Szövetségnek nemcsak tagja, de elnöke is volt több cikluson keresztül.

– Ami több mint százéves magyar szervezet. A múlt század elején jött létre, amikor rengeteg magyar menekült Amerikába. Ma is magyar-amerikai ügyekkel foglalkozik. Ez a szövetség segített a mi családunknak is annak idején, hogy átjöhessen Amerikába. Engem mindig is a történelem érdekelt, aztán mégis ügyvéd lettem, mert egy barátom azt mondta: ne menj történésznek, akkor csak taxisofőr lehetsz, itt túl sok van belőlük, nem kapsz állást! A szövetség elsősorban a kulturális életet próbálja támogatni, összefogni az amerikai magyarságot, hagyományait őrizni, és célunk az amerikai-magyar kapcsolatokat támogatni.

Sokat jár haza, mintha Magyarországon is itthon lenne, Amerikában meg otthon.

– Itt nagyon kényelmesen érzem magam, jó amerikai állampolgár vagyok természetesen, de büszke vagyok magyarságomra, hagyományainkra, történelmünkre. Élt kinn egy nagyon jó ba-

rátom, '56-os volt a Sanyi, az öccse meghalt a forradalomban, ő sokat foglalkozott a forradalom eszmeiségével, a haza védelmével, történetével, nemcsak 1848–49-cel és '56-tal, de 1944-gyel is. A magyarságszeretetemet pedig még édesapám oltotta belém.

Édesapja szobrát 2015-ben avatták fel, köszönhetően ez elsősorban Hantó Zsuzsának, Varga Imre szobrászművésznek, ifj. Koszorús Ferencnek, az Emlékbizottság tagjainak és még néhány jóakarátú embernek. Mintha sokan, a megmentettek közül is, nem akartak volna emlékezni az embermentőkre. Az avatáskor Koszorús Ferenc neve rákerült a szoborra, de hogy miért embermentő, az még nem. Gondolom, Zsuzsa tudja a választ.

– Nem tudjuk pontosan, ez mindig a háttérben zajlott, ekkor már nem lehetett megcáfolni a mentés tényét, mégis sokan úgy gondolták, különböző felekezeti szervezetek is, ha nem beszélünk róla, akkor nincs is. Reméltük, hogy egyszer felkerül rá az életmentés ténye is, de tudtuk, hogy ezt csak konszenzussal lehet ráírni. Egy keresztény–zsidó megegyezéssel, közösen kell ünnepelnünk, voltak megmenekültek vagy utódaik is az avatáson, de csak nagyon kevesen. Azt szeretnénk volna, hogy ez egy közös ünnep legyen, és elsősorban azoké, akiket megmenekített Koszorús Ferenc. Nem akartuk, hogy valami rossz szituáció kerekedjen, netán piros festékkel öntsék le, kárt tegyenek a szoborban. Később aztán fölkerült az írás a talapzat oldalára – három nyelven is.

Ifj. Koszorús Ferenc:

– Csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy aki kétségbe vonja vagy lebecsüli ezt a történelmi tényét, az sajnálatos módon még mindig politikai, ideológiai alapon teszi. Montgomery is, aki itt volt nagykövet, megírta, hogy Magyarország tartott ki legtovább a német követelésekkel szemben, 1944-ig, és az amerikai propaganda is sikerrel elferdítette ezt a történelmi tényét. Érdekes lehet az a cikkem, amely arról szól, mit mondott Goebels Horthyról és Magyarországról 1943-ban: „A legkevésbé elfogadható, hogy Horthy humanitárius kérdéseket vetett fel Hitlerrel szemben” – így bírálta a kormányzót, a magyar politikát.

Hantó Zsuzsa:

– Sztálinék is egy rendkívül sikeres propagandát folytattak ellenünk az egész világban. Óriási pénzeket fektettek ebbe, úgy tüntették fel önmagukat, mint az egyedüliek, akik a hitleri politika ellen foglaltak állást, miközben szövetségben voltak Hitlerrel, és minden jelentős kísérletet, például a gázkísérletet is átadták neki. Tehát nem Hitler politikáját ellenezték, hanem azt szerették volna, hogy ne lehessen tudni a nagy terrorról, hogy mi történik közben a Szovjetunióban, hány embert küldenek a lágerbe, a Sarkkörön túlra meghalni. Éveken, évtizedeken keresztül óriási propagandát folytattak, ennek több ügynöke és társutasa is volt. Megnyerték (megvették?) a nyugat-európai és amerikai értelmiség legkiválóbbjait, gondolok itt H. G. Wellsre, Sartre-ra, Ernest Hemingwayre, Romain Rolland-ra, Yves Montand-ra, akiket arra buzdítottak, hogy a Szovjetunió heroikus intézkedései mellett tegyék le voksukat. Erre utal Montgomery is, hogy ennek a propagandának ők is áldozatul estek, hogy ugye a „fasiszta, antiszemita Magyarország” mit tett, miközben pontosan az ellenkezője történt, mint amit állítottak. Ez nem is egy politikai, nem ideológiai, hanem egy történelmi ügy!

Egy kicsit korábban érkeztem az idei, július 5-i koszorúzási ünnepségre, a meleg, szélfúttá Esztergomi rondellán körözve sétálgattam. Gyönyörű a kilátás Budapestre, csak páran várakoztak a padokon az eseményre, a kivezényelt katonaság már felsorakozott. Mintha sikerült volna közelebb kerülnöm a negyvenes évek lelki világához, amelyet a következő évtizedekben elhallgattak, megcsúfoltak, és sokan még ma is csak sunnyogva említik. A rondella egy erős tűzérési erődítmény, ennél jobb helyet keresve sem találhatott volna az embermentő mellszobrának a Koszorús Ferenc Emlékbizottság. A mellvéd belső falán megpillantottam egy honfoglalási emléktáblát is. A negyvenes évek hőseit is nevezhetnénk új honfoglalóknak, akkor is, ha a nagy terv, a kiugrási kísérletünk nem sikerült. A katarzis még várat magára, előtte szembesülnünk kellene önmagunkkal, nem tehetünk úgy,

mintha 1990 előtt nem történt volna semmi. A kommunizmus hazug öröksége mindaddig velünk él, amíg ezt nem tesszük meg.

Többször is megállok Varga Imre fergetegesen megkomponált Koszorús-szobra előtt. A hős egy kissé jobbra néz, védőn tekint le most is Budapestre. Arc kifejezése bizalmat, erőt, tisztaságot, féltést és szakértelmet sugároz. És ebben a pillanatban megszólalnak a fanfárok, ébresztő, kezdődik az ünnepség. Szétnézek: még mindig kevesen vagyunk a megemlékezésen, sajnós a katarzis még valóban várat magára.

A Himnusz hangjait a szél a város felé viszi, Horváth Tamás, a HM Katonai Örökség Főosztályának vezetője a máig ható katonai erényeket, az akkori történelmi eseményekben részt vevők hazához való hűségét emeli ki emlékbeszédében, ecsetelve az akkor történtekeket.

Azután dr. Hantó Zsuzsa történész, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság elnöke lép a mikrofonhoz. A már idézett beszédének summázatát tömörítve összegzem:

– Ha 80 évvel ezelőtt a kormányzói parancs végrehajtásával megbízott Koszorús Ferenc vezérkari ezredes a megszállt Budapesten nem szerez érvényt Horthy Miklós parancsának, a történelem másképp alakul. Aki elfelejti a múltat, arra ítéltetik, hogy újra átélje. Hiába emlékezünk rá, ha nem tudjuk, milyen tanulságokat kell levonni belőle, azaz: mit üzen a múlt a mának?

A Koszorús-akcióra válaszul Eichmann (Jaross Andor belügyminiszter közreműködésével) megszervezte a kistarcsai internálótáborból 1500 zsidó deportálását. A németek július 14-re ötven vagonból álló szerelvényt rendeltek a pályaudvarra. Ekkor vált nyilvánvalóvá Vasdényei Istvánnak, a tábor parancsnokának a németek szándéka. Azonnal értesítette a Zsidó Tanácson és ifj. Horthy Miklóson keresztül a kormányzót. A kormányzó visszafordító parancsa Hatvanban érte utol a szerelvényt, és az valamennyi utasával együtt még aznap éjszaka visszatért Kistarcsára. Eichmann örjögött az újabb megghiúsított akció miatt. Öt nap múlva fegyveres alakulattal megszállta a tábor, és 1200 embert teherautókon Rákócshabárra vitetett, ott bevagonírozták őket, még a sárga csillagot is leszedette róluk. Néhány óra múlva már az országhatáron kívül

voltak. Ez volt az egyetlen sikeres deportáló akció a leállító kormányzói parancs után.

A történelmi tényeket ismernünk kell, hogy elgondolkodhassunk róluk, és levonhassuk igazságos következtetéseinket. Legyünk büszkék Koszorús Ferenc vezérkari ezredesre (akit Tom Lantos zsidó származású túlélő, amerikai szenátor a holokauszt 50. évfordulóján a Fehér Házban a holokauszt hőségének nevezett) és hős katonáira, akik részt vettek az akcióban, és a parancsot kiadó Horthy Miklós kormányzóra.

E hőstett az elmúlt 80 év alatt sem vált részévé a magyar köztudatnak. Miért? Robert Conquest amerikai kutató szerint kétségtelenül minden országban léteznek olyan elemek, amelyek lélektanilag csak a megfelelő pillanatra és rezsimre várnak. „Az Eichmann-féle mentalitás

mintha csak ott lappangott volna Németországban, amíg Hitlernek egyszer csak szüksége nem lett rá. Magyarországon az 1940-es években feltűnt szemforgató söpredék is már adva volt, s a Rákositól és Farkasoktól csak a nagy történelmi lehetőséget kapta meg.”

Mit üzen tehát a múlt a mának? A Rákosi- és Farkasok-féle „szemforgató söpredék” ellenpontja a félelmet nem ismerő, hazájukhoz hűséges emberek csoportja: akik a nemzeti szocialista, majd a nyilas diktatúra és a kommunizmus idején is védtek az üldözötteket, függetlenül a felekezeti hovatartozástól, akik részt vettek az ellenállásban, az embermentésben. A mai megemlékezés róluk szól, a félelmet nem ismerő becsület útján haladókról, a Koszorús Ferencekről.

Akiknek emléke legyen áldott!



Koszorús Ferenc mellszobra

Egyenes beszéd egy kényszerpályás életről és korról*

(Huszár Zoltán Kényszerpályán, Aracs Alapítvány, Horgos, 2024)

A griff mitikus állat, mint a fönix, a turul. Szárnyas jószág, feje a saséhoz hasonlatos, teste az oroszlánéhoz. A legenda szerint rendkívüli termetű, kitárt szárnyai eltakarják a napot. Kinccsek és vagyon őrzője, szakrális értelemben az isteni hatalom és a szentség őre. Huszár Zoltán *Kényszerpályán* című versében a griffmadárhoz fohászkodik, hogy segítsen, mert a beszűkült életterében már nincs tovább hová hátrálnia.

Bata János szerkesztő találóan választotta a könyv címének is ezt, mert a *Kényszerpályán* levés nemcsak a szerző életét jellemzi, hanem a könyv tematikáját is. A Huszár Zoltán publicisztikájából és verseiből gondosan összeállított válogatással tiszteleg a kiadó, az Aracs Alapítvány a kilencvenkét éves, egyenes beszédű, a magyarság sorskérdéseit, történelmét, nyelvét, irodalmát, néprokonságát, önismeretét kutató közíró, magyartanár munkássága előtt.

Huszonnégy írás került be az életművet bemutató válogatásba, s ebből egy híján mind az Aracs folyóiratban látott napvilágot. Ezek műfaja változatos: tanulmány, esszé, jegyzet, visszaemlékezés, könyvismertető stb.

Az első fejezetben a délvidéki magyarság identitástudatáról szól több írás is (*Nemzettudat és közömbösség; Az összefogásról; Az számít, merre tartasz*). A *magyarellenességről* c. írásban például ezt a megállapítást olvashatjuk: „*Mint ahogy a betegségek közül a belső bajok szoktak a legsúlyosabbak lenni, a magyarellenességnek is a legriasztóbb, legvéresebb megnyilvánulási formája kétségtelenül az, mely belülről, azaz magyar nyelven szólal meg.*” A folytatásban olyan kényes kérdések is felmerülnek, mint hogy Magyarország a Nyugathoz vagy Kelethez közeled-

jen-e. Történelmünk századokon áthúzódó véráldozatait (*Szabadságharcaink*), sikereit, kudarcait és néprokonságunkat is kimerítően elemzi. Abból indul ki: elhitették a magyarsággal, hogy rokontalan nép, vagyis senkire sem számíthat. A hit szép dolog, de a hiszékenység káros – állapítja meg. Igenis vannak rokonaink, és mindig is voltak, csak ellenségeink összeveszítettek bennünket egymással. A törökellenesség csaknem ezeréves magyar hagyomány, mely olyan mélyen beleivódott az emberek tudatába, hogy ellene szinte lehetetlen bármit is tenni, mégis érdemes megpróbálni – vallja, és ő több írásában meggyőző érvekkel, tényekkel ezt meg is cselekedte, például a kötet második fejezetében (*Hasonló észjárás, hasonló sors; Alkalmi jegyzet néhány török vonatkozású szemelvényről*). A *Rokonaink, nem rokonaink* c. írásból idézek.

„*A finn- és törökellenesség nem újdonság a magyar szellemi életben. Mindmáig szívósan, makacsul tartja magát. Ennek nyilván nem csak érzelmi okai vannak. Határozottan állíthatjuk, hogy minden rossznak, mely a magyarságot az elmúlt századokban érte, nem a tatárok és a törökök az okozói, hanem éppenséggel fordítva: a magyarság idegen eredetű vezetőinek a tatár- és törökellenessége. Ez zúdította a magyarság nyakába a tatárjárást, Mohácsot – és végső soron Trianont is. Így vált a tatár- és törökellenesség magyarellenességgé.*”

Sorolhatnánk a következő fejezetek írásait is, de akár a délszláv szomszédainkról vagy az utcabeliekről, továbbá a mai magyar labancainkról vagy Bori Imre és Vajda Gábor irodalomtörténészek korszakos tanulmányköteteiről van szó, mindig a kisebbségi helyzetünk, sorsunk, öntu-

datunk, karakán vagy megalkuvó voltunk, hibáink vagy érdemeink kerülnek előtérbe – mégpedig az összefüggések rámutatásával, a tanulságok levonásával, hogy azokból okulhassunk, jövőnket építhessük, utódainkat magyarnak megőrizhessük.

A könyv hatodik fejezetében a *Sikkasztók, betörők és gyilkosok között* című visszaemlékezés, valamint az utolsó, a huszonnegyedik írás a szerző életútjának, tanári hivatásának 1980-ban történt kettőtöréséről, meghurcoltatásáról, a koncepció per lezajlásáról és a kétévnyi börtönbüntetéséről szól. Az utolsó életrajzi vallomás a Hídban jelent meg *Az elhallgattatás szakaszai* címmel a per után másfél évtizeddel.

Huszár Zoltán írói pályája ígéretesen kezdődött: 27 éves volt, amikor a Forum Könyvkiadó megjelentette első verseskötetét (*Önarckép*, 1959), amelyről és még két másik első kötetes műről Juhász Géza irodalomtörténész *Költészetünk új hajtásai* címmel írt ismertetőt. Rá két évre, 1961-ben ugyancsak Újvidéken adták ki a *Vakmeleg* c. újabb verseskötetét. A kibontakozó költői úttal párhuzamosan alakult a frissen diplomázott magyartanár életpályája. Először szülőhelyén, Horgoson kapott állást, majd Újvidéken az újságírásba is belekóstolt, de két év után végleg a tanári hivatás mellett döntött. A péterrévei általános iskolában helyezkedett el, ahol az egyik szerb kollégája a magyar nyelvre vonatkozóan becsmérő megjegyzést tett. Erre így emlékezik a *Sikkasztók, betörők és gyilkosok között* című írásában.

„Ez az ember volt ugyanis minden jel szerint az, aki elindította ellenem a nyomozást. Nyilván meggyőződött arról, hogy engem nem lehet befolyásolni, mert öntudatom van olyan erős, mint az övé. Egyszer együtt ügyeleteskedtünk a tízperces szünetben, és valahogy a költőkre terelődött a beszélgetés. Lekicsinylően nyilatkozott a magyar költőkről. Ezt még lenyeltem, habár volt némi ellenvetésem. Aztán befelé menet a folyosón, közel a tanárihoz, azt találta mondani, hogy a magyar nyelv vacak nyelv. Nekem sem kellett több – fiatal voltam még, és a valóságos politikai viszonyokban eléggé járatlan –, a nyitott tanári ajtaja előtt dühösen visszavágtam: – Vacak a szerb nyelv! [...] Még abban az évben elhagytam Péterrévét, mert tarthatatlanná vált ott a helyze-

tem, és Horgosra jöttem. A vihar csak ezután tört ki igazából. A péterrévei magyar igazgatót – habár a falu párttitkára volt – igen megbírálták, amiért engem büntetlenül futni hagyott. Ebben a bírálatban, mely a hírek szerint utóbb veszekedéssé fajult, a moholi szerb tanár járt elől, az az ember, aki a királyi Jugoszlávia föltétlen híve volt, tehát párton kívüli ugyan, mégis az ő hangja bizonyult erősebbnek. Ettől kezdve Horgoson megfigyelés alatt tartottak, olykor provokáltak is, és gyűjtöték ellenem a terhelő adatokat – nyilván a belügy utasítása nyomán. Erre a piszkos munkára akadt egy-két pedagógus és besúgó. Erről a többszöri igazgatói fejmosásról, mely a jóakarátú figyelmeztetés látszatát keltette, az iskolában lefolytatott három tárgyaláson, a szabadkai rendőrtiszt vattatása közben, a vizsgálóbíró faggatásain és a főtárgyaláson elhangzott részletek árulkodtak, meg az is, hogy a tanúk közt egy péterrévei is akadt. [...] Raboskodásom idején sokat olvastam, sakkoztam, nyelvekkel foglalkoztam. Szerencsémre a házkutatás alkalmával megtalálták a naplómát, és a vattatás annak alapján folyt. Így verés nélkül megúsztam.”

Szabadulása után útlevelét bevonták, és évekig nem kapott újat. És „természetesen” állást sem. Nagyon szerény körülmények közt háztáji gazdálkodásból megélt valahogy a nyugdíjaztatásáig.

A délvidéki magyarság körében ismert volt a horgosi „orgona”-ügy. 1981 tavaszán a magyarkanizsai középiskola néhány tanárát azért rúgták ki a Kommunista Pártból és a munkahelyükről is, mert a horgosi templomban meghallgatták egyik tanítványuk orgonajátékát. Siflis Zoltán dokumentumfilmet készített az esetről *Ez egy inkvizíció* címmel. A magyar értelmiségi megbélyegzése, bíráló hangnemének elfojtása, a „magyar nacionalizmus” vádjának hisztérikus gerjesztése volt a cél. Az ugyancsak börtönnel sújtott Vicei Károly zentai író esete nagy visszhangot keltett, de Huszár Zoltán koncepció per a feledés homályába merült. Pedig emlékeznünk és emlékeztetnünk kell minden egyes megtörtént esetre, mert múltunk ismerete nélkül nem irányíthatjuk jelenünket, és nincs jövőnk sem.

A griffmadarat Perzsiában a szent tűz őrzőjeként tisztelik. Mint a kincsek őre az éberség és a bosszúállás jelképe is. Huszár Zoltán a kom-

munizmus és az öngazgatású szocializmus mindenható korifeusai között nem volt éber, meghurcoltatása után pedig bosszúálló sem. Inkább a távol-keleti griffhez, sárkányhoz hasonlatosan a bölcsesség és megvilágosodás hírnöke. Írásaiból ez sugárzik. A könyvben Vén Zoltán grafikusművész munkái kaptak helyet, amelyek közül az Oszlopos Simeon alakja jellemzi leginkább a könyv szerzőjét. Az első században élt szír keresztény aszkéta bölcs meglátásaiért özönlöttek hozzá a tanácskérők. A mai olvasónak egyszerűbb a dolga, ha a magyar történelem, irodalom, a kisebbségi lét útvesztőiben eligazodást szeretne kapni, lapozza fel a kötet írásait, számos továbbgondolásra érdemes szentenciát kaphat. Többek közt ezt is.

„Büszkén mondja Ady Endre a múlt század elején: »Mi harcunkat megharcoltuk«, és ezt tettük mi is néhányan, akiket meghurcoltak, és nemcsak mi néhányan, hanem mások is itt, a mindig huzatos Délvidéken abban a nehéz időben, a csaléteknek szánt '74-es alkotmány bővületében. Meg is kaptuk érte a magunkét. De nekünk volt igazunk! Csak akkor sem, és azóta sem »fut az ellen«, sőt egyre szaporodik. »Rab vagy, amíg a szíved lázad« – ezt már József Attila írta a harmincas években. És ha nem lázad a szíved, vajon szabaddá válsz-e, vagy csak úgy képzeled, hogy szabad vagy?»

* Huszár Zoltán Kényszerpályán c. könyvének előszava.



Huszár Zoltán

Az áldozat

Mindenki hős valamiképp
mert életét áldozza föl
valakiért valamiért
ha elesik a harcmezőn

mert el fogsz esni te is ott
a meghátrálás nem segít
nem óv meg amit rád hagyott
a társad sem a szüleid

emléke csak a gyereked
születése első szava
s az aminek jelképe lett
a virágzó mandulafa

s a bibliai búzaszem
mindenki hős valamiképp
mert életét áldozza fel
a világ kicsi szirmaként.

(2002)



ARACs KÖNYVEK 16.
2024

Huszár Zoltán Kényszerpályán

HUSZÁR ZOLTÁN KÉNYSZERPÁLYÁN



Aracs Alapítvány

A kommunizmus délvidéki mártírja



Siflis Géza (1907–1948)

Még a legtitokzatosabb életutak esetén is mindig marad egy nyom, amelyen el lehet indulni. Én ezt tettem, mert a múltunkat ismerni kell, a múltunkról mindig beszélni kell.

Nemrég fejeztük be *A kapus halála* című új dokumentumfilmem. Sőt, már két rangos fesztiválon is szerepelt. 2024 áprilisában a XI. Savaria Filmszemlén a dokumentumfilm-kategória különdíjában részesült, majd június 12–15. között került sor Veszprémben a magyarországi filmművészet legnagyobb seregszemléjére, a Magyar Mozgóképfesztiválra. Itt is bekerült a dokumentumfilm-kategória versenyprogramjába. A palicsi XXXI. Európai Filmek Nemzetközi Fesztiválján (július 20–26.) az új magyar filmek sorába is beiktatták.

Mozgalmas, majd három évig tartó forgatási időszak áll mögöttünk.

Siflis Géza a két világháború közötti korszaknak a Délvidékről, Szabadkáról az anyaországba, a fővárosba, Pestre elszármazott egyik legizgalmasabb és legtragikusabb sorsú sportolója volt. Az 1928-as amszterdami olimpia legjobb kapusának választották meg.

Beceneve Gulliver volt, amit a 192 centiméteres magasságával „érdemelt ki”. Története egy kicsit olyan, mint egy rejtélyes népmesei figuráé, ott is van, meg nem is a sporttörténetben, illetve az emlékezetünkben.

Karrierje a szabadkai SAND labdarúgó-egyesület pályájáról indult el.



Tobak Csaba, a Fradi Múzeum igazgatója mutatja a SAND emblémáját – jelenet a filmből

A trianoni békediktátummal kettészelt Kelebia magyarországi részébe került, majd a budapesti Fradihoz kötődő sztárkapus lett. Az oknyomozó, tényfeltáró dokumentumfilm nemcsak egy tragikus sorsról szól, hanem a történelemről, az emberben mindig is ott munkálkodó ösgonoszságról.

A Rákosi-érában Kelebián, ahol akkor élt és edzősködött, az ÁVH mondvacsinált ürüggyel letartóztatta. A vallatás során súlyosan bántalmazták, majd nemsokára, 1948-ban belehalt sérüléseibe.



Nyughelye a kelebiai temetőben található

Annak ellenére, hogy Siflis Géza az unoka-nagybátyám volt (édesapám első unokatestvére), a családnak semmi megbízható részletet nem tudott közeli rokonunk halálának körülményeiről. Kovács Marcellnek, a kelebiai Levente Sportegyesület elnökének, a helyi sporttörténet kutatójának köszönhető, hogy nekifogtam a film forgatásának, azaz esélyt láttam arra, hogy mint dokumentumfilm-rendező a csaknem nyolcvan-éves titok nyomába eredjek.

Siflis Géza budapesti, majd kelebiai hétköznapi életéről alig volt hiteles és részletes családi emlékün, különösen az 1948-ban bekövetkezett váratlan tragikus halálának okáról. A film forgatókönyvével fel kellett keltenem a fő támogató, a Nemzeti Filmalap érdeklődését is. Ez sikerült is. A *Kapus halála* című film első munkajellegű, nem végleges változatának a bemutatóját tavaly októberben éppen a magyarországi Kelebán szerveztük meg. Azóta több vonatkozásban változtattam, alakítottam, csiszoltam a filmen.

Egy klasszikus felépítésű dokumentumfilmről van szó. Gerincét a szituációban beszélő, emlékező szereplők, archív fotók, illetve filmbejátszás és egy, a kínai árnyjátékra emlékeztető animáció képezi. Ez utóbbi vizuális megoldással, rajzolt animációs figurákkal érzékeltetem, jelenítem meg a kihallgatási jegyzőkönyv részleteit. Kiemelném még a film néhány jellemzőjét.

A rendező egyúttal a történetek háttérét kutató szereplője is a filmnek mint oknyomozó riporter. A dokumentumfilm valóság, amelyet a néző megismer, módszertanilag, avagy a rendezői koncepció szerint nem más, mint az oknyomozó



Kovács Marcell-lel a kelebiai plébániahivatalban – jelenet a filmből

és a szereplők találkozásának, interjújellegű beszélgetéseinek egy adott, a történetmeséléshez, a „nyomozáshoz” kötődő helyszínen és szituációban felvett mozgóképanyag.

A cél, hogy minél közelebb kerüljünk a tragikus végű élet és a történelmi körülmények megismeréséhez. Ezek a találkozások lépésről lépésre közelebb vezetnek a Siflis Géza halálát okozó elhallgatott tényekhez, az igazsághoz. Ezért tartom valósfeltáró dokumentumfilmnek *A kapus halálát*.

A film egyik jellemzője az is, hogy az antik drámákban alkalmazott összefoglaló prologussal kezdődik, amelyben egy helybeli, kelebiai amatőr poéta elmondja Siflis Géza egész tragikus élet-sorsát, amelyet majd minden fontos részletében a film folyamán ismerünk meg.

Jellegzetes a film vizuális vonatkozása is. A film két idősíkját, a múltat, annak feltárását, elbeszélését fekete-fehérben jelenítjük meg, a jelen időt, amikor a film forgatása elkezdődik és befejeződik, színesben látjuk.

A filmmel kapcsolatos záró gondolatsor-ként még kiemelném, hogy *A kapus halála* dokumentumfilm kulcspontja a múlt, az elrejtett, eddig fel nem tárt, nem ismert múlt.

Továbbá fontos jellemzője a filmnek, hogy nem a szereplő sportkarrierjére, hanem tragikus korai halála eddig nem ismert háttérének feltárására fókuszál. E tekintetben viszont hangsúlyosan a teljességre törekszik. Mivelhogy a film a mindössze 41 éves főszereplőjének utolsó két-három hónapos életszakaszát öleli fel, erre összpontosít, mártír sorsába nyújt betekintést, nem sport-, hanem kizárólag sorsfilmnek minősíthető.



A Baross Szövetség keresztény-nemzeti alapú
érdekvédelmi iparosszervezet tagjának lenni
elég indok volt a letartóztatásra

Az igazságfeltárás során nincsenek meghök-
kentő párbeszédok, elkápráztató vizuális meg-
oldások, csupán egy meghatározó, katartikus
fordulat az, amikor összeáll, kiderül a néző szá-
mára az igazság.

Érdeklődésünket, figyelmünket nehéz levenni
arról a filmes tényfeltárásról, amely a vásznon, a



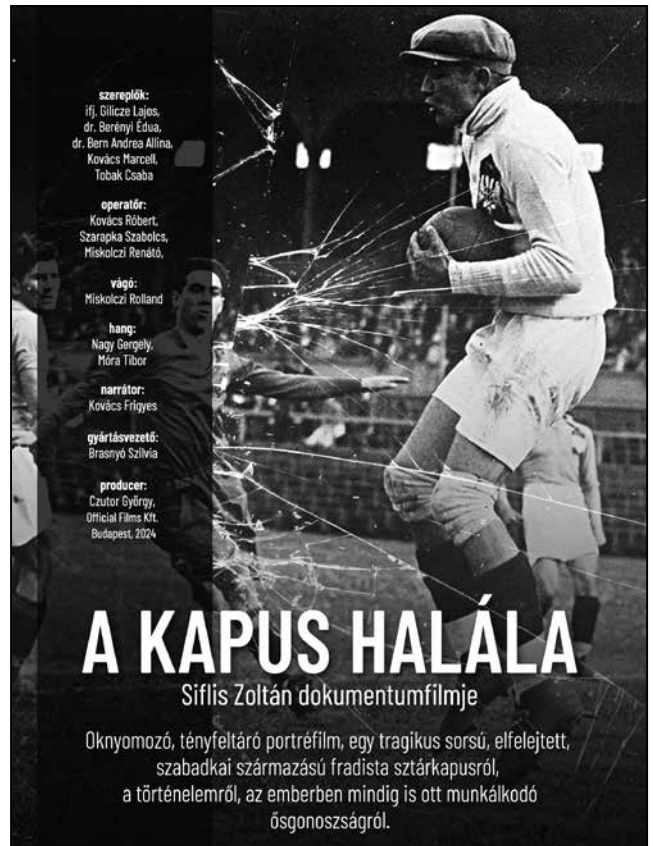
Az ÁVH archívumából dr. Bern Andrea
Allina történész tárja fel a megdöbbentő
összefüggéseket – jelenet a filmből

képernyőn történik. Úgy vélem, sikerült 53 per-
cen, az elejétől a végéig egy megrendítő doku-
mentarista filmes vonulatot felépíteni, amely ka-
tarzissal végződik. Elfogultság nélkül, nyugodt
szívvel állíthatom, hogy a film története megindító,
szívszorító, üzenete ugyanakkor hátborzongató.

Szabadka, 2024. 07. 07.



Az egyetlen fennmaradt mozgókép,
filmhíradórészlet róla az Olasz Filmarchívumból
– a kamera a kapu mögül örökítette meg védését



A film plakátja

Aszályos év

(Rákosi 60)

Dokumentum-elbeszélés, amely nyomokban elképzelt részeket is tartalmaz.

1951. július 9-én az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségének egyik munkatársát felkereste egy férfi, aki illegális szervezkedéshez kért fegyveres segítséget. Egy „P. H. őrnagy” feliratú névjeggyel igazolta magát.

Másnap erről az eseményről a nagykövetség memorandumot juttatott el a Magyar Népköztársaság külügyminisztériumához. Az irathoz csatoltak egy másik, „T. G. B. gárdaparancsnok” feliratú névjegyet is.

Az ügyben a VI/1. osztály felderítő és kutató munkája egy ideig nem járt eredménnyel.¹

1951. augusztus 29-ére Révai József, a Magyar Dolgozók Pártjának a főtitkárhelyettese, népművelési miniszter titkos megbeszélésre hívta a párt központi vezetőségének tagjait: Gerő Ernőt, Farkas Mihályt, Kovács Istvánt, Nagy Imrét és Hegedűs Andrást.

A „főnök” akkor Szocsiban nyaralt, így ez az időpont látszott a legalkalmasabbnak megbeszélni, miképpen ünnepelje meg a párt vezetésével az ország népe bölcs vezérének és tanítójának 60. születésnapját. (A megbeszélésről csupán hét példányban készült szigorúan bizalmas jegyzőkönyv.)²

A napirend előterjesztője Sztálin 70. születésnapja magyarországi megünneplésének (1949. december 21.) kaptafájára húzta tízpontos javaslatát. Az előtt is alakult kormánybizottság az esemény megtervezésére, levezénylésére. Meghirdették a sztahanovista mozgalmat, munkafelajánlások születtek, folyt a propagandisták, az agitátorok kiképzése; pártszemináriumokon, esti tanfolyamokon dolgozták fel a generalisszimusz életének eseményeit; művészeti kiadványok jelentek meg, Sztálinról írt versek, képek, zeneművek születtek. Ajándékokból kiállításokat rendeztek a tiszteletére.

A nagy napon színművészek, kórusok léptek az Operaház színpadára, de más helyszíneken is tartottak díszhangversenyeket.³

Joszif Visszarionovics Dzsugasvili szobrát a lebontott Regnum Marianum templom helyén nyolcvanezer ember jelenlétében avatták föl 1951. december 16-án. „Élt” 1956. október 23-ig.

A központi vezetőség néhány apró módosítással elfogadta Révai József javaslatait. 1952. március 8-án, a nagy ember születésének előestéjén ünnepi ülés lesz az Operában, ahol Gerő Ernő mond majd beszédet.

Az eseményt a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) fáklyás felvonulása vezeti be.

Másnap az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) központi lapja, a *Szabad Nép* a vezércikk mellett közli a Központi Vezetőség Rákosi elvtárshoz írt levelét.

Délelőtt az iskolákban megemlékeznek Rákosi Mátyás születésnapjáról, délután pedig az ország pártszervezetei ünnepi pártnapokat rendeznek, kultúrműsorral egybekötve.

A párt vezetői általános, közép- és főiskolai tanulóknak szóló, tanulmányi versennyel összekötött Rákosi Mátyás-ösztöndíj alapításáról döntöttek. Elhatározták azt is, hogy Kisfaludi Strobl Zsigmond⁴ haladéktalanul kapjon megbízást Rákosi elvtárs portréjának megmintázására, Pór Bertalan⁵ pedig arcképének megfestésére.

Előírták: a Népművelési Minisztérium és az Írószövetség támogatásával születessenek versek, elbeszélések, drámai művek az ünnepelt életéről. „*A miskolci egyetemet nevezzük el Rákosi elvtársról!*”

A Munkásmozgalmi Intézet készítsen elő egy kiadványt Rákosi Mátyás életéről, rendezzen kiállítást a születésnapjára küldött ajándékokból!

Megparancsolták: „*Rákosi elvtársat 60. születésnapja alkalmából a Köztársasági Érdemrend 1. fokozatával kell kitüntetni!*”

(Azoknak az épületeknek emléktáblával való megjelölése, melyekhez Rákosi Mátyás életének jelentős eseményei kapcsolódnak, elmaradt. Művészi játékfilm elkészítése, Rákosi Mátyás gyűjteményes munkáinak, börtönjegyzeteinek kiadása is.)

Az ünnepek egyik szervezője Nemes János, a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa lett. Őt is lenyűgözte Rákosi Mátyás, ahogy a hozzá hasonló kommunisták tíz- és százezreit. Tevékenykedése idején ő is gyakorolta a hamisítás technikáját, mert neki is mély meggyőződése volt, hogy ilyen fontos ügyekben ez megengedett.⁶

Miután megismerte a tényeket, eluralkodott rajta is a harag és a megvetés. „*Miért hittünk [...] neki fenntartás és kétkedés nélkül?*”

Éva gondosan összehajtogatva rakta a bördbe a sublóból kivett rokokóját, a francia pántlikás zöld ternoszoknyát, a fehér röpit, amely különösen a szívéhez nőtt, mert dédanyjától örökölte.

Nagyanyja feldúltan érkezett meg a boltból, Éva abbaagyta a csomagolást.

– Nincs kenyér! – az alacsony asszony lero gyott a fonott székre, és fejkendője bogját megoldotta. – Kuláknak nem adhat kenyeret Keszei. Visszaadta a vásárlási könyvet, és mutatta a belepöcsételt K bötűt. Láttam én, hogyne láttam volna, de hogy kenyeret se... Megkérdeztem tőle: Nem kurvát akart mondani, Keszei elvtárs?

Éva csodálkozott. Még sohasem hallotta nagyanyját így beszélni, és nem látta ennyire nekieseredve.

– Azt beszélnek a faluban, hogy elvitték Bocsor Imrét – folytatta beszámolóját a nagymama. – Ráfogták, hogy homokot kevert a beadott búzájába. Persze, nem volt igaz... de az most nem számít, mi az igaz! Tanácsát, az állomásfőnököt pedig megverték, mert bizonygatni merte, hogy az a zsák, amit ellenőriztek, nem is Bocsoré.

A vasútállomási esetről eszébe jutott Évának a nagyapja, aki rosszul lett tavaly a vonaton, amikor jött hazafelé Szekszárdról, ahol lemondott földjeik nagyobb részéről az állam javára, mert nem bírták már a családra kirótt terheket, az állandó zaklatást. Kocsit kellett érte küldeni az állomásra.

Azóta is a nyakukra járnak a végrehajtók, keresik a hibát a ház körül. Persze, aki keres, az talál. Ha nem volt elég víz a kút mellé állított hordóban, ha nem találták megfelelőnek a csóvát (hosszú rúdra kötözött kukoricalevelek), amellyel a tüzet kellett volna oltogatni, már büntettek és foglaltak könyörtelenül.

Akkor még megvolt a szállás Maláton, a Szőkééké mellett. A ház két szobából, konyhából állt, építettek a telekre külön ló- és tehénistállót, disznóólakat, följük góréit... minden odalett.

Szőkéék szállását adótartozás miatt már negyvenkilenc őszén elérvereztek, az állatállománnyal és a fölszerelésekkel együtt. Rá egy évre letartóztatták a családfőt, házukat 1951 tavaszán kiutalták a Márciusi Ébredés Termelőszövetkezeti Csoportnak. A család a Csepel-szigeten húzta meg magát. Szőke Pál a Rákosi Művekben talált munkát, idősebb fia, Palkó pedig Sztálinvárosban lett segédmunkás, mert származása miatt nem vették föl egyetemre. Öccse, Pista a csepeli zeneiskolában tanult szép hangjának és kiváló hallásának köszönhetően. Három hónap múlva kizárták. Szülőfalujából figyelmeztető levelet írtak az iskola igazgatójának: „*Egy kulákgyerek nem méltó arra a képzésre, amelyben az iskolában részesülhetne.*”

Nagy Imre reményt keltő '53-as beszéde és intézkedései nyomán majd hazaköltöznek. Saját lakásukat akkor még nem kapják vissza, egy nádfődeles házat foglalhatnak el.

Palkó akkor már az uránbánya tárnáit építi, '56 októberében bevásárlják a munkástanácsba. A leveretés után Jugoszlávián át Svédországba menekül, ott gazdasági egyetemet végez, majd a Saab AB vállalatcsoportnál kezd dolgozni.⁷

1957 januárjában egy idegen fiatalasszony látogatja meg Szőkééket, akik nemrég költözhettek vissza saját otthonukba. Egy húszforintost ad át Szőke Pálnénak. A gazdaasszony értetlenül forgatja a papírpénzt, és kérdőn néz az ismeretlen nőre:

– Nézze csak meg jobban!

Szőke Pálné akkor veszi észre Palkó fia keze írását a bankó szélén: „*Jól vagyok.*” Nemsokára kiderül: a hírhozó nem csali titkos ügynök, hanem bajai fiatalasszony, akinek tizenkét éves fia is Jugoszláviába disszidált a forradalom bukása után. Édesanyja utána szökött, felkutatta és hazahívta.⁸

Látogatása másnapján a nyomozók házkutatást tartanak a Szőke-portán. Attól fogva sokáig nem hagyják békén a családot; egészen addig, amíg Szőke Pál pohara betelik, és – életében immár másodszer – újra átrétegződik az uralkodó osztályba. Darukezelő lesz Kazincbarcikán.

Amikor befejeződik a magyar mezőgazdaság szocialista átalakítása, hazamegy, és belép az Új Március Termelőszövetkezetbe. Legalább nem falujától több száz kilométerre, munkásszálláson, hanem otthon lakik. Pista fia a katonaságnál megszerzi a jogosítványt, és sofőr lesz. Sárika lánya akkor már jogot tanulhat a pécsi egyetemen, a hatvanas években követi bátyját Svédországba, majd hosszú évek múlva biokémikus-professzor-ként a göteborgi és a stockholmi egyetemen tanít.

A végrehajtók Tavali Kovácséknál is visszatérő vendégnek számítottak. Legutóbb az üszőt akarták lefoglalni. Az idős T. Kovács János akkor megragadta a vasvillát az istállóban, és odaállt a növendék állat farához:

– Ha el akarják vinni, magukat agyonütöm! Aztán lössz, ami lössz!

Az üszőt nem vitték el, de a gazdáját igen. Falubelivel is találkozott az internálótáborban.

A falu nem teljesítette a begyűjtési tervet, a végrehajtó bizottság 1951. januári határozata értelmében „a kuláksággal szemben a legkíméletlenebb elszámoltatás ejtendő meg a helyszínen”.

Tavasszal a vb tagjai ellenőrizték a kulákok vetéseit, és a szabotálókat haladéktalanul följelentették. Augusztusban azokat a dolgozó parasztokat, akik cséplés után nem tettek eleget begyűjtési kötelezettségüknek, a népnevelők felvilágosították a begyűjtés fontosságáról. A kulákoknak viszont csépléskor – a gép mellől – kellett a begyűjtés rájuk eső részét átadniuk. A párt politikájának helyi végrehajtói lesték a környékbeli piacokat, mert észlelték, hogy több gazda a beadás előtt eladta termését. Azok ellen, akiket lelepleztek, bűnvádi eljárást indítottak.⁹

Éva már-már sértődötten folytatta a csomagolást. Ő tehet arról, hogy elvették a szállást? Hogy Bocsor Imrét elvitték? Hogy nem ad kenyeret a boltos? Most ilyen világ van!

Nagyanyja szótlanul nézte egy ideig, aztán már megnyugodva fölkel, belenézett a bőröndbe, és megsimogatta a rojtos kötényt.

– Mönjél csak... – mondta. – Fiatal vagy... szeretsz énekelni, táncolni. Tudsz is!

Sok dalra ő tanította meg unokáját (erre haláláig büszke volt), a táncokra (unokatestvérével, Bözsivel együtt) pedig Istók, Éva nagybátyja. Dávid Istók szervezte a háború előtt a faluban a szüreti felvonulásokat és a szüreti bálokat, telen-te színdarabot tanított be az olvasóköriben. Kocsmája a helyi fiatalok kedvelt vasárnap délutáni gyülekezőhelyének számított.

Bözsi – *származása miatt* – nem lehetett tagja a néptáncsoportnak. Ezen Éva néha elgondolkodott: akkor ő miért lehet? Aztán annyiban hagyta.

Bözsi csak nézegette lánypajtásait, akik kipirult arccal, jókedvűen, az ő ajándék ruháiban jártak a táncokat a színpadon.

– De pénzt nem tudok adni – nagyanyó kis ideig gondolkodott, majd Évához fordult. – Mönj át péknéhez! Kérj kölcsön! Mondd, hogy én küldtelek!

Évát anyai nagyszülei nevelték föl, mert szülei nyolcéves korában elváltak. Édesanyja feleségül ment Sétáló Józsefhez, édesapja pedig *búnak* (és az *italnak*) *adta a fejét*, néhány év múlva elköltözött a faluból, és a megye egyik távoli szociális otthonában fejezte be életét.

Éva nem az utcáról, hanem szokás szerint a kerti gyalogösvényen ment át a szomszédba, Zalavári pékmesterékhez. A március eleji szélcsendben már nem érezte a sülő kenyér fenséges illatát. Máskor, ha a Dunáról fújt a szél, minden reggel arra ébredt. A pék felesége alig volt magasabb, de teltebb (a faluban így mondták: *húsosabb*) Éva nagyanyjánál. A lány köszönését hallva az asztalnak támasztotta a söprőt. Éva egyik lábáról a másikra állt, alig tudott megszólalni.

– Pék néni... nagyanyám küldött...

– Mentek?

Éva valahányszor meghallotta a kertszomszédasszony hangját, eszébe jutott, hogy más-keppen beszél, mint ők, mert valahonnan megszűrőlt költöztek a faluba.

– Eszünkbe se jutott, hogy ne mönjünk! Senkinek se.

– Csak úgy kérdeztem – szabadkozott az asszony.

Éva szégyenkezett, már-már sarkon fordult, de akkor Pestre gondolt, az Operaházra, és kinyögte:

– Ha pék néni tudna adni kölcsön... húsz forintot...

A mesterné bölintott, mint aki mindent ért, és a műhelyből bement a szobába.

– Itt van negyven – mondta, amikor kijött, és Éva tenyerébe csúsztatta a pénzt. – Öregapád? Hogy van a szíve?

– Kimönt a högyre... – válaszolta Éva –, azóta a szavát se löhet hallani... embört se akar látni.

A pék felesége aggodalmaskodva eltűnődött:

– Nehogy kárt tegyen magában... ott egyedül.

Éva megjedte a feltételezéstől, mert erre ők is gondoltak a nagyanyjával.

– Eldolgozgat – mondta végül, önmaga megnyugtatóra is.

A nagypapa a kisemmizés után – isteni szerencse, hogy a szőlőt meghagyták –, valóban emberkerülő, mondhatni, búskomor lett. Idejét legszívesebben a hegyen töltötte, ott mindig talált magának tennivalót, amit szívesen elvégzett. Később a felesége is kiköltözött, huszonegy évig éltek a tanyán.

– Aztán majd mesélj, ha megjöttetek! – szolt Éva után a pékné.

A lány beszámolt otthon nagyanyjának, mit végzett.

– Ha nem muszáj, ne kötsd el – kérte ő az unokáját.

A népi együttes tagjai (többségük téeszparaszt, de volt köztük vasutas, cipész, hentes, kishivatalnok is...) izgatott zibongással várták a vonat érkezését. Amikor *bejárt* a személyi, a férfiak föludogatták az útításkákat, szöttesbatyukat a csoportnak foglalt különkocsiba. Amikor megdőlt a szerelvény, sokan (többször a gyerekek) az ablakokon kihajolva vidáman integettek az őket kikísérő családtagoknak.

Alig fészkelődtek el, már énekelték az egyik saját gyűjtésű dalukat:

„Látod, babám, azt a tearózsát.

Nappal nyílik, este járok hozzád.

Este járok, mikor senki se lát...”

Egyfolytában daloltak a Déli pályaudvarig.

A vagon tetejét verő jókedv hallatán a kalauz is letelepedett az egyik ülésre. Kis ideig ámulva nézte a fergeteges józan mulatást, aztán a maga módján ő is bekapcsolódott.

Bogár István igazgató-tanító, a csoport vezetője együtt énekelt a többiekkel. Nem kezdődött

vidáman az élete. Egy közeli faluban, Őcsényben született. Szülei már világra jötte előtt elváltak, édesapja kitagadta. Édesanyja újra férjhez ment, István mostohaapjára azonban ráborult a szénnaszékér egy viharban, és meghalt.

István a Nagykőrösi Református Tanítóképzőben tanult, kántortanító lett. 1943-ban hívta meg a sárpilisi presbitérium egyházi szolgálatra. Megnősült, majd 1944. október 20-án bevonult Pécsre, a IV. fogatolt vonatos hadosztály pótkeretéhez. Németországban esett amerikai fogságba, onnan '46 márciusában tért haza. Folytatta kántortanítói munkáját és a harminchat férfiből álló dalárda vezetését.¹⁰

Irányításával a férfikar megnyerte a járási, a megyei kultúrversenyt, és eljutott Pécsre, az országos középöntőre. Nemsokára a dalárda egyes karrá alakult. Az I. és II. Országos Falusi Kultúrverseny járási és megyei fordulójának megnyerése után saját gyűjtésű népdalaik előadásával az énekkar és a citerazenekar eljutott a fővárosi díszelőadásra is, amelyet a Városi Színházban tartottak. Kurtág György, a később – a többi között – Erkel Ferenc- és kétszeres Kossuth-díjas világhírű zeneszerző készítette föl őket.¹¹

A pilisi állomáson a családtagok, barátok lassan szétszéledtek. Egyedül Bordás Pisti általános iskolai tanuló nézett bánatosan, biciklikormányára támaszkodva az egyre távolodó vonat után. Ő is büszke tagja volt a népi együttesnek. Szorgalmasan járt a próbákra, még otthon is énekelt a gyűjtött dalokat, gyakorolta a *lassú*, az *ugrós*, a *friss csárdás*, a *cinöge* lépéseit, és – szinte sürgetve a napok múlását – készült a pesti szereplésre.

Néhány napja azonban édesapja, aki akkor az állami gazdaság rakodómunkása volt, vacsora után odalépett hozzá:

– Kisfiam! Nagyapád Rákosi börtönében ül. Te nem mehetsz oda köszönteni őt!

Pisti egy hang nélkül, csalódottan kikullogott a konyhából. Nagyapjáéktól nemcsak a szállásukat vették el (ami szintén a Malátban volt, akár Éva nagyszüleié), a gyümölcsösset és a kertet együtt, hanem kisajátították a házuk egy részét is, az lett a postahivatal új helye.

Ötvenkettőben azt beszélték, hogy előírták a felsőbb hatóságok: a faluból két kulákot kell leültetni. Akár igaz volt a szóbeszéd, akár nem, Pisti

nagyapja lett az egyik kiszemelt. *„Megint rossz kenyeret árulnak a boltban!”* Egy fültanú szerint ezt mondta Pisti nagyapja. Ezzel a mondattal kezdődött a kis, helyi koncepció per. *„Ez a dolgozó nép hatalma elleni lázítás!”* Így hangzott a vád a szekszárdi járásbírószágon.

– Én ezt nem mondtam, tisztelt járásbírószágon! – tiltakozott a szemenszedett hazugság ellen a tagbaszakadt, nagy bajuszú gazda.

– De mi be tudjuk ám bizonyítani, hogy mondta! – a vádló magabiztosan fölrántotta szemöldökét, amikor a sanyargatott férfire nézett.

Az elcsodálkozott ezen az állításon:

– Mi nem is a boltban vesszük a kenyeret. A Zalavárral süttetünk.

– Van tanú, aki hallotta!

A bíró bekérte a tanút.

Pisti nagyapja meglepetten ismerte föl benne az egyik falubeli szegény asszonyt: – Te vagy az, Mariskám?

A bíró felszólította a tanút, mondja a vádlott szemébe, amit hallott tőle.

– Igenis, azt mondta Jóska bácsi, hogy rossz kenyeret árulnak a boltban.

A nagyapa másfél éves börtönbüntetését Márianosztrán töltötte.

A Déli pályaudvarról különbuszok vitték a nép-énekeseket, táncosokat a Duna szállóba. Onnan jártak próbára az Operaházba.

Kísérőzenekaruknak Toki Horváth Gyula híres cigányprímás bandáját jelölték ki a szervezők. Toki Horváth Gyula ötéves korában már másodprímás volt szülővárosa, Kaposvár legjobb zenekarában, 1931-ben pedig a fővárosi rajkózenekar egyik vezetője. A zenekarral szerepelt Angliában, Francia- és Németországban. 1938-ban saját együttest alapított. 1950-ben vezető prímása lett a Fővárosi Népi Zenekarnak, amely 1954-ben Moszkvában, Kijevben és más szovjet városokban lépett fel. Toki Horváth Gyula még abban az évben a népművészet mestere lett. 1956-ban zenekarával Nyugat-Európában vendégszerepelt, ahonnan nem tért haza. 1971-ben bekövetkezett haláláig Münchenben élt.¹²

Éva barátnőjével (az ő nagyapja is börtönben ült) szabadidejükben gyakran sétálgatott, legszívesebben a kirakatokat nézegették a Váci utcában.

– Milyen szép! – mutatott egy retikülre a barátnő.

Az ő családját is kifosztották, de tudtak valamennyire még piacozni, azért *egy kicsit jobban álltak*. Éva azonnal rávágta:

– Nekem nem kell!

A másik üzletben divatos cipők sorakoztak a polcokon. Évának egyik sem tetszett.

– Mi van veled? – kérdezte a barátnője, erre Éva dacosan elfordította a fejét:

– Nem tetszik!

Az együttest Toki Horváth Gyula meghívta egy estére munkahelyére, a Mátyás-pincébe. Már odafelé hatalmas feltűnést keltettek a sárközi viseletbe öltözött lányok és asszonyok. Hát még amikor a vendéglőben, már összezsúrlódva prímásukkal, a férfiakkal együtt énekelni kezdtek!

Március 8-án, a nagy napon délután szótlanul meguzsonnáztak a szálloda éttermében, fél hatkor csoportvezetőjükkel autóbuszra szálltak, és indultak az Operaházba.

A díszelőadás fél óra múlva kezdődött. A vörös terítővel fedett elnökségi asztal előtt virágsáv, az elnökség első sorában a Politikai Bizottság tagjai, a második sorban más vezető politikusok ültek, a szervezők meghívtak párton kívüli tudósokat, művészeket, sztahanovistákat is. A háttérben, magasban Rákosi Mátyás hatalmas fényképe, jobb sarkában a születésnapjára utaló 60-as szám. Balról *„Éljen népünk és pártunk bölcs vezére és tanítója, Rákosi elvtárs”* feliratú szalag ereszkedett alá.¹³

„Ez az ünnep növeli hűségünket fől szabadtónk és támaszunk, a nagy Szovjetunió iránt” – olvasta köszöntőjében Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke. *„Ez az ünnep elmélyíti ragaszkodásunkat és szeretetünket az iránt a férfi iránt, akinek gondoskodása kiszabadította a mi Rákosi elvtársunkat a reakció börtönéből, a nagy Sztálin iránt.”*

Ekkor egy emberként ugrott talpra az elnökség, a nézőtér népe, és ütemes taps közben kiáltotta: *„Éljen Sztálin! Éljen Sztálin!”*¹⁴

Dobi István a legelső magyar embernek nevezte Rákosi Mátyást. Nemes János utalt Vörösmarty Mihály *Fóti dalára*: a versben a királyt tiszteli meg ezzel a címmel a költő. Nemes János szerint az Elnöki Tanács elnöke csak kifejezte,

„amitől az egész ország hangos volt, amiben kétekezi dolgozók és a szellem emberei, művészek és tudósok, párttagok és pártunkívüliek, fiatalok és vének, egyszóval minden rendű és rangú ember egymással versengett: ki tudja a legszebben dicsőíteni a hatvanéves Rákosi Mátyást”.¹⁵

Gerő Ernő kifejtette ünnepi beszédében: „Rákosi elvtárs élete és harca, munkássága elválaszthatatlan a magyar kommunista párttól, [...] amelyet ő kovácsolt az illegalitás súlyos viszonyai közepette egységes, harcképes, fegyelmezett, marxiz-lenini párttá”. Az elismerő taps után azt sorolta, miért tisztelték, becsülték és szerették Rákosi elvtársat: „[...] mert egész népünk jól ismeri azokat a hatalmas eredményeket, amelyeket pártunk, munkáosztályunk, országunk az ő bölcs vezetésével ért el [...], mert ő Lenin és Sztálin legjobb magyar tanítványa [...], mert minden becsületes magyar, hazánk minden igaz fia érzi, tudja: Rákosi és a párt egy! Rákosi és a magyar munkáosztály egy! Rákosi és a magyar nép egy! [...] Rákosi elvtárs 60. születésnapján egész népünk meg van győződve arról, hogy Rákosi elvtárs vezetésével hazánk végre a helyes útra tért. Ez az út pedig Sztálin útja.”

A hídverő erőteljes bölintással helyeselt magának, letette papírját, és összecsapta két tenyerét.¹⁶

„A jelenlevők hosszú percekig forrón ünnepeltek drága tanítónkat” – írta másnap a párt központi lapjának helyszíni tudósítója.¹⁷

A lelkes éljenzés és tapsvihár elülte után felolvasták a Szovjetunió Kommunista Pártjának üdvözlő táviratát. A születésnap vendégei felállva, hosszan ünnepelték a bolsevik pártot és a nagy Sztálint.

Ezután a Kossuth-díjas sztahanovista mondta el forró szeretettel üdvözlését a magyar munkáosztály nevében. Beszért a felszabadulás előtti mérhetetlenül sok szenvedésről, „a dicső szovjet hadsereg azonban letörte a magyar munkások kezéről a bilincseket”. Majd megköszönte, hogy a munkásoké lett a gyár, az ország, amely a béke bátyjának, a Szovjetuniónak szövetségese. A kiváló dolgozó befejezésül kemény fogadalmat tett: „Lenin-Sztálin útját járva, egész dolgozó népünknek példát mutatva, minden nehézséget legyőzve, erőnket nem kímélve dolgozunk és harcolunk!”

A dolgozó parasztság is elküldte hálátelt szívvel hódoló delegációját édesapjának, a drága jó Rákosi elvtársnak, a haza legnagyobb fiának az üdvözlésére. A munkaérendemes téesselnök megköszönte neki, hogy megmutatta a föld gazdáinak a paraszti felemelkedés, a szövetkezeti gazdálkodás útját. „A megújhodott parasztság immár nem fél a holnaptól”, és (a vele szövetséges munkáosztályhoz hasonlóan) hálával követi Rákosi elvtársat, drága tanítómesterét, és még forróbban szereti a felszabadító Szovjetuniót, és legnagyobb barátját és jótevőjét, a nagy Sztálint.

Dobpergés után a boldog magyar gyermekek nevében vörös nyakkendős úttörők – mint emberpalánta-láva – harsona- és énekszóval ömlöttek a nézőtéri folyosóra, kezükben virágcsokrok lengtek a Sztálin és Rákosi arcképével díszített selyemzászló alatt. A hatvanéves férfi magához ölelte és megcsókolta az őt virágcsokorral köszöntő pionírokat. „A gyerekek boldogan visszacsókolják. A teremben dübörög, árad a taps.” A magyar ifjak és lányok követi drága édesapjuként üdvözölték az MDP főtitkárát, a néphadserg küldöttei is elmondták szívből jövő jókívánásaikat szeretett vezérüknek. Ő megköszönte, hogy közvetlen tanítványa lehetett a korszak két legzseniálisabb tanítójának, a nagy Leninnek és az egész haladó emberiség bölcs vezetőjének, a magyar nép igaz barátjának, Sztálin elvtársnak.

Bevallotta: soha egy pillanatra sem veszítette el azt a reményt, hogy a magyar dolgozó nép a szocializmus helyes útjára lép. Megígérte, még nagyobb erőfeszítéssel dolgozik, hogy sokat szenvedett népünk viruljon és erősödjön. Így köszönt el az őt ünneplőktől: „Szabadság, elvtársak!”

Ekkor, mintha az ügyeletes vízesés-felügyelő kinyitotta volna a Niagara csapját, szünni nem akaró tapszuhatag robbant az Operaház színpadán és nézőterén. A díszünnepség résztvevői helyükről felállva szünni nem akaró „Éljen Rákosi! Éljen Rákosi!” kiáltásokkal méltatták szeretett vezérüket, tanítójukat. Talán még most is tapsolna, éljenezne, hurrázna a tömeg, ha nem csendültek volna fel az *Internacionálé* hangjai.

A Magyar Dolgozók Pártjának a főtitkára még a félórás szünetben sem pihent. Akkor tekintette meg az erkélyről a DISZ fáklyás felvonulását.

Ezután kezdődött a másfél órás kultúrműsor. A színpompa növelésére és a népi jelleg

kidomborítására falusi ének- és tánccsoportokat is szerepeltettek a rendezők. Így léphetett az Operaház színpadára a Vasas Központi Kultúregyüttes énekkara, a Telefongyár énekkara, a Vasas Központi Népi Együttes, az Építők Szakszervezetének központi tánccsoportja, az ÁVH énekkara, a Magyar Néphadsereg Ének- és Táncegyüttesének ének- és zenekara, az Operaház zenekara, valamint művészei: Svéd Sándor, Joviczky József, Mátyás Mária és Rösler Endre, az Állami Uráli Orosz Népi Együttes mellett a hódoscsépányi gyermekkórus, a tápéi népi együttes és a sárpilisi ének- és táncsoport is.

A születésnap ünnepség előkészítése idején a párt – végső jóváhagyásra – elküldte Sárpilisre a Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztályának már megismert munkatársát és János Ferenc¹⁸ népművelési miniszterhelyettest. A pilisiek bemutatták nekik műsorukat, és „*mi ráadtuk az áldást: mehetnek táncolni és énekelni az Operába*”.¹⁹ A politikai munkatárs, dicséretére legyen mondván, bevallotta: a néptánchoz és énekhez még annyira sem konyított, mint a festmények megítéléséhez. (Ezzel a vallomással másik pártmegbízatására, a *Rákosi Mátyás élete képekben* című album szerkesztésére célzott.)

A sárpilisi énekesek és táncosok egy nagy teremben türelmesen vártak a fellépésre. Az asszonyok megigazították egymáson és a kislányokon a viseletet, még egyszer megfésülködtek, ahogy máskor is, de egy kicsit mintha nagyobb izgalommal.

Amikor az ügyelő figyelmeztetése után megindultak a színpad felé, megdöbbenve látták: jobbról és balról minden lépcsőfokon egy-egy egyenruhás ávós áll. Egyikük, amikor Éva elment mellette, halkan megszólította a lányt:

– Szervusz, Éva!

– Úristen! – Éva fölkiáltott, és földbe gyökerezett a lába.

– Megismersz? – kérdezte kedvesen az egyenruhás.

Éva bólintott. Ez a fiú, aki most őrségben áll, ott volt tavaly ősszel Kulcsár Panni lakodalmán. Beszélgetésre azonban nem volt több idő (lehet, hogy az őrség tagjainak tilos volt szóba állniuk a szereplőkkel), mennie kellett Évának is tovább.

Éva már nem emlékezett a fiú nevére, a vőlegény (ő is az ÁVH katonája volt) hívta meg lakodalmába. Nagyon jól érezte magát. Évát a menyasszonytánc előtt kérte föl, jól táncolt, de aztán a lakodalmi forgatagban elsodródta egymástól.

Kulcsár Panni egy-két évvel volt idősebb Évánál; megunva a reménytelennek látszó parasztéletet, „a földtúrást”, *fölment Pestre*, és villamoskalauz lett, valamelyik távoli rokonánál lakott Erzsébeten. Ott ismerkedett meg későbbi férjével, az ÁVH egyik őrmesterével.

Kulcsárék nem voltak kifejezetten gazdagok (ki volt akkor már gazdag?), de kisebbik lányuknak is olyan lakodalmat tartottak, mint a nővéreinek, még ha adósságba is verték magukat. A lakodalom után valaki mesélte (Éva csak fél füllel hallotta), hogy táncosa, a falusi származású ávós miket mondott a begyűjtésről, a parasztokat sújtó sok adóról. Azt gyanították a helyi legények, beakarja húzni őket a csöbe, mert egy ávóstól nem olyan véleményre számítottak. Le akarták itatni, de a vendég észrevette a szándékot, attól fogva visszautasított minden kínálást.

Már fölálltak a színpadra lépéshez, a halotti csöndben az egyik énekes, Trenka István száraz torokkal, súgva megkérdezte az együttes vezetőjétől:

– Pista! Tudod, te, mit dalolunk?

Bogár István értetlenül nézett rá. A dalárdista megmondta:

– Hát... Üssön meg, babám, a ménkű! Nem lösz ebből baj?

Bármennyire halkra fogta hangját, a közelben állók meghallották. Az igazgató-tanítónak fejébe szaladt a vér, hatalmasat nyelt.

– Most már nem lehet...

A műsorközlő azonban félbeszakította elkezdett mondatát:

– Következik Sárpilis termelőszövetkezeti község ének- és táncegyüttese.

A csoport tagjai szépen sorban bevonultak a színpadra: elől két sorban az asszonyok, mellettük a kislányok, a mögöttük levő emelvényekre pedig a fehér inges férfiak álltak. Bogár István erre az alkalomra a fonó, a szőlőőrzés és a lakodalom dalait, táncait alkalmazta színpadra.

A szereplőkön nem látszott a lámpaláznak semmi nyoma. Éva is kiverte fejéből az iménti váratlan találkozást, az aggályt okozó dalt is szívvel, lélekkel fújták:

„Üssön meg, babám, a ménkű,
Akkora, mint egy malomkű.
Halálotat nem kívánom,
De ha mögöt, azt se bánom.
Ögye mög a fene magát.
Ameddig éri a kabát.
Ne úgy ögye, mint a hajmát,
Reszelje mög, mint a tormát!”

Az ünnepelt nem vette magára az átokinget, pörgött tovább a műsor. Toki Horváth Gyula intése a banda elkezdte a „Pünkösdi napján születtem...” kezdetű dalt, az énekkar pedig folytatja:

„Kék nefelejcs a nevem.
Az én nevem kék nefelejcs,
Engem, babám, el ne felejts!”

Erre Kis Kovács János kiperdül a rivaldába, és táncolni kezd, közben szokása szerint *mulatósan* főlemeli jobb keze mutatóját. A nők összekapaszkodva egyet jobbra, egyet balra lépegetve éneklük:

„Tizenhat éves vagyok,
Férhő mék, ha akarok.
Nem is bánom, nem tagadom,
Mer' elvösz az én galambom.”

Kis Kovács János jó módú famíliába született a szomszéd faluban, Alsónyéken. Huszonhárom évesen nősült Sárpilisre, hasonló gazdasági erejű családba.²⁰

A kajla bajszerű, keszeg férfi hatvanöt évesen lett a néptáncscsoport egyik szólótáncosa, nótafája, népdalgyűjtője; az ő lábáról kottázták le a néprajzkutatók a sárpilisi verbunk lépéseit. Féja Géza így jellemezte *Sarjadás* című könyvében a szólótáncos életét: „[...] kora ifjúságától ott volt mindenütt, ahol muzsikáltak, ahol nóta szólt. Sokba került ez neki [...] egész parasztbirtokába.”²¹

Történetünk idején Kis Kovács János jószág-gondozó az Új Barázda Téeszben.

Ezután a zenekar a műsorzáró szakácstánc, a „Megvert engem az anyám, de nem tudom, mért...” dallamát húzza. Némelyik asszony fejére borosüveg kerül, mások fakanállal verik a földöt, a többiek tányérral a kezükben táncolnak és énekelnek, Éva fakanállal integet, a tempó egyre gyorsul, ekkor beszaladnak a kislányok a színpadra, a férfiak is lelépnek a dobogóról, és elvegyülnek a vidám forgatagban.

A meghajlaskor önfeledten tapsolnak a nézők, a táncosok, énekesek – szinte mindannyian – a díszpáholy felé sandítanak: felállva tapsol Ő is!

– Möhetünk haza! – hallja Éva kifelé vonulás közben az énekkar egyik férfi tagjának megkönynyebbült hangját.

Aznap este még egyszer az Operaház színpadára léptek a sárpilisi dalosok, táncosok is, együtt fújták az összes szereplővel:

„Gyertek, lányok, öltözzetek fehérbe,
Szórjunk rózsát Rákosi Mátyás elébe.
Hadd járjon ő a rózsában bokáig,
Éljen, éljen Rákosi elvtárs sokáig!”

Zengett az Operaház.²² „Hurrá! Hurrá!” – halszót a sok száz torokból. Ahogy a helyi moziban unalomig vetített szovjet háborús filmekben, amikor végső rohamra indulnak a Vörös Hadseereg harcosai.

Másnap Rákosi Mátyás arcképével a címlapján jelent meg a *Szabad Nép*, mellette a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának a születésnapjára hozzá írt levele.

A tervek valóra váltak: a párt meghirdette az országos munkaversenyt, a miskolci műszaki egyetemet, a főiskolai és egyetemi hallgatóknak alapított tanulmányi érdemrendet, a tanulmányi ösztöndíjat és tanulmányi versenyt a hatvanéves főtitkárról nevezték el.

Az Elnöki Tanács a Népköztársasági Érdemrend I. fokozatával tüntette ki.

Hódolt a tudományos akadémiának, a testvérpártok jókívánságait is közölte a lap. A magyar püspöki kar is táviratban köszöntötte: „Kívánjuk, hogy fáradhatatlan törekvése, mellyel országunk és nemzetünk javát szolgálja, eredményeiben további sikerre vezessen.”

A református egyetemes konvent „népünk millióinak jókívánságaihoz csatlakozva” kifejezte háláját és nagybecsülését a nemzet bölcs vezetőjének. „Gyülekezeteinkben szabadon szól az evangélium.”

Az evangélikus egyházkerületek vezetői megköszönték a miniszterelnök-helyettes úrnak az állam és az egyház viszonyának rendezésében nyújtott segítségét. „[...] népköztársaságunkhoz való teljes hűségben végezzük el az országépítés nekünk jutó feladatait.”

Aznap nyitotta meg a Munkásmozgalmi Intézetben Horváth Márton a *Rákosi elvtárs harcos élete* című kiállítását. A Politikai Bizottság tagja a nép szabadságharca legnagyobb hadvezérének nevezte Rákosi Mátyást.

A Szépirodalmi Kiadó megjelentette harminchárom magyar író felajánlásaként a *Magyar írók Rákosi Mátyásról* című antológiát, napvilágot látott a *Rákosi Mátyás életképekben* című album is.

A csoport tagjai a Déli pályaudvartól hazáig énekeltek. Otthon Évának az első útja pék nénihez vezetett. Hiánytalanul visszaadta a negyven forintot. Aztán se vége, se hossza nem volt a mesélésnek. Őt is sokan megkérdezték:

– Tényleg olyan fényös hely az a Mátyás-pince?
– Azt hittük – válaszolta Éva –, hogy ott is ingyen lesz az étel meg az ital. Akkor esett le az állunk, amikor fizetni köllött. Szerencsére a férfiaknál volt pénz.

– Amikor Rebi gyángyi beszállt a liftbe, megijedt és megkérdezte: Itt köll aludnunk? – mesélte másnak.

– Hát az hogy volt a földalattin?

Éva szívesen válaszolt:

– Már mindenki beszállt, és elindult a vonat. A metró olyan vonat – mondta tudálékosan –, amelyik a föld alatt mögy. Látjuk ám, hogy Vajda bácsi fut utánunk, és kiabál: Álljanak meg! Álljanak meg! Nálam vannak a jegyek!

– Tényleg tetszett Rákosinak a táncotok?

– Fölállt a mákvirág, úgy tapsolt. Meg a felesége is.

Április közepére elkészült Pilisen a kultúrott-hon. Mozigépház, nagyterem színpaddal, könyvtárszoba, büféhelyiség, alatta pince, amely ugye a lakodalmak nélkülözhetetlen helyszíne, az épület végében pedig a szoba-konyhás szolgálati lakás. Zsúfolásig megtelt a nézőtér az avatásra, az együttes ünnepi műsorára.²³

Az egy héttel korábban megjelenő megyei pártlap újságírója megemlíti: a Rákosi elvtárs előtti szereplés óta „se vége, se hossza a látogatóknak, akik a Rádióból, a népművelési minisztériumtól, a filmtől érdeklődnek a csoport munkája iránt”.²⁴

A *Napló* azt is közhírré teszi, hogy „Bogár István tanítónak, a kultúr-csoport vezetőjének az Elnöki Tanács a népművelés területén végzett kiváló munkája elismeréséül a Magyar Népköztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozta”.

1952. július 6-án egy rákospalotai férfi bejelentést tett az Államvédelmi Hatóságnál: valakik illegális szervezkedésbe akarják bevonni. Mellékelte az ismeretlen küldönc által neki átadott, írógéppel készült, „T. G. B. gárdaparancsnok” és a „P. H.” aláírású felhívást. A küldő mellékelte egy szintén géppel írt brosúrát is, amelyet a címzett azonnal eltűzelt.

A *guerilla harc* (ez volt a brosúra címe) tartalmazta – a többi között – a gerillaharcos feladatait: minél nagyobb veszteségeket okozni az ellenségnek, megkönnyíteni a saját hadseregének győzelmét. A brosúra szerzője feltételezte a III. világháború mielőbbi kitörését, a gerillák harcmódorát arra alapozta. Előírta továbbá az ellenség lőszert szállító vonatainak, hidaknak felrobbantását; a front felé irányuló forgalom megbénítását, fegyverek zsákmányolását, a megszálló csapatok tisztjeinek megsemmisítését, a lakosság megvédését a megszállók garázdálkodásától. A brosúra szerzője szerint a jugoszláv partizánok hajtották végre legtokéletesebben ezeket a feladatokat. (A jugoszláv partizánok magyarirtását figyelmen kívül hagyta, valószínűleg a Bácskába bevonuló honvédeket ő is megszállóknak tartotta.)

„A szervezkedést már a háború előtt el kell kezdeni” – írta. A gerillaegységek sejtyszerű felépítésűek. A sejtek létszáma öt-hat fő. Három sejt egy részleg, három részleg egy csoport. A sejt tagjai csak a sejtparancsnokot ismerik, ő pedig csak a részlegparancsnokot.

T. G. B. gárdaparancsnok fölvázolta a vidéki és a városi harc módját is. Előbbi alapján az egységek erdőkből, hegyekből csapnak le az ellenségre; utóbbi a fővárosban és az ipari gócponatokban alkalmazandó. A harcosok ott hétköznapi életet élnek, a feladatok végrehajtása után visszatérnek oda, ahogy a párizsi ellenállók a német megszállás idején.

Az 1952-ben a Budapesti Gárdaparancsnokság által kiadott iratot lemásolni tilos. „Ha megjárta útját, küldd vissza! Az ellenség kezébe ne kerüljön! Inkább semmisítsd meg!”

A rákospalotai férfi által átadott felhívásból az államvédelmi szervek megállapították, hogy azt „az ÁVH Pártórségnél használt írógéppel írták”.

Zana Albert ávos őrmestert 1952. július 25-én őrizetbe vették.²⁵

Évát először Szalai Pistához akarták férjhez adni. A fiú és a lány szülei megegyeztek, amiben ilyenkor szokás, az eljegyzés napját is kitűzték. Pista kedves fiú, bár az italt nem veti meg; lágy vonásait, kék szemét az édesanyjától örökölte. Szép a ritkás szőke haja is. Jó táncos, ő is tagja a népi együttesnek; a legutóbbi bálban mondta meg Évának, szeretné feleségül venni. Éva már régebben kihímezte a jegykendőt és a pántlikát is, amelyet a hagyomány szerint a vőlegénye az eljegyzéstől az esküvő napjáig a mellényére tűzve visel majd.²⁶

De a lány a jegyajándékot és a pántlikát nem Pistának szánta, hanem Ferinek, a Bácskából menekült legénynek.

A Tóth család a bácskai Szenttamáson éppen vacsorázott 1944 októberének azon az estjén, amikor fegyveres partizánok állítottak be a konyhába. Felszólították a családfőt, vegyen magához két napra való ételmezt, aztán „hajdemo!”. A szomszéd ugyan korábban figyelmeztette Tóth Istvánt, amikor két kocsijával, feleségével és három fiával elindult Magyarországra felé:

– Nagy baj lesz, Pista! Ne várjátok meg!

Nemcsak szenttamási, hanem zsabylai, ókéri családok is menekültek akkor a vérbosszú elől, és Sárpilisén kötöttek ki. A közeli településekre Csúrogról, Óbecséről érkeztek.

– Nem bántottam én senkit – válaszolta Tóth István gyanútlanul, és fölkelt a családi asztaltól.

Ács volt a szakmája, a szerbek is jó munkásnak tartották. Felesége néhány nap múlva csak véres ruháját kapta vissza.

Fiukat, Ferit kényszermunkára hajtották. Egy szerb gazda földjén kellett neki cukorrépát szednie. Barátjával megszökött, de egy magyar család elárulta őket. Folytatták a kényszermunkát, még örülhettek, hogy életben maradtak. Egy év elteltével újra próbálkoztak, akkor sikerült nekik átjutni a határon. Őket is Sárpilisre vezérelte őrzőangyaluk. Feri szolgalegény lett a község egyik tekintélyes gazdájánál, Dózsa Mózesnél.

Éva ment egyszer a boltba, Feri és barátja álldogáltak az üzlet előtt.

– Na, ez a pisis még köszönni se tud – vetette oda Feri foghegyről társának, úgy, hogy a lány is hallja.

Éva akkor töltötte be tizenhatodik évét. Ezek voltak az első szavak, amelyeket Feri félig-meddig neki szánt. Aztán a legközelebbi bálban Feri fölkérte táncolni... és akkor minden eldőlt. Éva nemcsak azt látta, hogy Feri csinos és ápolt, mindig tiszta ruhában jár, hanem azt is tapasztalta, hogy tisztelettudó.

1949 novemberében behívták három évre katonának. Évával Hencz Imre közvetítésével leveleztek.

Az apai ágon német származású Hencz Imre tizenötödmagával átszökött Magyarországra a II. világháború idején a temesközi Végvárról, mert nem akart román katona lenni. Őseit a kincstár 1786-ban telepítette oda. A német telepesek öt évig bírták a környékbeli, félnomád pásztorokkal vívott élet-halál harcot, egy újabb támadástól tartva éjszaka szekerekre kaptak, és az ország békésebb vidékeire menekültek, hátrahagyva házaikat, óljaikat, állataikat. A Hencz família ott maradt, kitartott.²⁷

Az elmenekült németek helyébe a Habsburg-hatóságok később engedélyezték református magyarok beköltözését. 1798–1803 között a Tisza, a Körösök vidékéről és a Sárköz falvaiból érkeztek új lakók. A XIX. század végén, feltehetően a Sárköz ármentesítésének köszönhetően, néhány család visszaszivárgott őshazájába. Azok a végvári fiúk, akik a második világháború idején nem akartak fölesküdni a román királyra, a sárközi rokonoknál szállást, ételt, italt és munkát találtak. Többségük aztán a háború után hazament. Hencz Imre és szőkevény társa nem. Ők megnősültek Sárpilisén. Imre házat vett, és tanult szakmájának megfelelően kovácsműhelyt nyitott a Posta utcában.

Ötvenkettő őszén Kulcsár Panni hazament az öreganyja temetésére.

– Rossz fát tett a tűzre a táncosod – mondta Évának futólag a temetőből hazafelé menet.

Éva már el is felejtette a két rövid találkozást, először arra sem emlékezett, Panni kiről beszél.

– Hiába figyelmeztette az uram, hogy baj lesz belőle, hogy a tűzzel játszik, nem hallgatott rá.

Éva meg akarta tudni Pannitól, miről van szó, de a barátnője a hajnali vonattal visszautazott Pestre.

Sétáló József az eljegyzésre birkát vágott, a felesége borsos kerek kalácsot sütött. Szokás szerint a házigazda fogadta a vőlegény édes-

anyját és nevelőapját. Pista édesapja meghalt az orosz fronton. Édesanyja, ha nem is a nagyünnepelőjét, a templomba járó ruháját vette föl erre a jeles eseményre, de azért megadta a módját. Éva, Sárika és az anyjuk is az alkalomnak megfelelő öltözetben várták a leendő rokonokat.

– Hát a vőlegény? – kérdezte Sétálóné csodálkozva remélt nászasszonyát.

– Elment Bátaszékre – mondta az asszony. – Hozza a karikagyűrűket... hogy egyiket máma este – rámosolygott majdani menyére – Éva ujjára húzza. Nemsokára itt lesz.

– Várjunk rá? – kérdezte Sétáló egy kicsit később.

– Igyekszik hazaérni. Azt ígérte – próbálta nyugtatni a vőlegény nevelőapja.

– Ögyünk! – javasolta Éva anyja hosszú percek múlva. Nem jó, ha a birkahús kihűl. Majd gyün.

Sétálóné és Éva fölszolgálták a jó erős birkapaprikást, közösen elmondták az étel előtti imát, aztán vacsorázni kezdtek, közben egydecis poharából kortyolgatták a hegyi kadarkát. A borsos kalács után Sétáló decsi szagost kínált.

Vacsora után Pista édesanyja kedveskedett Évának: milyen jó dolga lesz náluk, ha feleségül megy a fiához, *kikémélik* minden munkától.

– Mindent megteszünk, csak legyél a fiunk felesége!

„Már csak az hiányzik, hogy tejbe-vajba fűrösszenek” – gondolta Éva. Egész este vívódott. Egyre Feri járt az eszében. Szinte némán ült az ünnepi asztalnál, néha azt sem hallotta meg, amikor hozzá szóltak. „Meg kellene mondani, amíg nem késő!”

– Hol marad ez a Pista? – sóhajtott szegyenkezve a nevelőapja, amikor már öreg estébe hajlott az idő.

Akkor már a poharak is ritkábban koccantak, egyre hosszabbra nyúltak a hallgatások.

– Tán csak nem történt vele valami – aggódott az édesanyja.

Hallgatták még egy ideig valamennyien a familióra tiktakolását, aztán Pista szülei elköszöntek, és szegyenkezve hazaballagtak.

A vőlegény másnap délelőtt sértetlenül megjelent a gyűrűkkel a lányos háznál.

– Fiam! – fogadta Sétálóné. – Lekéstél az eljegyzésedről. Lekésel majd az esküvődről meg a lakodalmadról is?

Zana Albertről ezeket állapították meg a kihallgatói: kispolgári származású, apja kereskedősegéd. A Magyar Királyi Honvédség továbbbszolgáló őrmestere volt, 1946-ban a Népbíróság hat hónap börtönbüntetésre ítélte. Négy polgárit végzett, majd kitanulta a cipésmesterséget. 1945-ben merényletet követett el két szovjet katona ellen. Járt a Clarisseum²⁸ összejöveteleire, megismerkedett Sándor István szalézi szerzetessel. (Pereiket összekapcsolta az Államvédelmi Hatóság.)

Zana 1949-ben önként jelentkezett az ÁVH-ba, hogy a kereseti lehetőség mellett katonai ismereteket szerezzen. 1950 nyarán határozta el az illegális fegyveres szervezkedést a népi demokratikus rendszer ellen. A pártórság tagjai közül több társát is beszervezte.²⁹

Egyiküket, a huszonnégy éves, parasztcsaládból származó őrmestert, az MDP tagját bízta meg Zana a *brosúra* terjesztésével. Arra is kíváncsi volt, Gerő Ernőnél hányan teljesítenek szolgálatot, mikor megy el a pártvezér otthonról, járnak-e hozzá szovjet tiszték...

Az őrmester 1952. július 29-én írt, teljes körű beismerő vallomásában társai hangulatáról, véleményéről kihallgatóinak is beszámolt.³⁰

„Nem hívei a rendszernek mindannyian – foglalta össze tapasztalatait a jegyzőkönyv szerint –, mivel csak anyagi érdekek vezetik őket.”

József törzsőrmesterrel is elbeszélgetett az otthoni helyzetről, a szövetkezetekről, a sok kötelező beadásról. „Tönkretették a parasztságot, s eközben nagyhangú agitációkat mondanak, úgy újságokba, mint előadásba.”

Károly őrmester is elégedetlen volt, mert odahaza szüleitől elszedik a terményt, a munkásoknak pedig jó drágán eladják.

A határőr Antal az őrsön Lenin és Sztálin szobrával gúnyolódott. Lenin fejére tette a sapkáját, és megkérdezte tőle: „Hogy vagy, öregfiú? Nem bírtatok otthon maradni?”

Gábor sógora üzemben dolgozik. „Ott is milyen rossz a hangulat. A sok munka megvan, és keveset keresnek.”

István őrmester szülei öregek, egyedül vannak odahaza, mert öccse katona, és hiába dolgoznak, semmijük sincs. „[...] a múltban jobb volt nekik, mert akkor jószáguk is volt, és hízót is tudtak vágni.”

Ferenc őrmester nincs megelégedve a Hatósággal. Előtte bányász volt. „Felült a kerékpárra,

elment a munkahelyére, ledolgozta a nyolc órát, és ment szórakozni. Akkor több pénze volt, mint most. Ne hozzák neki példának a koreai hősokeket és a szovjet csekistákat!”

András őrmester azt mondta: „Nem érti az egészet. Ha egyszer a proletáriátus érdekeit képviselik, miért kell a vezetőknek olyan nagy palota, amilyen a múltba se volt?”

László egy alkalommal felszólalt a szemináriumon: „[...] mindig csak a Szovjetunió, a Szovjetunió [...], mi nem vagyunk képesek semmire?” A politikai vezető végighallgatta, és nem szólt rá semmit.

A bíróság „a bizonyítékok alapján, és hangsúlyozva azt a körülményt, hogy a fegyveres felkelés az ÁVH kormányörségén belül jött létre”, és eljutott a végrehajtásig, a kormányörség három tagját (Zana Albertet és két társát) halálra, további három tagját 15, kettőt 8-8, egyet 12 év szabadságvesztére ítélte.

Sándor István szalézi szerzetest is kivégezték.

A bíróság egyházi személyekre is kiszabott 15, 12, 10 és 5 év börtönbüntetést.³¹

Éva táncosa is több évre börtönbe került.

Éva nem sokáig maradt vőlegényjelölt nélkül. Egy szomszéd falubeli legényt kommandáltak neki. Éva akkor már ellentmondott a szüleinek, amikor azok próbálták meggyőzni a házasságról.

– Csak azért, mert gazdag?

– Jó családból való. Jó helyed lesz náluk – győzködté az anyja.

– Az nem számít, hogy *hibás*? – Éva nyomatékkal (mutatva a legény testi állapotát) remegtetni kezdte a fejét. – Ahhoz akarnak hozzákényszeríteni, csak hogy eltakarodjak a háztól?

Mostohaapja ráívalt:

– Elhallgass, mert nem tudom, mit csinálók!

– ...hogymenjen Nyékre, és ott pompázzak?

– Az anyád vagyok! – Sétálóné fölemelte a hangját.

– Milyen anyám? Aki nyolcéves koromban eldobott? Nekem két mostohám van! – Évából kiött az addig visszafojtott zokogás.

Amikor felocsúdott, érezte: itt az idő. Most vagy soha. A péknél vett egy kétkilós kenyeret, beletett mellé egy mosószappant a szakajtóru-

hába, magára kapta berlinerkendőjét (elmúlt már november közepe), és elment Henczékhez.

Ott meglepetten fogadták.

– Feri leszerelt – mondta a mokány, barna bőrű férfi, miután meghallgatta Évát. – Megírta, holnap ér haza.

Éva megörült a jó hírek, és ott aludt Henczéknel.

Feri reggel valóban megérkezett. Évát látva nem sok ideje maradt a meglepetésre, mert a lány odaállt elé:

– Tóth Feri! Akarsz-e engem feleségül venni? – pillanatnyi gondolkodási időt sem hagyott a fiúnak. – Mert ha akarsz, itt vagyok!

– Akarlak! – vágta rá azonnal a leszerelt katonára.

Másnap elmentek a tanácsházára, és házasságot kötöttek. Bogár István és Gergely János lettek a tanúk.

(Gergely János családi nevét a köztisztviselő okán Gergőnek becézte a falu. Előbb a dalárda, majd a népi együttes gazdája, örökös vőfély, rigmusköltő volt. Néhány hold földjét *egyéni*leg művelte, volt két-három pászta szőlője is, *aztán* ő is tagja lett a Márciusi Ébredés Termelőszövetkezeti Csoportnak. Tudott cipőt talpalni, edényt foltozni, bútort, biciklit, motorkerékpárt javítani [azt vezetni is], értett a fényképezéshez, méhészkedett, előfizetője volt az *Élet és Tudomány*nak.)

Az esküvőt november 24-én délután öt órakor tartották. A falu népe – különösen a módosabb családok – nem értette: a jeles családból származó Dávid Éva miért éppen egy bácskai menekült szolgalegény felesége akart lenni. Rangon alulinak tartották házasságát.

Éva fölnevelő nagyszülei miért nincsenek ott az esküvőn? Az még hagyján, hogy az eljegyzésén sem voltak ott, de hogy az esküvőről is hiányozzanak, azt nem lehetett ésszel fölérni.

Talán még sohasem voltak annyian a közel kétszáz éves templomban, mint Feri és Éva esküvőjén.

Éva sírva hallgatta Hollósi Simon István főhász utáni szertartási beszédét. Ebben a templomban keresztelték, itt konfirmált (már a nagytisztviselői úr szolgálati ideje alatt), és most itt áll az Úr asztala előtt leendő férje oldalán!

– Ti, férfiak – szólt Ferihez a lelkipásztor –, szeressétek a ti feleségeket, és ne legyetek

irántok keserű kedvűek. Okossággal viseltesse-tek az asszonyok mint gyöngébb nem iránt, tisztességet tévén nekik, mint akik örökös társatok az élet kegyelmében.

Éva néha fölpillant: látja lánypajtásait, Mónus szüle, a nagynénje meghatottan, könnyes szemmel ül a helyén. Fölnevelő nagyszülei azonban nincsenek itt, ezt fájlalja öröme ellenére.

– Ti pedig, asszonyok – Hollósi Simon István Évának olvasta Isten igéjét –, engedelmeskedjete-
tek a ti férjeteknek, amiképpen illik az Úrban... A derék asszony drágább az igazgyöngyöknél; bízik abban az ő férjének lelke; jóval illeti őt, és nem gonosszal az ő életének minden napjaiban...

Amikor Feri befejezte az ő esküjét, a lelkész Évához fordult:

– Mondjad te is, keresztyén nő.... – és Éva boldogan mondta a lelkész után:

– Én, Dávid Éva, esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy örök Isten, hogy ezt a férfiút, akinek most Isten színe előtt kezén vagyok, szeretem; szeretetből megyek hozzá Isten törvénye szerint feleségül, hozzá hű leszek: vele megelégszem, vele szentül élek, vele tűrök, vele szenvedek, és őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában holtomiglan vagy holtáiglan hitetlenül el nem hagyom, hanem teljes életemben hűséges segítőtársa leszek. Isten engem úgy segítjen!

Ezután a lelképásztor megkötöttnek nyilvánította Tóth Ferenc és Dávid Éva frigyét, intelmivel látta el az ifjú párt, majd imádkozott értük. A miatyánkot együtt mondta el a gyülekezet, végezetül a nagytiszteletű úr megáldotta a házasságot.³²

Az esküvőre Kurtág György és Toki Horváth Gyula dísztáviratot küldött az ifjú párnak.

Bogár István az esküvő után összehívta a népi együttes tagjait, és elmondta nekik ötletét: tartsanak teaestet a fiatal házasságok tiszteletére. Ne teaest legyen, hanem vacsora! – javasolta valaki. Szó szót követett, végül elhatározták: az együttes megrendezi Tóth Ferenc és Dávid Éva lakodalmát!

Lázás tervezgetés kezdődött. Megbeszéltek az asszonyok, ki milyen feladatot vállal: ki süt kalácsot, ki kuglófot, ki süteményt, ki pucolja meg az összeadott tyúkokat, ki gyúrja meg a

csipőttketésztát, ki vállalja a terítést, ki a főszolgálat. Eldöntötték azt is, kiket kérnek meg a lakodalmi vacsora elkészítésére. Ki hordja a férfiak közül az új kultúrház udvarára az asztalokat, a padokat, a két kazánt a bográcsokkal meg a tűzelővel, ki ad bort, ki lesz majd a bormérő... Amikor úgy érezték, mindennek van gazdája, Gergő János elrikkantotta a hívogató vőfény szokásos felszólítását: „*Kést, kanalat hozzatok, hogy éhön ne maradjatok!*”

A máskor több napig tartó készítő tennivalóit fél nap alatt elvégezték.

Gergely János nyomatékul pántlikás vőfélybotjával megütögette a kövezetet: „*Tisztelt vendégsereg, fiatalok, vének! Illő becsülettel egy kis csöndet kérek.*” Miután elhallgatott az addig zibongó násznép (az új kultúrház nagyterme megtelt a viseletbe öltözött néptáncosokkal és családtagjaikkal), a vőfély több versszakon át elmesélte, hogyan keresett, de nem talált magának menyasszonyt. Az egyik csúnya volt, a másik kövér, vagy éppen tíz évvel vénebb volt, mint az öreganyja.

A szakácsasszonyok közben, tenyerüket kenyeresruhával védve, fölsorakoztak mögötte a forró húslevesel. Ehhez így igyekezett meghozni a vendégek étvágyát:

„*Első tál ételünk a patkány nyerítés,
Ezt fogja követni a kemencenyögés,
Csibeturbékolás, kisborjúfűtyülés,
Végre beérkezik az üres kocsizörgés.*”³³

A főszolgálók az első levesestálat és minden további fogásból az elsőt a vőlegény és a menyasszony elé tették, mellettük (az örömszülőket helyettesítve) a Hencz házaspár ült.

Csorba Géza és zenekara a szokásokhoz híven a színpadon vacsorázott. (Csorba Géza tizennégy éves korában már a budapesti Esplanade Hotel zenekarának segédprímása volt, országjárása után Szekszárdon telepedett le.³⁴ A két világháború között a Kispipa étterem jó hangulatát az ő cigányzenekara garantálta. Jó modora folytán „*a jól szituált emberek is maguk közé fogadták – ahogy a város történeti monográfiája írja –, akik az utcán találkozáskor nem restellték üdvözlését elfogadni*”. Később a Vasúti [Bóday], népi nevén a „Gödör” vendéglőben játszott – ma autóbusz-állomás van a helyén. Bandájával gyakran kísérté a saját gyűjtésű dalokat

éneklő sárpilisi tánccsoportot, így került a népi együttes lakodalmába.)

A vőfély a levesben főtt tyúkhúst (tormával és paradicsommártással), a csirkepaprikást (magától értetődően a bort is), a kerek kalácsot és a különböző süteményeket rigmussal köszöntötte.

Mire a vendégek jóllaktak, a szakácsnők is megvacsoráztak, és kezükben fakanállal, fődövel, tepsivel, sodrófával... libasorban, hatalmas ricsajt csapva bevonultak a terembe, és az ugrós lépései közben énekeltek, ahogy az Operaház színpadán: „Megvert engem az anyám...”

Ezután – a közönség nagy öröme – néhány férfi eljárt a seprűs táncot.

A tréfák után a vőlegény fölkérte egy csárdásra a menyasszonyt. Egyre több pár követte őket, a Csorba banda pedig húzta rendületlenül, a hangulat egyre emelkedett, éjjél előtt szédítő sebességű körcsárdásban érte el tetőpontját.

Akkor kezdődött a menyecsketánc.

– Értsünk szót! – kiáltotta a vőfély, majd folytatta:

*„Íme, itt áll előttünk az új asszony,
Hogy bekötött fejfel először táncoljon.
Táncoljon hát vele mindönki egy kurtát,
Csak le ne tapossák a cipője orrát!
A táncot én kezdöm, a többi meg ráér.
Húzd rá, cigány, az új házaspárér!”*

A banda rázendített a „Jaj de szép kis menyecske lett ebből a lányból...” kezdetű nótára, Gergely János megforgatta az új asszonyt, és elrikkantotta:

– Eladó az új asszony!

Ezt többször megismételte, közben tányérjába gyűjtötte a násznép pénzadományait. Volt, aki edénnyel, törülközővel, ágyneművel kérte táncra a menyecskét. Amikor a ceremóniamester úgy látta, hogy elfogytak az új asszonnyal táncolni vágyók, földhöz csapta tányérját – ami a fiatal pár sokasodásának kívánságát jelentette –, az új ember megragadta felesége kezét, és kiszaladt vele a teremből, mintegy megszöktette. A násznép tovább mulatott egészen reggelig.

Az ifjú házaspár a mézesheteket egy másik bácskai menekült házában töltötték, majd önálló albérletbe költöztek. Tóth Ferenc nem akart tovább szolga lenni, inkább kútfúrónak állt. Telt-múlt az idő, közben megszületett a szekszárdi kórház szülészeten Dávid Éva és Tóth Ferenc lánya.

Sétáló József lovas szánnal ment az édesanya és az újszülött elé a vasútállomásra. Röpült a szán a jegessé koptatott országúton a falu felé, csilingelt a csöngő a ló nyakában.

A zord férfi arcán gyöngéd mosoly suhant át, mikor a bebugyolált csecsemő szemébe nézett. A kis Tóth Éva nevetve visszapillantott rá.



Keresztelőkút

Jegyzetek

1. Sándor István és Zana Albert által vezetett szervezkedések – 1948–1952. ÁBTL 4.1. A-2126/134
2. MNL OL 276. f. 54. cs. 158. ő. e.
3. Kocsis Piroska: *Sztálin 70. születésnapja Magyarországon*. (<https://www.archivnet.hu>)
4. A két világháború között már világhírű szobrászművész 1952-ben a Parlament előtti Kossuth-emlékmű főalakját mintázta meg; 1953-ban pedig a milleniumi emlékmű Rákóczi- és Kossuth-alakját. 1950-ben és 1953-ban kapott Kossuth-díjat. A *Magyar életrajzi lexikon* nem tesz említést a Rákosi Mátýásról készített szoborról. (<https://www.arcanum.hu>)
5. A Párizsból 1948-ban hazatérő művész tehetségét „igénybe veszik” a hatalomra kerülő kommunisták. A Képzőművészeti Főiskola tanára lesz, s ő maga is megalkotja a tőle is elvárt Sztálin- és Rákosi-képeket. Juhász Dósa János: *Pór Bertalan, a „művészi tömegsírba” küldött felvidéki zseni*. (Ma7.sk/kultura/por-bertalan) (Az életrajzi lexikon helytelenül Bátaszéket tünteti fel születési helyéül. Az valójában Bábaszék, Felvidék.)
6. Nemes János: *Rákosi Mátýás születésnapja*. Láng Kiadó, Bp., 1988. 5. p.
7. Képek a kommunista évekből. In: *Gutai István: Kocsikerék a nyakcsigolyán*. 73. p.
8. Gutai István: *Mozgóképtörödékek*. In: *Aracs, 2020. augusztus 20. – Kocsikerék a nyakcsigolyán*. 10. p.
9. *Kocsikerék a nyakcsigolyán*
10. *Bogár István, a Sárköz embere*. A Wosinsky Mór Múzeum vármegyeházi kiállítóterme, Szekszárd. 2023. május 18. – 2024. február 29. A kiállítás forgatókönyvét és a tablók szövegét Csapai János néprajzos muzeológus írta.
11. Bogár István: *20 év dallal, táncsal. A sárpilisi népi együttes története*. 10. p.
12. www.nepmuveszetmesterei.hu
13. Nemes János idézett könyve
14. *Rákosi Mátýás köszöntése az Operaházban 60. születésnapja alkalmából*. Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum, 1952. március. Magyar Filmhíradó 11. (www.filmhiradokonline.hu)
15. Nemes János: i. m. 11. p.
16. A már idézett filmhíradó
17. *Szabad Nép*, 1952. március 9.
18. Református lelkész, magyar–latin–görög szakos tanár. A II. világháborúban főhadnagyi rangban tábori lelkész, a szovjet hadifogságban elvégzi az antifasiszta iskolát, hazatérése után csatlakozik a kommunista párthoz. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány Honvédelmi Minisztériumában osztályvezető, 1951–1954-ig a népművelési miniszter első helyettese, később a Hazafias Népfront főtitkára, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója. 1956-ban őt is letartóztatják, majd Snagovban raboskodik. A Nagy Imre-perben 8 év börtönre ítélik, de tüdőbetegsége miatt 1960-ban egyéni kegyelemben részesül. 1963-tól a Budapesti 2. Számú Állami Levéltárban dolgozik. Nagy Imre veje. (<https://www.arcanum.com>)
19. Nemes János: i. m. 42. p.
20. Balázs Kovács Sándor: *Fejezetek Sárpilis történetéből*. Séd Nyomda Kft., Szekszárd, 2006
21. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1963
22. Nemes J., 45. p.
23. *Tolnai Napló*, 1952. 04. 25.
24. *Tolnai Napló*, 1952. 04. 16.
25. Sándor István és Zana Albert által vezetett szervezkedések – 1948–1952. ÁBTL 4.1. A-2126/134
26. Balázs Kovács Sándor: *Bölcsőtől a sírig*. Sárpilis Község Önkormányzata, 2001, 188. p.
27. Balázs Kovács Sándor – Gutai István: *Bánátból bánatba*. Babits Kiadó, Szekszárd, 2014, 54. p.
28. Ybl Miklós tervei alapján épült fel Újpesten a Clarisseum épületegyüttes, amelyet 1924-ben a szaléziánus Don Bosco szerzetesek vettek birtokba. Ott tevékenykedett Boldog Sándor István, aki a rend feloszlása után illegálisan folytatta hitoktatói-nevelői munkáját, amelyben ÁVH-ban szolgáló fiatalok is részt vettek. (<https://ujpestmedia.hu/ujpest-es-rakospalota-kozos-kincse-a-clarisseum>)
29. ÁBTL 4.1. A-2126/134
30. ÁBTL 3.1.9. V-103455/43
31. ÁBTL 4.1. A-2126/134
32. *Ágenda*. Szerk.: Dr. Ravasz László, Budai Gergely. Magyar Református Egyház, Bp., 1927
33. Balázs Kovács Sándor: *Bölcsőtől a sírig...*
34. *Tolna Megyei Népújsság*, 1966. jan., 4–5. p.

A hatalmi harc megmérgez minden kapcsolatot egyéni, közösségi szinten egyaránt

A mindennapokban megtapasztalt erőszak mindenkit megdöbbsent ugyan, de továbbra is rendületlenül szedi áldozatait. A káprázatos technikai fejlődés mellett a primitív vadsághoz való visszafordulás figyelhető meg: háborúk elképzelhetetlen rémségei, etnikai, vallási és politikai csoportok megsemmisítése. Úgy tűnik, mintha nem lenne határa annak a szenvedésnek, amelyet az emberek egymásnak okozni tudnak.

Előítélet, hátrányos megkülönböztetés, a más-ság el nem fogadása, a nacionalizmus, rasszizmus szabdalja szét amúgy is szétagolt társadalmunkat. Korunk tudományos haladásának szintje karikatúrája az, ahogyan csődöt mondott az emberek közötti és a társadalmi problémáknak a megértése és megoldása.

Az ellenségkép fogságában

Az ellenségkép hátterét vizsgálva azt tapasztalni, hogy hasonló folyamatok játszódnak le a szoros személyi kapcsolatokban és az ellenséges társadalmi csoportok, népek esetében egyaránt. Kialakulása ugyanúgy történik testvérek, szülők és gyerekek, munkáltatók és alkalmazottak között. Mindegyik fél azt gondolja, hogy neki ártottak, és a másik fél az, aki uralkodni akar. Nem a valóságnak megfelelően, hanem torzított módon értelmezik a másik fél indítékait. A személytelen megállapításokat személyes támadásként élik meg, az ártatlan tévedést ártó szándéknak, a másik kellemetlen megnyilvánulásait túlzottan általánosítják.

Általában a közösség, a társadalom hajlamos a torzult gondolkodásra. Ha valaki nem tartozik a mi csoportunkba, azt reflexszerűen negatívra színezzük. Az ilyenfajta negatív viszonyulás húzódik meg a társadalmi sztereotípiák, a vallási előítéletek, az ideológiai erőszak és a háborúk hátterében is.

A konfliktusban álló felek nem mérik fel reálisan egymást, inkább a negatív összképből faka-

dó fenyegetettséget észlelik, és arra reagálnak. Tévesen érzékelik a másikat. Leggyakrabban a másik felet veszélyesnek, rosszindulatúnak és gonosznak tüntetik fel. A negatív leképezés abban nyilvánul meg, hogy az egyének a múltbéli vélt vagy valós negatív emlékeiket emelik ki, és eleve rosszindulatot tulajdonítanak a másik félnek. A sértődöttség vagy fenyegetettségérzés háttere voltaképpen az, hogy félreértelmezik egymás viselkedését. Egymás indítékait „katasztrofálisnak” vélik, és ez odavezet, hogy a partnerek sarokba szorítva, sértve és leértékelve érzik magukat. Ez pedig indulatokat generál, s arra indítja őket, hogy bosszút álljanak.

Az, hogy egy bizonyos szituációban haragot, szomorúságot vagy örömet érzünk, általában a helyzet szubjektív értelmezésétől függ. Ha a környezetünkben érkező ingereket, információkat megfelelően értékeljük, akkor ki tudjuk választani a lehetséges reakciók közül azt, amelyik a körülményeknek a legjobban megfelel, így viselkedésünk valósághű tud lenni. Ha eltúlzott vagy helytelen jelentést tulajdonítunk a helyzetnek, fenyegetettséget érezhetünk, amikor nyugodtnak kellene lennünk, vagy éppen megsértődünk akkor, amikor nem a személyünk ellen szóló megállapítással találkozunk.

Énközpontúságban rekedve

A mindennapi túlélési stratégiánk szerves része, hogy különösen odafigyelünk azokra az eseményekre, amelyek hátrányosan befolyásolhatnak bennünket. Érzékenyek vagyunk az olyan kommunikációra, amelyből a leértékelés vagy a gátlás érződik ki. Folyamatosan észleljük a többi ember, más közösség viselkedését, és ha valamilyen történés ártónak tűnik számunkra, bekapcsol a védekező mechanizmusunk. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a számunkra kedvezőtlen

dolgoknak személyünkre vonatkozó jelentést tulajdonítsunk, még az ártatlan cselekvéseknek is, és eltúlozzuk jelentőségüket.

A helyzet túlértékelésének hátterében az énközpontú látásmód húzódik meg. Amikor valamilyen stresszhelyzetbe kerülünk, vagy fenyegetettséget érzünk, az énközpontú gondolkodásunk felerősödik, és érzékenységünk kiterjed a lényegtelen összefüggésekre is. Ennek az a következménye, hogy a másik ember viselkedéséből kiválasztunk egy részletet, amely bennünket személyesen érint, és ezt tesszük meg vezérelvéként az egész szituáció érzékeléséhez. Így most már ez a részlet – amelyet ellenünk szólóként élünk meg – irányít bennünket tovább, kiszorítva figyelmünk látóteréből a többit. Tévedésünk cső-látóvá tesz bennünket.

Az énközpontú beállítódás gyakran afelé hajt bennünket, hogy másokat ellenőrzés alatt tartunk. Belső szabályokat állítunk fel, amelyekhez mereven ragaszkodunk, ezért állandóan megsérthet bennünket mások viselkedése. Haragra gerjedünk ilyenkor, azt látván, hogy megszegik a szabályainkat, és mivel azonosítjuk magunkat a szabályainkkal, úgy érezzük, hogy rajtunk tesznek erőszakot. Minél jobban magunkra vonatkoztatjuk a lényegtelen eseményeket, annál könnyebben megsértődünk. Az élet fintora, hogy azok a szabályok, amelyeket felállítunk, hogy védjük magunkat, valójában még sérülékenyebbé tesznek bennünket. Egyéni, közösségi szinten egyaránt.

Az énközpontú tévedés következménye, hogy a másik felet ellenségesnek véljük. Ebben közrejátszanak azok az ősi hiedelmek, amelyek lényege, hogy előítéletekkel viseltetünk azok iránt, akik különböznek tőlünk. Ezáltal általánosítunk, és kivétel nélkül rosszindulatot tulajdonítunk bárkinek, akinek a tettei a mieinkkel ütköznek. Ahogyan e tévedés satuja szorul, úgy válunk egyre hajlamosabbakká arra, hogy a másik táborát az ellenség kategóriájába skatulyázzuk be.

Az ellenségesség kialakulása úgy kezdődik, hogy az általunk felállított szabályokat mások áthágják. Ez bennünk sértettséget vált ki, mert a háttérben lekicsinylést, leértékelést érzünk. Erre reagálunk ellentámadással, különösen akkor, amikor értékelésünk szerint ezt a kellemetlen érzést igazságtalanul okozták nekünk. Ha azt észleljük, hogy a fenyegetettség vagy a veszteség egy személytelen helyzet – például betegség

vagy gazdasági válság – következménye, zaklatottak lehetünk, de nem érzünk haragot. Ha azonban úgy mérjük fel a helyzetet, hogy valamely személy vagy csoport felelős érte, akkor haragszunk, és késztetést érzünk a megtorlásra.

Önértékelési rövidzárlat

Akik hajlamosak a hirtelen, a következményeket nem reálisan felmérő rövidzárlatos reakciókra, valójában ingatag önértékeléssel rendelkeznek. Túlérzékenységük oka legtöbbször az, hogy önmagukat legbelül gyengének, sebezhetőnek érzik. Kifejlesztették védekező mechanizmusait mások betolakodásával szemben, és könnyen vélik ellenfeleiket hibásnak vagy rossznak. Ellenséget faragnak belőlük, és ellenállásba lendülnek, így biztosítva azt, hogy énképük a tehetetlen áldozatból egy erős megtorlóvá váljék. Ez az énképváltozás átmenetileg helyreállítja az önértékelésen esett csorbát, azonban a sérülékenység és tehetetlenségérzés emléke megmarad, és erősíti gyengeségüket és sebezhetőségüket.

Életünket sokkal nagyobb mértékben szabályozzák az énképek, mint hinnénk. Amikor magunkat erősnek, hatékornak és kompetensnek éljük meg, szívesen fogunk bele nehéz feladatokba is. Motivációnkat és érzéseinket azonban az is befolyásolja, hogy szerintünk mások milyennek látnak bennünket. Szociális énképünk szerint reagálunk más emberekre. Ha másokat barátságtalannak, ellenségesnek érzünk, beindul az önvédelmi mechanizmusunk. Aki elkerülő személyiség, önértékelése védelmében minimálisra csökkenti társas kapcsolatait. Az ellenséges beállítottságú személyiség rendkívül érzékeny a vélt vagy valós lebecsülésre, és állandóan készen áll a támadásra. Minden esetben barátságtalan képet vetít ki másokra, és sérülékeny énképének védelmére törekszik. Folyamatosan veszélyeztetve érzi magát, és az általa ellenségnek megélt másikat mély meggyőződéssel gyűlölni kezdi. Ez a gyűlölet segít valamelyest a megroggyant önértékelés helyreállításában.

A gyűlölet kialakulásához hozzájárul az is, hogy a másokról alkotott képünk általában meghatározott keretek között él bennünk. Egyfajta – már említett – „csőlátóként” csak azokat a tulajdonságokat vesszük észre, amelyek beleférnek ebbe a

keretbe, a többit kizárjuk. Ezeket a határokat gyakran szabják meg a már korábban bennünk meglévő negatív érzéseink – harag, düh stb. –, amelyek torzítják a másokról alkotott képünket.

Minden személyközi és csoportok közötti történésben legalább hat kép vesz részt: a saját magamról és a másikról alkotott képem, a kivetített énképem (amit a másokban kialakult rólam alkotott képről képzelek), a másik ember rólam alkotott képe, az ő kivetített szociális képe (amit ő képzel a bennem róla kialakult képről) és az ő képe saját magáról. Minden reakció ezeknek a képeknek az egymásra hatását tükrözi. Ha magamat gyengének, a másikat erősnek észlelem, ő pedig szintén engem érez gyengének és önmagát erősnek, ennek egyik lehetséges következménye az, hogy a másik uralkodni fog rajtam, vagy legalábbis megpróbál. Ezeknek a képeknek változatos kombinációja lehetséges, és az alapjaiban határozza meg egy kapcsolat barátságos vagy barátságtalan színezetét.

Amikor az ősi gondolkodásmód irányít

Az ősi gondolkodásmód énközpontú, önző irányultságú, és olyan értékkeretekben működik, hogy „mi a jó vagy rossz nekem – nekünk”. Ősi olyan értelemben, hogy abszolút kategóriákat használ, és aszerint is, hogy a személyiségfejlődés korai szakaszában van uralkodóan jelen. Ez azt jelenti, hogy a gyermeki gondolkodás lényegében mindent globálisan értékel: valami vagy jó, vagy rossz.

Ez az ősi gondolkodásmód mindig feléled, amikor az ember azt hiszi, hogy létérdekei veszélybe kerülnek. Az érett gondolkodás automatikusan kiemeli a helyzetből az egyén számára legfontosabb elemeket, így gazdaságos módon tud az illető hatékony lenni. Az ősi gondolkodásmód, mivel reflexszerű, olyan vész helyzetben adekvát, ahol nincs idő mérlegelésre és finom megkülönböztetésre. Ez a hatékony vonás azonban egyben hátrányt is jelent. Ugyanis a szituációval kapcsolatos adatok néhány egyszerű kategóriára való leszűkítése sok értékes információ elvesztésével jár. A személyes fontosságú részleteket kiemeljük, a helyzetnek tulajdonított jelentés túlzottan egocentrikus lesz, és a következtetések túlzottan általánosak. Így a gondolkodás kiegyen-

súlyozatlanná válik: az élet-halál helyzetekben ugyan kielégítő lehet, de a mindennapi élet folyamatos működésében zavaróvá válik, a felmerülő problémák megoldását már inkább hátráltatja.

Az ősi gondolkodásmód gyakran támad fel olyan személyes vagy csoportos konfliktusokban, amelyekre a fenyegetettség eltúlzott érzése jellemző. Amikor az emberek, közösségek egymás ellenségeivé válnak, az ősi gondolkodásmód kiszorítja az egyébként meglévő alkalmazkodási, például a tárgyalásra, kompromisszumra való készséget. A vész helyzetre kialakult mechanizmusok, amelyek különleges körülmények között – például háborúban – életmentőek lehetnek, sokszor indokolatlanul működésbe lépnek a mindennapi konfliktusokban is. Ezek pedig gondolkodási torzulásokat okoznak, eltávolítva bennünket a realitástól.

Különösen akkor vagyunk hajlamosak az ilyen tévedésekre, ha egy személy vagy csoport – előző kellemetlen tapasztalatok vagy negatív etnikai, faji általánosítások alapján – rossz színben tűnik fel előttünk. Ha előítéleteink alátámasztására emelünk ki vagy torzítunk el adatokat, akkor ott is támadást vélünk felfedezni, ahol nincs, és ártalmatlan viselkedéseket félreértünk. Ez önkényes következtetések levonására tesz alkalmas-sá bennünket – mintha valódi veszély állna fenn. Az ilyen általánosításban rejlő tévedések pedig sok személyközi és csoportok közötti kapcsolat konfliktusait okozzák. Minél jobban általánosít valaki, annál inkább zaklatott lesz, hamarabb gerjed haragra, majd gyűlöletre, amelynek intenzitását a túlzott általánosítás mértéke határozza meg, nem pedig maga az esemény.

Az okfeltárási igény

Az emberek tettei és szavai fontosak számunkra, de még érdekfeszítőbbek az indítékok, az okok. A kellemetlen érzéseket – sértettség, szorongás, frusztráció vagy éppen elnyomottságérzés – meg kell magyarázni. Értethető módon nagy különbség van aközött, hogy egy cselekedetet ártó szándék szült, vagy a véletlen. Szeretnénk az okokra fényt deríteni. Gondolkodásunk felgyorsul, magyarázatra van szükségünk, hogy következtetni tudjunk, mire számíthatnunk rövid és hosszú távon.

Az okok feltárásának módja azonban könnyen téves vágányra csúszhat. Helytelenül tulajdoníthatjuk a cselekedetet a másik ember vagy csoport rosszindulatának, pedig legfeljebb tévedés volt, amelyet a helyzet vagy a véletlen idézett elő. A tévedést szigorúbban ítéljük meg, ha hanyagsággal magyarázzuk, mint ha elkerülhetetlennek véljük. A ránk nézve ártalmasnak megélt szituációt – úgy érezzük – csak úgy tudjuk ismét egyensúlyba hozni, ha bosszúért kiáltunk. Számos megfigyelés tanúsítja, hogy az emberek meghatározott szempontok szerint magyarázzák az eseményeket. Néha saját sikerüknek tartják a velük történt jó dolgokat, míg a rosszakért másokat hibáztatnak. A legtöbb ember ezt a tévedést a saját érdeke szolgálatába állítja. Másokra éppen az ellenkező minta jellemző. Ők a sikereiket a szerencsének, kudarcaikat belső okoknak tulajdonítják.

Tapasztalatból tudjuk, hogy könnyű megszólalni mások bosszantó viselkedésmódját, az okokat viszont nehéz pontosan felderíteni. Ha már belecsúszunk az egocentrikus ősi gondolkodásmódba, nehezen tudunk észszerű magyarázatot adni mások viselkedésére, mert nehéz a másik személy lelki folyamatainak megértése, vagy mert a mi gondolkodásunk torzít. Ez pedig végérvényesen a gyűlölet talajára sodor bennünket.

A személyrevonatkoztatás kulcsszerepet játszik olyankor is, amikor rossz élményekre kell magyarázatot találnunk. Ha a kellemetlen helyzet okáról csak hiányos vagy kétes információk állnak rendelkezésre, az ember könnyen azt hiszi, hogy a helyzetet valamilyen szándék és nem a véletlen idézte elő. Másokkal való konfliktusainkban így leragadhatunk a hibás ok-okozati értelmezéseknél, mert gondolkodásunk torzult. A kellemetlen helyzet gyakran automatikusan működésbe hozza ezt a gondolkodásmintát, anélkül, hogy tudatosan elemeznénk a tényeket.

Van kivezető út

A hatalmi harc megmérgez minden kapcsolatot egyéni, közösségi szinten egyaránt. Az együttélést gyűlölettel árasztja el, amihez az elvárások és szabályok egész során át vezet az út. Sokan úgy lépnek be egy kapcsolatba, hogy a partnerükről nagy elvárások élnek a fejükben,

amelyek nem feltétlenül tudatosak. Ezek a *kellek* és a *nem szabadok* világa, arra szolgálnak, hogy a másikat a szabályok betartására kényszerítsék. A társnak ilyennek *kell* lennie: érzékenynek, gondoskodónak, megértőnek, elfogadónak stb., ilyennek *nem szabad* lennie: érzéketlennek, közömbösnek, figyelmetlennek, elutasítónak stb.

Így a kapcsolatban ahelyett, hogy nagyobb biztonságban éreznék magukat, egyre sérülékenyebbek lesznek. Az egymás iránti felelősség és az egymásrautaltság erősödése előkészíti a talajt az elhagyatottságtól való félelemnek. Több a lehetőség a sérelmekre, frusztrációkra, csalódásokra. Az intimitás felerősíti a szeretet és támogatás iránti igényt, ugyanakkor lehetőséget ad a támogatás elvesztésétől való félelemre is. Így az olyan tulajdonságok, mint a figyelmesség, érzékenység és empátia még inkább fontosakká válnak, amikor megjelennek a súrlódások az együttélés különböző helyzeteiben. Ezek a helyzetek növelik a kölcsönösség, a méltányosság és az elfogadás iránti vágyat, de az önvédelmi reakciókat is felerősítik.

A szigorú elvárások és szabályok egy kapcsolatban, különösen, ha azokhoz mereven, minden körülmények között ragaszkodunk, olyan csapdába vezetnek, amelyből lehetetlen úgy kievickélni, hogy ne szenvedjenek jelentősebb sérülést a résztvevők. Amikor valaki körülbástyázza magát különböző szabályokkal, tiltásokkal, az valahol mindig azt jelzi, hogy sérülékeny, bizonytalansággal, félelmekkel teli. A sérülékeny énkép pedig, amely a fenyegetettség érzésével átitatódva éli meg a valóságot, gyűlöletet gerjeszt. Úgy tűnik, hogy az ember nem tud megenni határok nélkül, amikor viszont felállítja őket, saját szabályai csapdájába esik.

Amikor végiggondoljuk, hogy valójában milyen mélyek is lehetnek a kapcsolati kommunikáció problémái, könnyebben megérthetjük, hogy miért olyan sok a kudarcos társas kapcsolat. Az olyan problémák, mint az illúzióvesztés, a sértődöttség, a felhalmozódó félreértések kezelhetetlennek tűnhetnek. De az önleértékelő hiedelmek tudatosítása segíthet abban, hogy a partnerek felülvizsgálják félreértéseiket, és megvessék az alapjait egy jól működő kapcsolatnak, az ellenségkép fogságából való kilépésnek. Ami mindig létező lehetőség.

2024 júliusa

Petőfi Sándor Szibériában élő burját leszármazottairól*

Alekszej Tyivanyenko *A szibériai „titkos fogoly” – Petőfi Sándor Barguzinban* című könyvéből tudjuk, hogy Petőfinek Szibériában és Oroszországban nemcsak orosz – Kuznyecov ág –, hanem burját leszármazottai is voltak, vannak. Ennek kiderítése Leonyid Budunov helytörténésznek, a barguzini Petőfi Sándor Múzeum létrehozójának köszönhető.

Leonyid Budunov *Petőfi Sándor – Új történetek* címmel adta közre kutatásainak eredményét (Ulan-Ude, 2015, a Burját Állami Egyetem kiadása).

Budunov ott volt 1989 nyarán a barguzini sír feltárásánál, számos fényképet készített e fontos eseményről. A burját Boozoj család genealógiájával kapcsolatos régi szájhagyomány útján indult el a kutatása Petőfi burját leszármazottairól. Összesen hét Petőfi-leszármazottat kutatott fel Burjátiban.

Leonyid Budunov könyvében két visszaemlékezést közöl a leszármazottaktól. Az egyik leszármazott **Tamara Satovna Baldakova**, a Burját Köztársaság érdemes pedagógusa, az Orosz Föderáció tiszteletbeli közoktatási dolgozója, aki a következőket mondta el:

„Valamikor az 1980-as évek elején megvettem Petőfi Sándor orosz nyelvű verseskötetét. Akkor hallottam először a magyar költőről, megismertem verseit. Később, az 1980-as évek végén a köztársasági újságokban megjelentek A. V. Tyivanyenko ismert burját helytörténész cikkei Petőfi Sándorról, a költőről, forradalmárról, Magyarország nemzeti hősről, akit Szibériába, Barguzinba száműzték. A cikkekből megtudtam, hogy barguzini száműzetésében Petőfi Sándort Alekszandr Petrovics néven ismerték, szerb származású [téves volt az információ – a szerk. megj.], nagy magyar költő volt. Elsősorban a Petrovics vezetéknev keltette fel a figyelmemet, mivel a nagyanyámtól, Szofja Petrovna Jevrejevától hallott családi legenda alapján az ő dédapját vagy Petrovicsnak, vagy Petrovnak hívták.

Az 1980-as években a Barguzinnal szomszédos Kurumkani járási Argada uluszbán (ulusz: burját falu) levelet kaptak Magyarországról, amelyben kérték, hogy kutassák fel Petőfi Sándor magyar költő lehetséges leszármazottait. Ott említették a Jevrejev nevet. Argada uluszbán nem volt ilyen vezetéknévű család, viszont a szomszédos Razgon (új nevén Arzgun) burját uluszbán laknak ilyen nevet viselők. Ekkor vetődött fel a rokonságunk körében, hogy nem elődje-e Petőfi Sándor a Jevrejev család tagjainak (Jevrej Petruskinnak). Emlékszem, amikor felolvastam ezeket a cikkeket édesanyámnak, Szofja (Cipilma) Petrovnának, ő elmondta, hogy hallott, tud erről a történetről. Jevrejevék ezt a legendát egész életükben titkolták, nem szerettek beszélni róla, mert egészen más idők voltak akkor.

Anyám elmesélte, hogy a dédapja száműzött kényszermunkás volt, akit a távoli Ugnaszaj tanyán élő pásztor családja fogadott be, mert megszökött a száműzetése helyéről. Ez Boozoj Anhajev (Galzuut hajalma nemzetség) családja volt. A szökevény kimerült, elcsigázott volt, testét sebek borították, szakadt, piszkos ruhában, csapzott hajjal, borostásan jött ki az erdőből. Miután elmentek a tanyáról a szökött kényszermunkásokat kereső zsandárok, a család befogadta a jövevényt, ruhát, cipőt adtak neki. Ez egy fiatal férfi volt, s amikor felgyógyult, ott maradt a családnál, segített a gazdaságban.

A családban volt egy fiatal lány, akivel megszerették egymást. A lány nemsokára teherbe esett. Abban az időben, s ez az 1850–1855-ös években történt, a burjátok szigorúan elítélték, ha egy hajadon más nemzetiségű és vallású, ráadásul száműzött férfitől született gyereket. Ezért a fiatallembert, félve a száműzött kényszermunkásokat kereső zsandároktól is, elküldték. Amikor búcsúzott az őt befogadóktól, azt kérte, hogy ha fiú születik, nevezzék Pjotrnak, ha pedig lány, akkor

Jekatyerinának. Anyám elmondta, hogy kikísérték a folyóhoz, úgy látszik, tutajon ment el. A családi legenda szerint a Barguzin folyó partjára kísérték, burját öltözetet adtak rá, burját módra befönték a haját. A megszületett fiút a kérésének megfelelően Pjotrnek (népiesen Petruskának) nevezték el.”

Leonyid Budunov kutatómunkája során eljutott Borisz Baldanovics Habrakov sámánhoz. Ő elmondta, hogy ismer egy embert, aki Petőfi leszármazottja. Költőnk nevét tisztán, magyarul ejtette ki, tehát Petőfiként, nem oroszosan: Petyefiként. A sámán elmesélte, hogy egyszer az Uljun faluban lakó Bair nevű embernél végzett szertartást, aki bevallotta, hogy nem burját vér is van a családjában, méghozzá a magyar Sándoré. Budunov másnap elutazott Uljunba, s megtalálta ott **Bair Purbujevics Mongolovot**, ő megerősítette a sámántól hallottakat, sőt az általa készített családfáját is megmutatta, amely a Sándor nevű őssel kezdődött, utána következett a fia, Pjotr, azaz Petruska, ahogy becézték. [...]

A történészek feljegyezték, hogy az 1970-es években a Barguzin-medencében a Petőfivel együtt száműzött Varga József késői utódja is kereste a költőnek és leszármazottainak a sírját, és magával vitte Eliazov ismert néprajzkutatót is. Eliazov volt az első a barguzini helytörténészek közül, aki Petőfi szibériai életét tanulmányozta, kutatta. Erről a látogatásról cikk is jelent meg a *Pravda Burjatyji* című újságban *Találkozás 35 év után* címmel.

Amikor 1989 nyarán híre ment a barguzini ásatásoknak, és Petőfi Sándor neve felmerült az újságokban, többször elhangzott a rádióban, televízióban, az akkor már idős Jekatyerinát arra biztatták a rokonok, akik ismerték a családi legendát, hogy hozzák nyilvánosságra a magyar eredetüket. Ő azonban megtiltotta azt. Talán éppen azért, mert a Boozoj család sok tagját érték atrocitások a szovjet hatalom idején, köztük volt a fivére, Zsamjan, Jevrej fia, Petruska unokája, azaz a titokzatos magyar Sándor dédunokája, akit 1939-ben kivégeztek. Az idős asszony attól tartott, hogy újabb kellemetlenségek következnének, ha kiderülne a származásuk.

Bair Purbujevics megadta Leonyid Budunovnak a harmad-unokatestvére, **Ligyija Budajevna Cirenova** címét, aki ugyanott lakott, a Kurumkani járási Ugnaszajban, ahová az egykori száműzött üldözöi elől menekült. A korábbi írtásföldön most egy új tanya van. [...]

A legnagyobb meglepetés Ugnaszajból való elutazása előtt akkor érte Leonyid Budunovot, amikor Ligyija Budajevna Cirenova elővett egy régi, kopott bőrdőnből egy könyvet, amelyben többek közt az ő versei is helyet kaptak. Ezt a nagy költő emlékére írta:

Petőfi Sándor emlékére

A távoli magyar földről
Kerültél a zord hazánkba.
Üldözöttként, üzött vadként
Jöttél hozzánk Barguzinba.

Néped szabadságát védve
Vezetted hű nemzetedet,
Arany tollad, minden versed
Harcotoknak fegyvere lett.

Ifjúkorodnak két éve
Háborúban, harcban telt el.
Verseidnek minden sorát
Fiatal s öreg ismerte.

Szép hazádban, magyar földön
Vezér voltál, igazi hős.
Nemes, büszke arcvonásod
Minden otthonban ismerős.

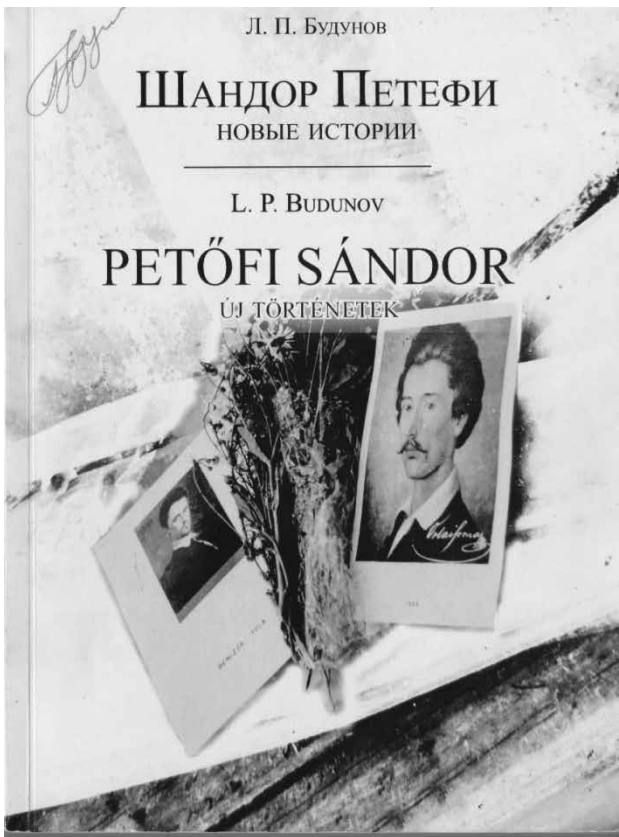
Miért írom e sorokat?
Hidd el, nem minden ok nélkül.
Lehet, hogy a te véredből
Ered a mi nemzetségünk.

Szerelemre találtál itt,
Fiad született minálunk.
Szép fiadtól, gyermekedtől
Származik a mi családjunk.

Fájdalom, hogy száműzöttként
Éltél messzi idegenben,
De magyar népednek hála:
Nyugalmat lelsz honi földben.

(Dalmay Árpád ford.)

Budunov könyvéből megtudjuk, hogy Petruskának két fia született, Jevrej és Burhin. Jevrejnek kilenc gyereke és rengeteg unokája volt (akiket Budunov meg sem próbált összeszámolni). Ennek megfelelően róluk több információ és visszaemlékezés maradt fenn. Burhinnak csak két fia volt: Buda és Lodon, a lányait pedig elvitte



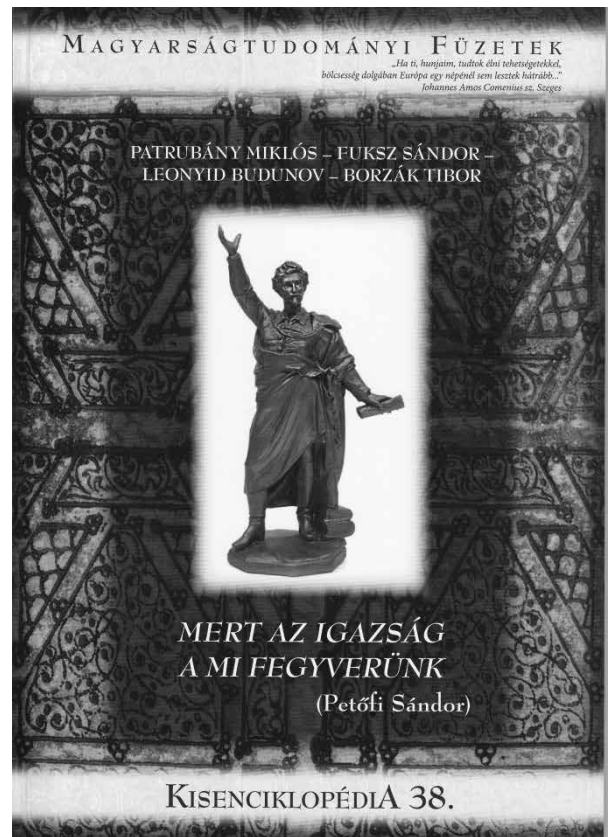
Budunov könyvében csak a cím és egyoldalmi összefoglaló van magyarul (Ulan-Ude, 2015, a Burját Állami Egyetem kiadása)

Bauntba, és az akkori biztosabb helyen hagyta. A kapcsolat velük megszakadt. Lodon buddhista pap, tudós láma, az egituji dacan (buddhista iskola és kolostor) főnöke a megtorlások áldozata lett, gyermekei nem voltak. Buda Burhinovnak tíz gyereke született, de ők Jevrejev gyerekeihez képest egy generációval fiatalabbak voltak, ezért csak az apjuk elbeszélése alapján emlékeztek Petruskára és a korábbi felmenőkre.

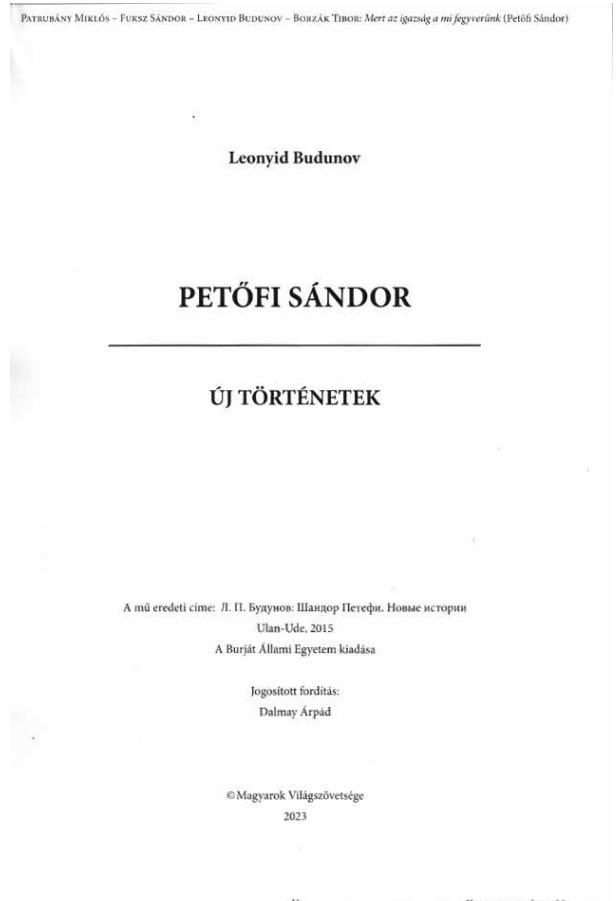
Máshol is élnek Petőfi burját leszármazottai, Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban – de ez már külön téma.

Hálásak lehetünk Leonyid Budunovnak, aki vette a fáradságot, és utánajárt Petőfi Sándor Szibériában élő burját leszármazottainak. Könyve a fordításomban a Magyarok Világszövetségének kiadói sorozatában, a Magyarságtudományi Füzetek – Kisenciklopédia 38. számában jelent meg 2023-ban. Örvendetes lenne, ha a közeli jövőben önálló könyvként is napvilágot látna.

* A Magyarok Világszövetségének kongresszusán 2024. augusztus 16-án elhangzott beszámoló rövidített, szerkesztett változata.



PATRUBÁNY MIKLÓS - FUKSZ SÁNDOR - LEONYID BUDUNOV - BORZÁK TIBOR: Mert az igazság a mi fegyverünk (Petőfi Sándor)



Ebben a füzetben jelent meg Budunov könyvének magyar fordítása

Üzen a régmúlt?

(Avagy távol s mégis közel)

Bizony, sokszor és sokat üzennek a mögöttünk hagyott idők, s még jogosan követelnek is. A fő kérdés viszont az, meghalljuk-e az üzeneteket. Tanulunk-e belőlük? Eddigi tapasztalatom az, hogy elég ritkán halljuk meg. Arról a távolságról szeretnék ezúttal elmélkedni, amely földrajzilag minimális, lelkileg szinte semmi, ám a valódi közelség, az emberek tartós kapcsolata, az egymás tapasztalatainak átadása mégis valahogyan akadozik. Erre először akkor jöttem rá, amikor egy partiumi, tehát térben és valójában időben is közeli ismerősömnek – akinek a családjá a mezőgazdaságban, állattartásban jeleskedik – vittem ajándékba egy rúd szalámit. Mégpedig szürkemarha-szalámit, amely egy magyarországi nagyvállalkozó, Szomor Dezső apaji (Kiskunság) mintagazdaságából származott. Kiderült, nem ismerik sem az urat, sem a gazdaságát. Persze, egy kisgazdaság élettere és gazdálkodási területe nem hasonlítható össze egy nagyvállalkozóéval, bár nem árt ismerni egymást. Kormányunknak a határokon átívelő országegyesítése remek és szívmengető gondolat, ám tapasztalatom szerint a megvalósítása némiképp akadozik. Annyiban mindenképpen, hogy még mindig nem ismerjük úgy egymást, ahogyan kellene. S nemcsak a gazdaság területén, hanem például a kultúra, a tudomány tekintetében sem. Nem ismerjük igazán a múltunkat sem. Van ennek magyarázata persze, mégis idealista reménykedőként vallom és állítom, hogy az egymás megismerését illetően valamiképpen szorosabbra kellene vonni a kapcsolatokat. Lehetne ennek számos módja, például egy kitűnő mezőgazdasági havilap, mely minden Kárpát-medencei gazdálkodóhoz vagy bármely érdeklődőhöz elkerülhetne. Írhatna is bele mindenki, akinek mondandója vagy kérdése van a szakmai társakhoz. Ugyanígy a kultúra, a tudomány

területein is próbálkozhatnánk ilyesfajta közeledésekkel. Már csak azért is, mert kiderülne, a „kicsik” mellett a nagyok is sok-sok nehézséggel küzdenek, s e tény azért bátorítást adhatna, no meg más, egyéb hasznos cselekedetet idézhetne elő, a személyes közeledést, netán a barátságot is lehetővé tehetné. Voltam én már olyan csoda szép délvidéki pincészetben, hogy az állam leesett. A tulajdonosa sokat járta a világot, távoli helyekről is elhozta tapasztalatait. Még a borkedvelő barátaim közül sem tudja mindegyik, hogy a Délvidéken milyen kiváló borokat terem a föld. Ugyanezt mondhatom el például az erdélyi juhászokról is, akiknek a háznál készített juhtúrói olyan finomak, hogy össze sem lehet hasonlítani őket a boltokban kaphatókkal. Csak néhány példát említek Szomor Dezső gazdálkodói életéből, mely másoknak is tanulsággul szolgálhat. Először is tudni kell, hogy Szomor természetvédő is. Annak idején kikutatta, hogy Apaj környékén található Magyarország második legnagyobb pusztái, amelyeket évszázadokon át legeltető állattartással hasznosítottak. E tájon hajdan több ezer szarvasmarha legelt, amelyek jó állapotban tartották a legelőket, valamint a madarak életéhez is jó területet biztosítottak. De hol van már az a „hajdan”? Nem árt jól eszünkbe vésni, hogy az úgynevezett rendszerváltás idején el kellett viselnünk, hogy a hátunk mögött bizonyos külföldi befektetőcsoportok óhajtották megszerezni a szikes területet. Meg is szerezték. Lerabolták, amennyire tudták, aztán távoztak. Az „üzletben” benne lévő magyarok sem bűnhődtek emiatt. Szomor úr viszont gondolt egy merészet, s elkezdett szürke marhákat vásárolni. S ahogy ő mondja, az állami cégek romjain, az ökológiailag tönkretett pusztákon megkísérelte visszaállítani az „ősállapotot”, és az azóta is fennáll, ugyanis csakis őshonos magyar állatokat tart, s azt állítja, hogy ezek a ter-

mészetet is őrzik, azzal, hogy lelegelik a pusztát, egyszersmind karban is tartják a tájat, az életterületet. Nem kívánnék s nem is tudnék hosszan írni mindarról a tudásról, amelyet Szomor Dezsőtől tanultam barátságunk éveit alatt. Kevés hozzá a papír, illetve a számítógép tárhelye. Így még csak annyit teszek hozzá, hogy tudni kell róla, húsüzemében fel is dolgozza az őshonos állatok húsát, vevőinek köre és elégedettsége pedig óriási.

Szomor Dezső élet- és gazdálkodási filozófiája a Kárpát-medence nagy értéke. Ezt ma Magyarországon már sokan tudják, de nem elegendő. Néhány évtizedes munkálkodását, hungarikumnak számító gazdálkodását mintaértékűnek mondhatjuk. És az sem titok, hogy ő mindig szívesen tájékoztatja az érdeklődőt gazdasága nehézségeiről és örömeiről. S ezzel sincs egyedül. Magyarán, úgy látjuk, hogy a gazdasági életünk szereplői közül sokan gondolkodnak úgy, hogy mezőgazdaságunk, állattenyésztésünk, de sok más „iparágunk” évtizedekre visszanyúló sikere nagyobb reklámozást érdemelne. És terjesztetni kellene a hírnevüket. Tudta-e valaki például azt, hogy a szürkemarha-állomány sokáig veszélyben volt? Hogy irigységből támadták-e ennek a szép állatnak a tartását, arra most nem térnék ki, a gazdasági élet sosem nélkülözötte a sanda támadók nem éppen erkölcsös cselekedeteit. Ma sem „nélkülözi”. Mindenesetre ebben az évezredben megindult a szürkemarhatenyésztés reneszánsza. Nem mese, hogy Szomor Dezső, amikor már rég eldöntötte, hogy visszahozza ezt a nemes állatot a gazdálkodásába, többször is a vágóhídról vette meg a leöltni szándékozott állatot. S nem eltitkolandó az sem, hogy Szomor halastavakat is telepített birtokán, hogy vizes élettere is legyen állatainak.

Nos, nem gazdálkodási, őshonos magyar állatokat mentő csodákról szándékoztam írni, hanem

elsősorban arról, hogy vannak dolgok, melyek nem mehetnek ki a köztudatból, mert nem eldobhatók, hanem magyar örökségek, megbecsülésük pedig kötelezőnek mondható. Továbbadással kötelez. S arra is, hogy ne hagyjuk feledésbe menni azt, amiről már többször meggyőződünk, hogy kötelességünk megőrizni, mert méltó rá. És örülünk, hogy vannak emberek, akiknek ezen értékek megőrzését köszönhetjük, s még arra is hajlandók, hogy tudásukat maradéktalanul átadják a következő nemzedéknek.

Ez a kis cikk azért született, mert nagyon jó volna, ha ennek a csodálatos tájéknak, melyet Kárpát-medencének hívnak, valamennyi értékét sikerülne ismertté tenni. Például az állattartók, mezőgazdászok, bortermelők közösségeinek az egymáshoz közeledésével. Meglehet, ez a közeledés már régóta megtörtént. Ha igen, akkor örülünk. Ám azt nem tudjuk, hogy akkor miért nem szól erről többet a sajtó. Pontosabban: az életünk. Itt, Magyarországon, odaát, a Partiumban, Székelyföldön, a Délvidéken, a Felvidéken s akár az Őrvidéken is. Távol volnánk egymástól? A térkép nem ezt mutatja. A tettekben megnyilvánuló akarat hiányzik? Nem tudom. Azt viszont tudom, hogy a közeledést, a jobb sajtónyilvánosságot semmiféle határ nem akadályozhatja. Szabad az út, szabad a gazda. Vagy tévednék?

Mindenesetre a határokon átívelő nemzetegyesítés remek ötlet volt. Lapunk, az Aracs már minden számában bebizonyította, hogy szívesen fogad szellemi társnak minden magyart, akinek mondanivalója van nemzetünk számára. Bárhol is éljen magyarként, a lap szívesen fogadja gondolatait. Közös múltunk is azt kívánja meg tőlünk, hogy bármennyire is szétszórva élünk, ismerjük meg egymást, őrizzük meg értékeinket, és a határokon átívelő nemzetegyesítést ne adjuk fel soha.



Juhász

Vadvirágos üdvözlét Banja Kanjižáról

– avagy kinek és mi alól kellene „felszabadítani” Magyarkanizsát?

Naplójegyzet

Az összetett, izgalmak terhelte hosszas előkészületeket követően a csípőműtőtem utáni rehabilitációra egy május eleji est késő óráiban érkezünk meg Gabi fiammal Magyarkanizsára, a Gyógyfürdőbe. Engedtessek meg nekem (mint később kiderül, több okból is), hogy nagybetűvel írjam a „csodafürdő” nevét – egyébként Laták István költő említi így egyik 1956-ban írt versében. Napokkal korábban Cérna Klára szállodavezető megerősítette, nem gond, jöhetnek este is, csak az új épületben, vagyis az *Aquamarin Hotel* recepcióján kell jelentkeznem.

Az „otthon hagyott” *hogyanokat* (hogyan s mint lesz?) feledtette velem a kedves fogadtatás. Az érkezésünk pillanataiban fel sem ötlött gondolataimban, hogy ne anyanyelvemen köszöntsek jó estét Magyarkanizsán, a Gyógyfürdőben, és valahogy természetesnek tartottam azt is, hogy mindenütt így is válaszolnak majd. Sajnos ma már nem ez a valóság..., de erről később.

Még akkor este megtörtént a majd egyórás felvételi ügyintézés. A szálloda halljában az étteremből kijövet megkérdezte a szakácsnő: „*Megmelegítem-e a vacsorát?*” Késő volt már nagyon, a fiamra néztem. Tudtam, ő sietne tovább Szabadkára, korán kezdődik számára másnap a munkanap. Így hát barátságosan megköszöntem a nem várt figyelmességet, és jó éjszakát kívántam.

Az előzetes egyeztetéseknek köszönhetően tudtam, hogy a régi épületszárny, az *Abella* felvonó nélküli „tornyában”, a második emelet egyik egyágyas, aprócska, zuhanyzóval ellátott szobácskájában lesz a három hétig tartó otthonom. Merthogy – az elgondolkodtató észrevételeink ellenére – valóban azzá lett. Azt azonban elképzelni sem tudtam: hogyan birkózom meg a lépcsőzéssel, naponta többször is. Még aznap este próbára tettem a műtött csípőm féltett teherbírásával együtt az erőnlétemet is. Az ügyeletes

nővért követve egymás után szedtem a lábamat a lépcsőkön... Dr. Mihók Vilmos ügyeletes orvos a kérdéseimre biztatott ugyan, hogy három hónappal a műtét után már ajánlott a lépcsőzés, de ez mégis a páciens testi-lelki felkészültségétől függ... Nos, önbizalmam erősítése és ezzel együtt a rehabilitációm már a felvételem estéjén elkezdődött. Napokkal később Varga Gábortól, a Gyógyfürdő művezetőjétől – akit korábban a szabadkai Ivan Sarić (Száríts János) Aeroklub Sárkányszakosztályából már ismertem – az épületegyütttest bemutató sétánk alatt azt is megtudtam, hogy a szobám, a felújítások ellenére, az eredeti fürdőnek épen megőrzött részlege. Szinte mementóként emlékeztet a régi időkre... Az álmennyezet takarta padlástérben még eredetiek a jól impregnált hatvancentis tartógerendák.



Mementóként emlékeztet a régi időkre az első fürdőépület épen maradt szárnyának bejárata

Míg a fiam felpakolta a holmijaimat, a palackozott vizeket (néhai Lenke kolléganőm nővérének, a bácskossuthfalvi Erikának a tanácsára vittem magammal, bár – mint mondta – a parkban lévő

kút vizén nem érezhető a különös íz), megnyitottam a csapot, s azonnal megcsapott a gyógyhatású víz szaga. S egyből megértettem a jóindulatú ajánlás üzenetét. A következő napokban immár oldottabb hangulatban élvezni is tudtam a Gyógyfürdő vizének simogatását, a terápiát. Még az sem zavart, ha a medencében rakoncátlanok fiatalabbak felkavarták a „hullámokat”, bár őket olykor rendre intette az ügyelő.

Az ágyam mögötti asztalkán sorakozott *A gyertyák csonkig égne* című Márai-kötet, a legújabb *Aracs*-szám, jegyzetfüzetem, a *Mandiner* néhány száma, amelyet Katitól kaptam Budapestről. Utólag magam is beláttam, egy kissé eltúloztam az olvasnivalót. De *A gyertyák...* lebilincselően hatott rám, olyannyira, hogy a rehabilitációm végére (a szabad óráimban) el tudtam olvasni. Jóllehet már az első este belelapoztam, aztán mégis a Gyógyfürdő (az internet segítségével történő) alaposabb megismerése mellett döntöttem. Első olvasatra fel sem tűnt, pontosabban, logikusnak véltem, hogy valamennyi ismertető, tájékoztató vagy éppen vendégfóváto írásban nagybetűvel írják a Gyógyfürdőt, még a szállófürdő és szakkórház igazgatóságának honlapján is: a logó mellett csak szerb nyelven olvashatjuk: *Banja Kanjiža, Specijalna bolnica za rehabilitaciju*. S a „kétnyelvű” címtáblára is így írták, mert „hivatalosan” ez a neve... Minden más vonatkozó meghatározást valóban két nyelven: szerbül és magyarul is feltüntettek. Valószínűleg ez tévesztett meg, és a honlap magyar szövegének csupa nagybetűs címe. Ebből egy kis részt idézek: „GYÓGYFÜRDŐ MAGYARKANIZSA”, a bevezetőből: „A mai rohanó világban a pillanat megélése az egyik legnagyobb kihívás! [...] Ha szeretne többet tenni önmagáért, az egészségéért, a jövője érdekében, forduljon hozzánk bizalommal.” Megjegyzem, ezzel nem is volt gondom, egy-két kellemetlenséget leszámítva. A terápiák többnyire két nyelven, zökkenőmentesen folytak. Csak elvétve hangoskodott néhány türelmetlen páciens, vagy tett elgondolkodtatón félreérthető megjegyzést. (Erre még visszatérek!) A tavaly megünnepelt 110 éves Gyógyfürdő mesészerű történetét szeretném feleleveníteni, jórészt a világhálón olvasottak alapján. A legszívesebben dr. Klimó Attilának a Gyógyfürdő 100. évfordulójára írt könyvéből idéznék, de sajnos a szokott

helyén nem találtam meg a könyvespolcomon. A Magyar Szó újvidéki központjában a javában zajló átalakítás miatt sem járhattam sikerrel.

A nép ajkán született legenda szerint egy cigány lány talált rá Magyarakanizsa határának szikes legelőjén, a Horgos–Oromhegyes–Kispiac–Kishomok határolta pusztában a feltörő meleg vízre, a körülötte kialakult iszapra, s jött rá gyógyító hatására, miután ebben áztatta, majd mosta meg fájdalomtól sajgó lábait. Csoda történt. Kigyógyult a betegségéből...



A régi épületszárny bejáratánál „mesél” a cigány lány...

Sokan, a gyógyulás reményében, fémpénzt tesznek a lábához. Mosolyogva, de én is ezt cselekedtem. A mesés történet máig él, habár a helybeliek jól ismerik – az érdekeltek, az idelátogatók pedig el is olvashatják – a magyarkanizsai *Csodakút Artézi Fürdő* valós történetét. A várostól 6 km-re lévő Járáson 1907-ben két artézi kút oltotta a jószágok szomját. Látva az állomány gyarapodását, a juhászok, a pásztorok, a gulyások újabb kút fúrásáért folyamodtak a város elöljáróihoz. Az 1908 májusában fúrt új kút vize

meleg és kénes szagú, sárgás színű volt, a furatból pedig gyúlékony gáz áramlott ki. A hír gyorsan szárnyra is kapott, s az emberek hamarosan Csodakútnak nevezték el a forrást. Kapva az alkalmon, a leleményes városatyák még abban az évben elküldték a vízmintákat a Királyi Vegyészeti Intézetbe, és meg is nyitották az első fürdő-idényt a csodakútnál, ahol csak belépődíj ellenében lehetett kipróbálni vizének gyógyító hatását. Az analízisek bebizonyították a víz gyógyító hatását, főleg reumás betegségek, izom- és ízületi fájdalmak enyhítésére, valamint gyomor- és bélbántalmakra, ezért ivásra ajánlották.

Nagy jövedelemforrás-lehetőséget látott a fedezésben a helyi neves üzletember, Grünfeld Hermann, az akkori téglá- és cserépgyár igazgatója, és már 1909-ben részvénytársaságot alapított egy gyógyfürdő létrehozására. A gőzfűtéses, villanyvilágításos, 12 szobás, 20 fürdőkádás gyógyfürdőnek az ünnepélyes, hivatalos megnyitója 1913. augusztus 10-én volt. A Népkerthben megépítettek egy termálvizes nyitott uszodát is, 30 kabinnal. A régi idők emlékét még ma is őrzi egy fél- és egy egyliteres palack, „Csodakútvíz

– *Magyarkanizsa*” felirattal. Emlékl az utókor-nak. Hasonlóan őrzi a Zentai Történelmi Levéltár a *Kanizsai Újság* 1913. augusztus 17-i számát, amelyben azt olvashatjuk, hogy augusztus 10-én megnyitotta kapuit a *Csodakút Artézi Fürdő*. A nap, amelyet a jövőben a Gyógyfürdő napjaként is ünnepelhetünk... Az impériumváltások, a rendszer-/hatalomváltások során ez is, mint anynyi más, oly sokszor változott.

A Gyógyfürdő új főépülete 1979-ben épült meg, és 1980. január 1-jén kezdte meg működését, 150 ágygal és korszerű rehabilitációs lehetőségekkel. Emellett az új létesítmény modern sportcsarnokkal, két fedett medencével, 300 fős étteremmel bővült. 1985-ben a Gyógyfürdő régi épületének felújításával, az Abella rehabilitációs szárny továbbépítésével a Gyógyfürdő 300 férőhelyes lett. Egy évszázados fennállása alatt, mint olvasom, a fürdő korszerű, szakosodott rehabilitációs kórházzá nőtte ki magát. Mára az orvosi rehabilitáció mellett szállodai és vendéglátói szolgáltatásokkal, sportolási és szabadidős lehetőségekkel, valamint wellnessprogramokkal várja vendégeit. A nyugalmat, természetközeli



Egykori képeslapon a Vigadó és előtte a díszpark



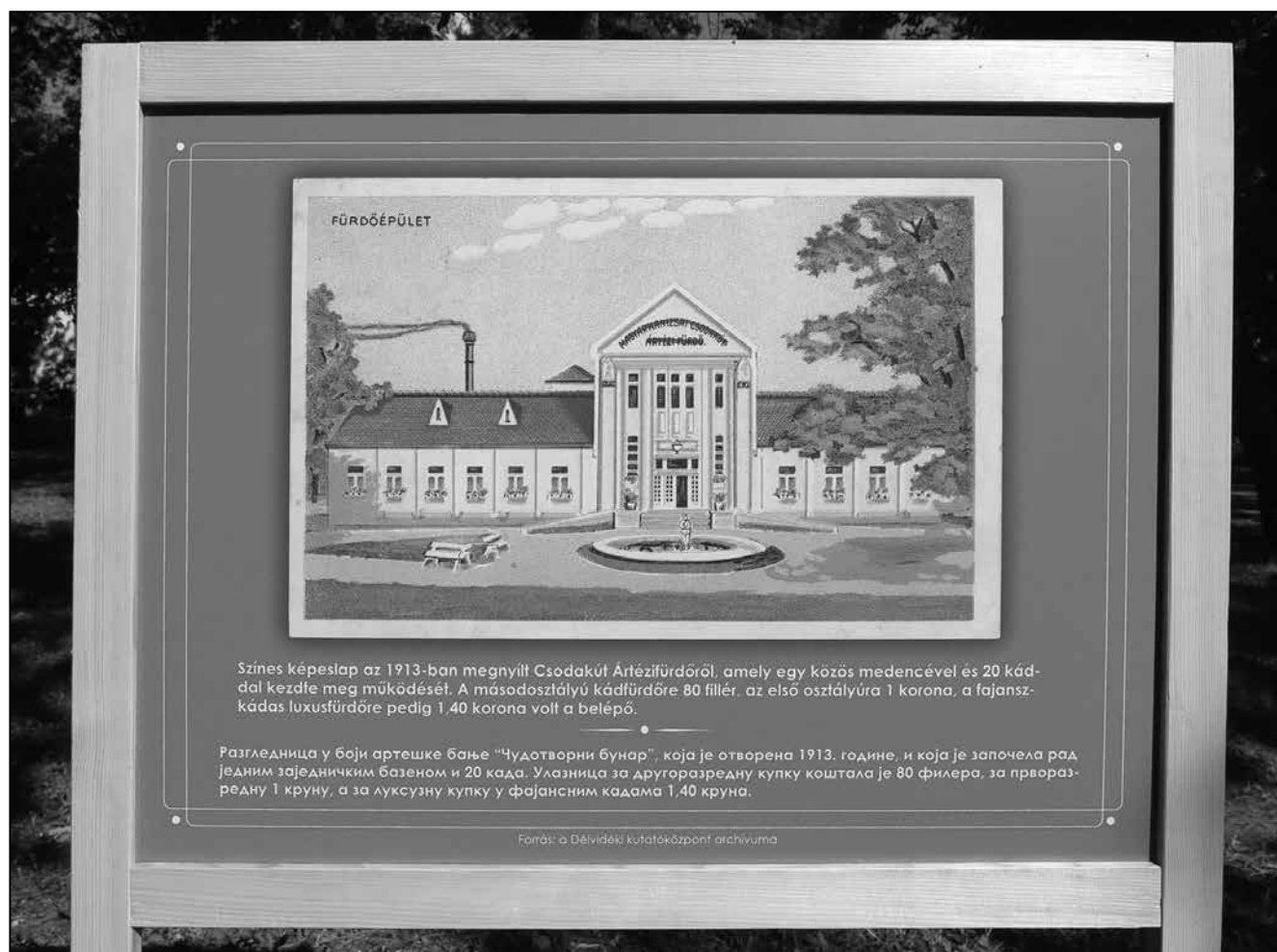
Az egykori park oázisa ma így néz ki, de még mindig kikapcsolódást nyújt

élményt, kikapcsolódást keresők számára a kellemes környezet a park ölelésében, 87 méteres tengerszint feletti magasságban felüdülést jelenthet. A természet ajándékának, a gyógyvíznek és a gyógyiszapnak nevezett peloidnak (amelyet a Járásról hoznak) köszönhetően pedig korszerű szakkórház is, amelyben egyaránt lehetséges a reumatikus betegségek, a csont- és ízületi sérülések, a perifériás idegrendszeri panaszok, a műtét utáni ortopédiai állapotok, a gyermekek-nél pedig a központi idegrendszeri károsodások kezelése. A szállodai részben igénybe vehetők a különböző prevenciók, antistressz-, gyógy- és sportprogramok is. A három kútból nyert gyógyvíze (41, 64 és 72 °C) nátriumot, szénhidrogéneket, jódot, brómot és szulfidokat tartalmaz.

A kellemes benyomást keltő első napi ismerkedő terápiák, lépcsőzések, rövid séta után izgatottan vártam Gubás Ági jelentkezését, aki térdműtétére készülve saját költségén háromnapos terápiába kezdett. Megbeszéltük, hogy este nyolc óra tájékaán átmegyek hozzá a Gyógyfürdő új épületébe. A recepción elmondtam, hogy kihez jöttem beszélgetésre, érdeklődve a szobaszáma

után. Először kellett azzal szembesülnöm, hogy a recepciós nem értette, amit mondtam. Csak amikor befejeztem magyarul előadott kérésem, megkért, ismételjem el szerbül is... A kolléganőm elmondta, hogy ő is átélt ehhez hasonló kellemetlen élményt, és egy aznapi esetről is beszámolt, a gyógytornászokkal való kapcsolatfelvétel alkalmával történetekről. A szerb gyógytornászok körében csodálkozást váltott ki kérésem, hogy magyarul szeretne kommunikálni a szakemberrel a térdproblémáiról és a gyógytorna mikéntjének módjáról, hogy otthon folytathassa a megtanultakat. Végül sikerült neki magyar szakemberrel megkezdnie a foglalkozást...

Egy futózápor miatt tovább kellett maradnom a vendégségben, és úgy tizenegy óra körül indultam vissza a régi épületbe. A portás a szálló hátsó, már zárt kijáratánál engedett ki, hogy ne kelljen megkerülnöm az egész létesítményt. Akkor még nem sejtettem, milyen jól jön barátságos figyelmeztetése arra az esetre, ha a régi épület bejárata már zárva lenne. Hát zárva volt. A tanácsot megfogadva többször is csöngettem, de mindhiába. Jó negyedóra múltával gondolkodni



Čadovakút Artézi Fürdő – Színes képeslap 1913-ból

kezdttem. Még jó, hogy még otthon elmentettem az „okoskamba” a Gyógyfürdő minden elérhetőségét. A központ ügyeletes igyekezett megnyugtani, intézkedik, legyen türelemmel. Egy idő után megjelent az éjszakai nővér, és emeltebb hangon megjegyezte: ez kórház, nem szálloda, hogy a páciensek akkor jöjjenek be éjszaka, amikor kedvük tartja. Másnap tudtam meg, hogy este tíz órakor van a takarodó, de ezt a nyári hónapokban 11 órára szokták módosítani. Hogy majdnem a „parkszállóban” kellett éjszakáznom, másnap elmeséltem a mellettem lévő szobácskákban levőknek. A gunarasi Erzsikének és az újvidéki Radának, akiket már az első nap a medencén ismertem meg. A nap végére már többen is tudtak az éjszakai kalandomról. Vacsora után, amikor ismét vendégségbe indultam, volt, aki mosolyogva utánam szólt, figyeljem az órát, nehogy a *Hotel Park*-ban kelljen aludnom. Ági is jót derült a végül is jól végződött kalandomon, de azért a

továbbiakban csörgőre állítottuk a mobiltelefont. Gyorsan napirendre is tértünk felette. Azon viszont most már mindketten eltöprengtünk, s továbbra is elgondolkodtató, hogy miért nem lehet hivatalosan magyarul is feltüntetni a Gyógyfürdő nevét. A főépület bejáratánál csak szerbül – cirill és latin betűkkel is – a Banja Kanjiža üdvözlí a vendégeket. Kolléganőm ezt alkalomadtán meg is kérdezte az illetékesektől, de nem kapott rá *egyértelmű* (hogy csak a választási szlogennél maradjak) elfogadható magyarázatot. A polgármestertől érdeklődött efelől, s azt a választ kapta, hogy az önkormányzatnak nincs beleszólása, a Gyógyfürdő nem tartozik a hatáskörébe...

Még ha nem is lehet általánosítani egy (véletlenül vagy szándékosan) elejtett megjegyzés alapján, mégis idekívánczozik a következő eset is. A terapiám utolsó napján az egyik rehabilitációs helyen többen várahoztunk. A mellettem ülő idősebb ember hozzám fordulva szerbül megjegyezte:

te: „Szép itt Kanizsán, a gyógyfürdőben. Ezért is kell felszabadítanunk Kanizsát, hogy legyen hova jönnünk terápiára...” Eleinte nem is értettem, mit is akar mondani. Némi tétovázás után halkán csak annyit jegyeztem meg: de hiszen szabad a város, milyen sokan itt vagyunk... Azt már nem tettem hozzá: szinte az ország minden részéből. Mire ő: „Nem, nem, nem szabad...” Mély hallgatásba merültem, őt pedig gyorsan szólította a nővér... Azóta is valahányszor eszembe jutnak az elhangzottak, azon tépelődöm, jól értettem-e a szavait...

Mindentől függetlenül, valóban csak elismeréssel és köszönettel tudok gondolni a Gyógyfürdőben eltöltött napokra, személyzetének, valamennyi munkatársának a figyelmességére, akik szótlanul elviselték még az olykor köztökdő pácienseket is.

A napok múlásával egyre bátrabban mind hosszabb sétákat tettem a jobb napokat is látott Népkertben. Pünkösd előnapjának délelőttjén is. Már javában folytak az előkészületek a délutáni *alkalmi tanösvényre*, ahogyan magamban elneveztem a különböző helyeken felállított, a Délvidéki Kutatóközpont archívumából származó, régi időköt idéző fotókat.

Késő délután – a medencéről jövet – sebtében készítettünk Gabi fiammal néhány képet az addig gyermekzsivajtól zsongó parkban, aztán indultunk, mint írtam is, Újvidékre. Hétfőn nem sokat tudtam meg a Gyógyfürdőben megtartott rendezvényről. Napokkal később az önkormányzat honlapján olvastam a következőket:

„*Erzsébetliget* (1920 után Park princeze Jelene, sz. m.), Nagypark, Népkert. Több neve is volt az elmúlt egy évszázadban ennek a helynek Magyarkanizsán. Egykoron messze földön híres volt, mára azonban sokat veszített egykori reprezentatív külsejéből. Látogatója is egyre kevesebb, esetleg csak a gyógyfürdő vendégei pihennek meg a padjain, a helybeliek ritkán sétálnak le oda, inkább a Tisza-partot választják. Igaz, látnivaló sem nagyon van ma már a parkban. A liget ikonikus épülete, a minden kanizsai számára nosztalgikus emlékeket idéző Vigadó, jelenleg romos állapotú. Az egykori impozáns épület elveszítette díszes ácsolt homlokzatát, csak csupasz falai meredeznek. A kanizsaiak hosszú évek óta várták, hogy valami történ-

jen, bizakodtak, hogy nem lesz az enyészeté az oly fontos műemlék. Tavaly megtörtént végre a csoda, és a Művelődésügyi Minisztérium jóvoltából elkezdődhetett az épület felújítása, mely várhatóan az elkövetkező 3 éven keresztül folytatódni fog, olvasható a Re-Park csapatának ismertetőjében az egyik közösségi oldalon. Néhányan ugyanis úgy gondolták, érdemes a Népkert felújításának ötletével foglalkozni. Azt pedig, hogy milyen legyen az új park, úgy képzelték, hogy a polgárok mondják meg. Ennek céljából szervezték meg azt a szombati pikniket [május 18-án], amely keretében kérdőíveken kérték ki a polgárok véleményét.

Szombaton egy napra ismét életre kelt a liget. Érdekes programokkal készültek a szervezők. Volt játékos családi vetélkedő, kincskeresés, bábelőadás a gyerekeknek. Helytörténeti előadásokra is sor került a Népkerthez kapcsolódó témákkal. Resóczy Vázsonyi Csilla, Forró Lajos, Fejős Sándor, Valkay Zoltán meséltek a korabeli társadalmi életéről, a park kerteséről, a kert létrehozásának részleteiről. A Re-Park kezdeményezés koordinátora, Sáfáry Túrú Ágnes okleveles növényorvos elmondta, hogy ma már teljesen mások a klimatikus viszonyok, mint amik voltak 100 évvel ezelőtt. A telepítendő növényi fajokat, fákat tehát a mostani körülményeknek megfelelően kell kiválogatni.

A szombati közösségi piknik résztvevői örömmel fogadták a kezdeményezést, hogy leheljenek új életet a Népkertbe. Üdvözlük a szándékot, hogy újjá akarják építeni az egykori Vigadót. Vélemények szerint nem kell attól tartani, hogy nem tudják tartalommal megtölteni az épületet, illetve annak teraszát. Hatalmas attrakciója lenne a településnek a Vigadó újjáéledése, vélik. Sokan megállapították, hogy a park már jelen formájában is hangulatos, kellemes az ott-tartózkodás. A szombati pikniken sokan kitöltötték a kérdőívet, a szervezők azonban azok véleményére is kíváncsiak, akik nem tudtak ott lenni az eseményen. A kérdéssor ezért online is elérhető.”

Rendhagyó élménybeszámolóm, naplójegyzetem vége felé az emléktárgyak közötti válogatás okozta némi (csak?) fejtörésről szólok. Már az első napon Ági is észrevette, hogy szálloda halljában, a szuvenírboltban hiába kereste, nem talált magyar feliratú csészét, de bármilyen más



Felújításra vár a Vigadó és a Pagoda

emléktárgyat sem. Valamennyin szerbül, cirill és latin betűkkel volt olvasható: *Banja Kanjiža*. Ő végül is a Gyógyfürdő szimbólumává lett cigány lányos kávésbögrét választotta. (Elmondása szerint a rajta lévő ismertető cédulán olvasta, hogy a bögrét egy szerbiai gyárban állították elő, de a minta egy magyarkanizsai grafikai műhely szolgáltatása.) Jómagam sokáig nem tudtam: mitévő

legyek. Katiékra is gondolnom kellett, hiszen az idén is találkoztunk Bácsfeketehegyen, a meggy napokon. De a kollégáimnak, napilapunk könyvtára *társas kávézóinak* – ahogyan magunkat elkereszteltük – figyelmességét is illett viszonzanom, hiszen ők is hoznak mindig valami jellegzetes ajándékot arról a helyről, ahol nyaralnak, üdülnek. És akkor még nem említettem kis csalá-



Vadvirágok az emléksészén...



...Banja Kanjiža felirattal

domat... Tizen-egynéhány ajándékot szerettem volna venni. Többször végig is böngészttem a lehetőségeket. Végül a vadvirágos csészek és a cigány lányos mágnesek mellett döntöttem. Ott-hon, az ágyam feletti polcon levő könyvek egyikének címlapja segített választanom. Már itthon, az ajándékok becsomagolása előtt belelapoztam dr. Burány Béla *Dél-Tisza vidéki vadvirágok* című, *Vajdasági hímzésminták* alcímű könyvébe (Rubi-con, 1991). Burány Béla bevezetőjében (7. o.) a Dél-Tisza vidéki vadvirágos hímzésről ezt írja: „A húgomnál láttam meg először, Zentán. [...] Cso-da parádésnak tűnt.

– Te, ez mi?

– Tetszik? Vajdasági hímzés.

– Ne hülyéskedj! Olyan nincs... – mondom. [...]

– Pedig úgy hívják – húzza meg a vállát a húgom. – Így van szabadalmazva.

– Micsinálva?!

– Szabadalmazva – mondja nevetve. És rakja elém az anyagok meg a papírminták sorát. – Ugye szépek? [...]

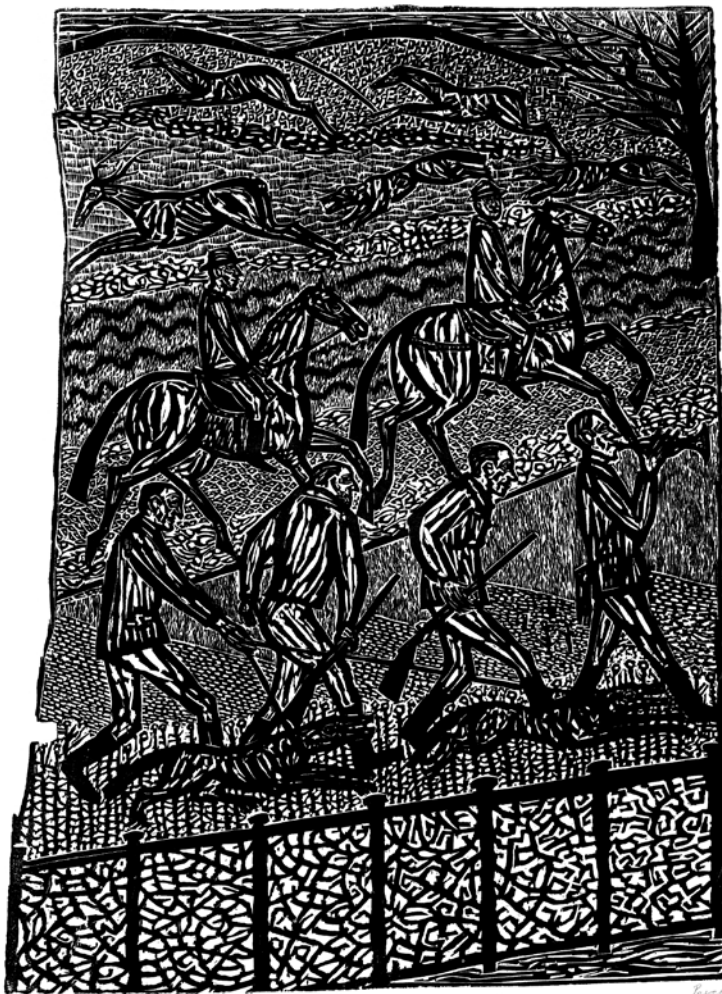
– Tudod, van Adán egy asszony... Orosz Angéla néni...

– No, azt holnap megkeresem!

Így született meg ez a könyv.”

Megnyugtató érzés járta át lelkemet: a csészek mintái valóban a könyvből valók. Rózsika lektorunk azonnal fel is ismerte. Gondolom, még ha a csésze alján nincs is feltüntetve, a tisztelet úgy kívánja, illik megemlékezni az immár néhai-akról: mind a szerzőről, mind adatközlőjéről.

Angéla néni élete folyamán sok példányban lerajzolta a vadvirágos mintákat, és szétosztotta az asszonyok között. Azokat kézzől kézre adják azóta is... S mint a csészek is bizonyítják, élük önálló „életüket”. Bár ha már szabadalmazva vannak, talán mégis ennek megfelelően kellene eljárni... – gondolom.



Vadászat

A történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának etnikai és vallási viszonyai

I. rész

Előszó

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű vármegyének számított.² Területe 9903 km² volt. Ugyanakkor a vármegyéhez „kötődött” a tőle független – vele közjogi értelemben azonos jogállással rendelkező – Pancsova (Панчево/Pančevo) törvényhatósági jogú város, amelynek területe 113 km² tett ki. A dualizmus korában (1867–1918) a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal is elkülönítette a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok értékeit. Amíg Pancsova törvényhatósági jogú város statisztikai adatait – Torontál vármegye mellett – külön közölték, addig Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) és Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) rendezett tanácsú városok értékeit végül a tizennégy járás adataival összesítették.

Torontál vármegye határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd), hosszasan elnyúló, lapályos síkvidéken húzódtak, ahol csak a Deliblát homokbuckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére a térség az ország egyik „éléstára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

A történelmi Torontál vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás idején két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek, illetve Nagyikinda) és tizennégy járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok közül az egyik volt a tizenhárom településnek otthont adó Antalfalvai járás, amely jobbára szerbek, szlovákok, illetve kisebb részben magyarok és románok által lakott térség volt.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy – egyedülálló módon a magyar, illetve szerb (jugoszláv) népszámlálások településsoros adatai segítségével – bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve vallási statisztikai adatait. Továbbá feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. Mivel a járás túlnyomórészt szerbek és szlovákok, kisebb részben pedig magyarok és románok által lakott területnek számított, a tanulmány inkább az előbbieken említett népcsoportok népesedéstörténetét, illetve statisztikai adatait közli.

I. Az Antalfalvai járás és települései – népesedéstörténeti összefoglaló

Az Antalfalvai járás a történelmi Torontál vármegye – 1878 és 1918 között fennálló – tizennégy

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a magyar Szent Korona országainak sorában Horvát-Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928. 5. p.

² Ha a vármegyék és a hozzájuk kötődő törvényhatósági jogú városok területét összesítenénk – habár nem szokás –, akkor Torontál vármegye az ötödik helyre szorulna vissza a képzeletbeli rangsorban. Ennek oka, hogy a szomszédos Bács-Bodrog vármegye (8834 km²) és a hozzá egykoron kötődött négy törvényhatósági jogú város – Baja, 87 km², Szabadka (Суботица/Subotica), 974 km², Újvidék (Нови Сад/Novi Sad), 159 km², illetve Zombor (Сомбор/Sombor), 308 km², összesen 1528 km² – együttes területe (10 362 km²) meghaladta Torontál vármegye és Pancsova „összevont” területét (10 016 km²).



A történelmi Torontál vármegye területe (1910) a délszláv–román határkorrekció után (1924)¹

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg
(Letöltés ideje: 2017. január 31.)

¹ A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó, Budapest, 1999. 59., 335., 337. pp.

egykori járása³ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás idején – a második legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 159 974 katasztrális holdat (920,65 km²) tett ki. Ennél az értéknél csak a Nagybecskereki járás területe volt nagyobb. Az Antalfalvai járás területe a történelmi Torontál vármegye területének 9,3%-át adta.

Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint a járás tizenhárom nagyközséget ölt fel, ezek: a járás székhelye, Antalfalva, továbbá Árkod, Baranda, Csenta, Cserépalja, Farkasd, Nagylajosfalva, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget, Torontáludvar, Torontálvásárhely, valamint Újzóra. Az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről hiányosak az információink. Reiszig Ede (1873–1946) magyar történész szerint Baranda feltehetően középkori eredetű. A többi településről jóval későbbi időszakból maradtak ránk adatok. Árkod, Cserépalja, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget és Torontáludvar a török hódoltság időszakában már létezett. Antalfalva, Csenta, Farkasd, Torontálvásárhely és Újzóra a 18. században keletkezett. A legfiatalabb „történelmi” település, Nagylajosfalva telepítését 1804-ben rendelték el. A trianoni békeszerződés aláírását követően, 1925/1926 körül, egy telepésfalut (Torontálputnok [Путниково/Putnikovo]) is alapítottak a délszlávok az egykori járás területén. Az egykori Antalfalvai járás települései csak 1873-ban, a katonai határőrvidék „polgárosításakor” váltak a történelmi Torontál vármegye részeivé. Ekkor létesítették az Antalfalvai járást is. Korábban a Bánság teljes területe előbb katonai, majd – Mária Terézia magyar és cseh királynő (1740–1780), német-római császárné (1745–1765) döntése értelmében – 1751 és 1778 között katonai és polgári igazgatás alá került. Mária Terézia 1778-ban ünnepélyes esküt tett arra, hogy a Temesi Bánság (Temeschwarer Banat) területét visszaadja Magyarországnak számára, és ott engedélyezi a magyar vármegyei közigazgatás bevezetését. A Bánság területén – 1779-ben – az alábbi közigazgatási egységek alakultak meg:

1. Krassó vármegye, Lugos (Lugoj) székhellyel és 223 településsel;
2. Temes vármegye, Temesvár (Timișoara) székhellyel és 177 településsel;
3. Torontál vármegye, Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) székhellyel és 118 településsel, valamint

³ Torontál vármegye a trianoni békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) jogilag fennálló 14 járását 1878-ban létesítették, miután előbb a határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. Nagykikindai kiváltságos kerület területét olvasztotta magába Torontál vármegye. A vármegye területén utolsóként létrehozott két járás az Alibunári és a Párdányi járasok voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 488. p

Az Antalfalvai járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

	Népszámlálás			
	1880	1890	1900	1910
1.	Antalfalva	Antalfalva	Antalfalva	Antalfalva
2.	Jarkovác	Jarkovác	Jarkovác	Árkod
3.	Baránda	Baranda	Baranda	Baranda
4.	Leopoldova	Csente	Csenta	Csenta
5.	A Pancsovai járás adataiban	Czrepaja	Czrepaja	Cserépalja
6.	Farkasdin	Farkasd	Farkasd	Farkasd
7.	Lajosfalva	Lajosfalva	Lajosfalva	Nagylajosfalva
8.	Oppova	Oppova	Oppova	Ópáva
9.	Tomasevátz	Tomasovacz	Tomasevác	Tamáslaka
10.	Szakula	Torontál-Sziget	Torontálsziget	Torontálsziget
11.	Idvor	Idvor	Idvor	Torontáludvar
12.	Debelyácsa	Torontál-vásárhely	Torontálvásárhely	Torontálvásárhely
13.	Uzdin	Ozora	Ozora	Újozora
14.	Albrechtsdorf	–	–	–
15.	Perlasz	A Nagybecskereki járás adataiban		
16.	Rudolsgnad	A Nagybecskereki járás adataiban		

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

4. az Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) alá tartozó határőrvidék (1779–1873).⁴

A bánsági határőrvidék alapjait már a 18. század elején kiépítették. Az 1750 körül a megszüntetett tiszai és marosi határőrvidékek területéről elvándorolt szerbek jelentős része a Nagyikindai kiváltságos kerületben,⁵ valamint a Bánság déli részein – így Antalfalva környékén – tovább folytathatta katonáskodó életmódját. A „bánsági végvidék” területe előbb (1779 és 1838 között) két, majd (1838 és 1873 között) három részre tagolódott:

- német-bánsági határőrezred, Pancsova (Панчево/Pančevo) székhellyel, továbbá
- oláh-illír bánsági határőrezred, Karánsebes (Caransebeș) székhellyel.

Az előbbieken említett két ezred bizonyos területeiből 1838-ban létesítették – a két ezred között földrajzilag elhelyezkedő – ún. illír-bánsági zászlóaljat (1845-től ezredet), amelynek székhelye Fehértemplom (Бела Црква/Bela Crkva) városa volt.⁶

Az Antalfalvai járás tizenhárom történelmi települése – a katonai határőrvidék fennállása idején – mindvégig a német-bánsági határőrezred tartozéka volt. A *Határ állomások a Német Bánsági Határezred területén* című – 1864-ben kiadott – térkép szerint a német-bánsági határőrezred tizenkét századra (Compagnie), illetve az ezred központjára (Grenz-Comunität), Pancsova városára tagolódott. A térkép szerint Csenta és Farkasd az első, Tamáslaka

⁴ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén (különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre)*. In: KATONA TAMÁS – KOVACSICSNÉ NAGY KATALIN – LACZKA ÉVA ZITA (szerk.): *Vavró István, a tudós és pedagógus: Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára*. Magyar Statisztikai Társaság. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest–Győr, 2016. 27–39. pp.

⁵ A Nagyikindai kiváltságos kerület egy szerb önkormányzattal rendelkező, jórészt szerbek által lakott terület volt a Tisza folyó bal partján, Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) központtal és annak környékén. A speciális jogállású terület fennállása 1774 és 1876 közé tehető. DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IX. kötet (Meszr–Olt)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2004. 212. p., GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagyikindai Kiváltságos Kerületben*. In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*. IV. évfolyam, 1. szám. Szeged, 2014. 69–97. pp.

⁶ FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. VI. kötet. Katonai Végvidék*. Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1840. 200–206. pp.

Az Antalfalvai járás anyanyelvi adatai (1880–1910)^{II.}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	43 704	4465	4183	7404	5242	–	20 477		114+1819
1890	45 787	5263	2121	8104	5755	2	472	23 899	171
1900	46 019	5529	2378	8338	5416	–	191	24 035	132
1910	47 044	5957	1849	8623	5442	–	365	24 530	278

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Az Antalfalvai járás vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	43 704	5496	25 948	7725	4171	302	62
1890	45 787	3101	29 381	8018	4610	316	361
1900	46 019	3547	28 896	8147	4622	357	450
1910	47 044	3361	29 633	8736	4428	318	568

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{II.} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Az Antalfalvai járás esetében az első érték (114 fő) az egyéb hazai (93 fő) és az egyéb külföldi (21 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

a második, Baranda és Ópáva a harmadik, Torontálsziget és Torontáludvar az ötödik, Árkod és Újzóra a hatodik, Antalfalva, Nagylajosfalva és Torontálvásárhely a hetedik, Cserépalja pedig a nyolcadik század területéhez tartozott.

Ahogy azt már említettük, a katonai határ-örvidék „polgárosításakor” – 1873-ban – létrehozták az Antalfalvai járást, amely – az 1880. évi magyar népszámlálás adatai szerint – még tizenöt településnek adott otthont. Ezek a korábban említett helységek, Cserépalja kivételével, továbbá az Antalfalvai járáshoz tartoztak még Perlasz, Rudolfsgnad, valamint Albrechtsdorf települések is. Cserépalja akkoriban még a Pancsovai járás része volt, de az 1890. évi magyar népszámlálás idején már az Antalfalvai járáshoz tartozott.

Az 1880. évi magyar népszámlálás idején a járáshoz tartozott Albrechtsdorf is, amelyet a Duna folyam áradásai többször elmostak, végül a helység feloszlott; területe Ópávához került. Ugyancsak a járás részei voltak a szerb több-

ségű Perlasz (Перлез/Perlez), illetve a német ajkú Rudolfsgnad – Rezsőháza (Книћанин/Knićanin) – is, ezeket később a Nagybecskerek járás területéhez sorolták át. Az 1890., az 1900. és 1910. évi magyar népszámlálások idején ugyanaz a tizenhárom nagyközség alkotta az Antalfalvai járás területét.

A járás területe anyanyelvi tekintetben meglehetősen heterogén volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” 47 044 fő élt a járás területén, ebből a többség (52,1%) szerb anyanyelvű személy volt. Őket követte a szlovákság (18,3%), továbbá a magyarság (12,7%), majd a románság (11,6%), végül a német anyanyelvűek (3,9%). Az egyéb anyanyelvűek száma (643 fő) és aránya (1,4%) a járás területén elenyésző volt; jobbára a horvátok tartoztak ebbe a kategóriába.⁷

A települések anyanyelvi tekintetben viszonylag markánsan elkülönültek egymástól. Jobbára szerbek által lakott települések voltak: Árkod,

⁷ A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 364–365. pp. (A továbbiakban: Népszámlálás 1910)

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	%	Fő	%
Antalfalva	1151	23,2	3697	74,4
Árkod	200	6,6	1521	50,4
Baranda	71	3,7	978	51,2
Csenta	191	6	1505	47,3
Cserépalja	320	6,5	2760	55,8
Farkasd	107	5,7	908	48,4
Nagylajosfalva	669	15,7	3248	76,1
Ópáva	480	11,2	2075	43
Tamáslaka	229	8,4	1420	52,1
Torontálsziget	228	7,8	1392	47,7
Torontáludvar	83	3,8	1205	55,4
Torontálvásárhely	5053	97,6	3971	76,7
Újzóra	302	5,4	2070	37,1
Összesen	9084	19,3	26 748	56,9

Forrás: Népszámlálás 1910, 1912. 365., 373. pp.

Baranda, Csenta, Cserépalja, Farkasd, Ópáva, Tamáslaka, Torontálsziget és Torontáludvar. A szlovákok a járás székhelyén, Antalfalván, továbbá Nagylajosfalván képeztek többséget. A magyarok és a románok egy-egy településen alkottak domináns népcsoportot; az előbbieket Torontálvásárhelyen, az utóbbiak pedig Újzórán. Kisebb magyar közösségek éltek a szlovák többségű Antalfalván, illetve a túlnyomórészt román ajkú Újzórán, valamint a szerb ajkú Csentán és Ópáván is. A szerbek kisebb számban éltek a zömében magyarok lakta Torontálvásárhelyen. Az elenyésző számú német anyanyelvű népesség jobbára a szerb többségű Ópáván élt. Kisebb számban viszont Antalfalván, továbbá Árkodon, Tamáslakán, Torontálszigeten, valamint Torontálvásárhelyen és Újzórán is előfordult.⁸

Vallási tekintetben – 1910-ben – az Antalfalvai járás területén a népesség körében ortodox többséget találunk. A javarészt a szerb és román ortodox egyházakhoz tartozó népesség az Antalfalvai járás lakosságának 63%-át tette ki. A második legjelentősebb vallás – a szlovákoknak köszönhetően – az ágostai hitvallású evangélikus volt (18,6%). Őket – harmadik helyen, főképp

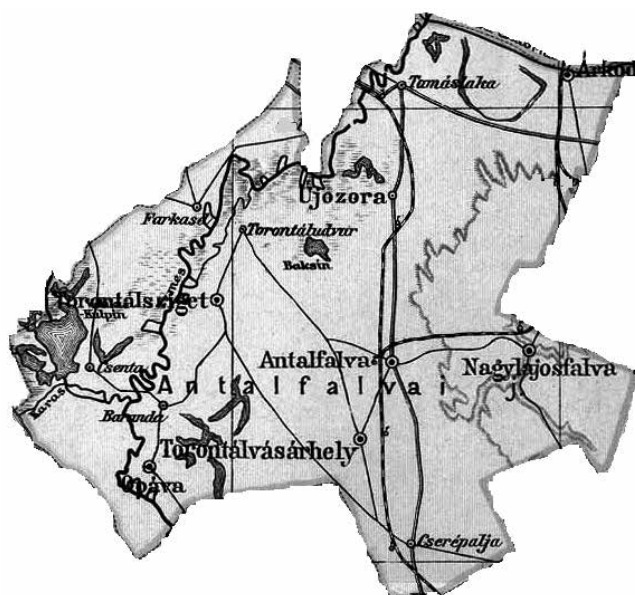
a torontálvásárhelyi magyarságnak köszönhetően – a református (9,4%) követte. Jobbára a németek, illetve kisebb részben a magyarság és a horvátok soraiból kerültek ki a negyedik legjelentősebb vallás képviselői, a római katolikusok (7,1%). A többi felekezet híveinek száma (886 fő) és aránya (1,9%) elenyésző volt.⁹

Az Antalfalvai járás területén 1910-ben 9084 fő, azaz a teljes népesség 19,3%-a beszélt magyarul. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a járások „rangsorában” az utolsó előtti, azaz a 13. helyet szerezte meg. Ennél kedvezőtlenebb értéket csak a jobbára román, illetve szerb, kisebb részben pedig szlovák anyanyelvűek által lakott Alibunári járás népessége mutatott. (Ott mindössze 2367 fő, azaz a teljes népesség 8,1%-a beszélt magyarul.) Az Antalfalvai járás területén Torontálvásárhely túlnyomórészt magyar anyanyelvű népessége természetesen „felülreprezentált” volt a magyar nyelv ismerete tekintetében.

Az írni és olvasni tudás statisztikáját tekintve az Antalfalvai járás területén 26 748 fő – a népesség 56,9%-a – tudott írni és olvasni. A tizen-

⁸ Népszámlálás 1910, 1912. 364–365. pp.

⁹ Népszámlálás 1910, 1912. 364–365. pp.



Az Antalfalvai járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés.

négy járás rangsorát tekintve az Antalfalvai járás a hatodik helyen végzett, a Perjámosi (62,1%), a Zsombolyai (60,8%), a Csenei (60,2%), továbbá a Pancsovi (58,3%) és a Nagyszentmiklósi járások (58,1%) értékei után. Az Antalfalvai járáson belül a túlnyomórészt magyar anyanyelvűek által lakott Torontálvásárhelyen, továbbá a jobbára szlovákok által lakott Antalfalván, illetve Nagylajosfalván messze az átlag feletti volt az írni és olvasni tudó népesség aránya.¹⁰

A trianoni békeszerződés az egykori Antalfalvai járás teljes területét elcsatolta Magyarországtól, a térség egészében a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd 1929-től Jugoszlávia része lett. Napjainkban az egykori járás települései Szerbiához tartoznak.

¹⁰ Népszámlálás 1910, 1912. 365, 373. pp.

¹¹ Aradi a történelmi múltban két települést alkotott. Alsóaradi, jobbára szerbek, Felsőaradi (Slovenský Aradáč) inkább szlovákok által lakott helység volt.

¹² REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 19–20. pp. (A továbbiakban: REISZIG 1912)

¹³ Ковачица. Српска Православна Епархија банатска. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/kovacica/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

II. Az Antalfalvai járás települései a főbb statisztikai adatok tükrében

II. 1. Antalfalva, a járás székhelye

Antalfalva (németül: Kowatschitz, románul: Covăcița, szerbül: Ковачица/Kovačica, szlovákul: Kovačica) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelye volt.

A mai települést viszonylag későn, a 18. század közepén alapították. A tiszai és marosi határ-örvidék felosztása (1751) után feltehetően szerb határőrök és családtagjaik telepedtek le a területen. 1767 körül, a német-bánsági határőrezred kialakításakor annak egyik századszékhelyévé jelölték ki. Ekkor lett a – korábban Kowaschitz névű – település neve Antalfalva. A német-bánsági határőrezred hetedik századát Antalfalva, Nagylajosfalva és Torontálvásárhely alkotta.

A helység életében új korszak kezdődött, amikor 1783 körül előbb Écskáról (Ечка/Ечка) és Aradiból (Арадац/Aradac),¹¹ majd 1801 és 1803 között a felvidéki Árva és Trencsén, valamint az alföldi Békés vármegyékből ágostai hitvallású evangélikus szlovákok költöztek a faluba.¹² A település lakosságát 1849-ben és 1893-ban a kolera tizedelte meg. Antalfalva 1873-ig a német-bánsági határőrezred területéhez tartozott, majd Torontál vármegye részeként az Antalfalvai járás székhelye lett.

A település szlovák lakói az ágostai hitvallású evangélikus egyházhoz tartoznak. Evangélikus templomuk építését 1828-ban fejezték be.

A településen élő szerbek a szerb ortodox egyház tagjai. A szerb pravoszláv templom jelenleg építés alatt áll. Titulusa: Védelmező és közbenjáró Szűz Mária (Покрова Пресвете Богородице/Pokrova Presvete Bogorodice).¹³

Kitekintésként jegyezzük meg, hogy napjainkban Antalfalva városi jellegű település, továbbá – a nyolc helységet számláló – Antalfalva község (Општина Ковачица/Opština Kovačica) központja. Népességszáma 1910 és 2022 között – jelen-

Antalfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{III.}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3738	104	110	3342	15	–	20		16+131
1890	4271	127	121	3984	23	–	–	13	3
1900	4546	212	117	4141	11	–	1	19	45
1910	4969	329	103	4417	21	–	1	23	75

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

III. Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Antalfalva esetében az első érték (16 fő) az egyéb hazai (13 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Antalfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3738	110	52	3479	42	36	19
1890	4271	128	43	3984	32	58	26
1900	4546	167	28	4143	69	85	54
1910	4969	226	84	4301	74	75	209

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Antalfalva etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	6359	Nincs adat.						
1953	6674	41	Nincs adat.	6111	6	20	333	Nincs adat.
1961	6990	48	Nincs adat.			13	297	Nincs adat.
1971	7119	23	Nincs adat.			18	312	Nincs adat.
1981	7357	23	Nincs adat.			14	364	Nincs adat.
1991	7426	21	4	6337	25	9	427	603
2002	6764	34	2	5697	23	9	558	441
2011	6259	34	Nincs adat.	5142	28	13	593	Nincs adat.
2022	5398	28	Nincs adat.	4130	24	4	615	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Árkod nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{IV.}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2826	22	190	7	34	–	2444		3+126
1890	3013	36	227	2	31	–	6	2677	34
1900	3009	70	275	4	34	–	9	2615	2
1910	3019	54	313	4	14	–	6	2602	26

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{IV.} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Árkod nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2826	200	2601	7	6	12	–
1890	3013	265	2737	1	5	5	–
1900	3009	313	2632	10	13	23	18
1910	3019	253	2637	101	14	12	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Árkod etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2936	Nincs adat.						
1953	3035	176	Nincs adat.	8	69	10	2636	Nincs adat.
1961	2963	167	Nincs adat.			6	2633	Nincs adat.
1971	2624	206	Nincs adat.			9	2176	Nincs adat.
1981	2291	197	Nincs adat.			8	1761	Nincs adat.
1991	2155	171	30	21	76	2	1620	235
2002	1817	158	26	19	104	3	1386	121
2011	1505	103	20	14	98	Nincs adat.	1157	Nincs adat.
2022	1275	50	7	10	96	Nincs adat.	935	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendő. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

tősebb ingadozásokkal – 8,6%-kal növekedett. Azonban érdemes kiemelni, hogy a településen 1991-ben éltek a legtöbben, azóta itt is folyamatosan fogy a népesség száma. Az egykori Jugoszlávia széthullása (1991) és az azóta fennálló gazdasági „kihívások” Antalfalván és környékén is érzetik hatásukat. Habár a már városi címmel rendelkező településen agilis, összetartó szlovák közösség él, amely még – akárcsak a község (Opština Kovačica) népessége körében – masszívan tartja a többségét, látható a számbeli visszaesés.

II. 2. Árkod

Árkod (németül: Jarkovatz, románul: Iarcovăț, szerbül: Јарковац/Jarkovac) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északkeletre elhelyezkedő település.

A helységet a török hódoltság időszakában létesítették, ennek pontos idejéről viszont nincsenek értesüléseink. Első lakosai szerbek voltak. A török kiűzésének időszakában, 1717-ben – Jankováz néven – szerepelt a kincstári összeírásban, 14 lakott házzal. Ezt követően az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között tüntették fel. Az osztrák adminisztráció 1768 és 1770 között, a bánsági katonai határőrvidék szervezésekor a német-bánsági határőrezred területéhez sorolta.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. december 15-én éjjel rendkívül heves harc bontakozott ki a falu birtoklásáért a magyarok és a szerbek között. Damjanich János (1804–1849) honvéd alezredes (később tábornok) dandárjával még 1848. december 14-én bevonult a községbe, a szerb lakosság látszólag barátsággal fogadta a magyarokat. Azonban a helybeliek titokban értesítették a Tamáslakán állomásozó szerb felkelőket.

A Stevan Petrović Knićanin (1807–1855) által vezetett szerb sereg éjszaka megrohanta a falut, de a honvédek véres harcok árán visszaverték a támadást. A halálos áldozatok között közel háromszáz honvédet találunk, de a szerb felkelők soraiban még nagyobb volt a veszteség, leg-

alább hétszáz fő. Az igazi szörnyűség azonban csak ezután következett, másnap a magyar honvédsereg, megtorolván az árulás miatti sérelmet, a falu egész népességét – a gyermekek kivételével – felkoncolta, a helységet pedig felgyújtotta.¹⁴

Árkodot a német-bánsági határőrezred szervezésekor annak hatodik századába sorolták be, a túlnyomórészt román anyanyelvűek által lakott Újözorával egyetemben. A határőrvidék „polgárosítását” (1873) követően a település Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb ortodox templomot 1850-ben építették, és Urunk mennybementele (Вазнесења Господњег/Vaznesenja Gospodnjeg) tiszteletére szentelték fel.¹⁵ Ünnepnapiját az ortodox liturgia szerint augusztus 19-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb. A település határában, a Számos (Самош/Samoš) felé vezető út közelében egy 1904-ben épített, Urunk színeváltozása tiszteletére felszentelt szentkút (Vodica) is található.

A napjainkban a Torontálszécsány községhez (Општина Сечањ/Opština Sečanj) tartozó Árkod népességszáma 1910 és 2022 között jelentős mértékben csökkent. Egy bő évszázad alatt népességének 57,8%-át veszítette el. Különösen a délszláv háború kirobbanása (1991) óta gyorsult fel a falu népességének fogyása.

Érdekességgként jegyezzük meg, hogy Szabó Magda *Abigél* című regényének cselekménye Árkodon játszódik, amely azonban fikatív település, nem azonos a bánáti, jórészt szerbek által lakott helységgel.

II. 3. Baranda

Baranda (németül: Baranda, románul: Băranda, szerbül: Баранда/Baranda) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától nyugatra elhelyezkedő település.

A helység feltehetően középkori eredetű, Pesty Frigyes (1823–1889) történész az egykor Keve vármegyéhez tartozó Berend településsel azonosította. (Ebből kifolyólag Baranda lehet az egykori Antalfalvai járás legrégebbi települése.)

¹⁴ REISZIG 1912, 20–21. pp.

¹⁵ Јарковац. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/jarkovac/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

A helység több középkori birtokosáról maradt ránk adat. A falu a török időben elpusztulhatott.¹⁶ Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel. Fél évszázad múlva, a német-bánsági határőrvidék szervezésekor

szerb határőrök és családtagjaik vették birtokukba. Néhány évvel később – az 1770-es években – további szerb családok költöztek a faluba a Nagykikindai kiváltságos kerület területéről.¹⁷ Barandát a német-bánsági határőrezred harma-

Baranda nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^V

Népszámlálás	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb
1880	1860	10	60	1	1	–	1717	71
1890	2027	19	57	–	–	–	–	1949
1900	1915	8	44	4	4	–	2	1853
1910	1911	22	40	5	1	–	–	1824

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^V Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Baranda nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1860	52	1789	1	–	15	3
1890	2027	63	1945	–	1	8	10
1900	1915	43	1850	11	6	1	4
1910	1911	42	1784	19	9	–	57

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Baranda etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1917	Nincs adat.						
1953	1934	12	Nincs adat.	8	4	18	1872	Nincs adat.
1961	1841	9	Nincs adat.				19	1794
1971	1671	11	Nincs adat.				7	1615
1981	1656	9	Nincs adat.				15	1513
1991	1690	8	2	3	1	14	1515	147
2002	1648	13	–	5	4	10	1542	74
2011	1544	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7	1354	Nincs adat.
2022	1399	10	Nincs adat.	6	9	6	1174	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendők. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

¹⁶ REISZIG 1912, 21. p.

¹⁷ REISZIG 1912, 21. p.

dik századába sorolták be, annak székhelyével, Ópávával együtt. Majd a katonai határőrvidék felosztása, „polgárosítása” után, 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásába sorolták be.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1814-ben építették, és Szent Miklós (Светог оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját május 22-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.¹⁸ A település mellett egy szentkút is található.

Baranda napjainkban – az Ópávát, továbbá Szekerényt (Сефкерин/Sefkerin), valamint Torontálszigetet is tömörítő – Ópáva község (Општина Опово/Opština Opovo) települése. A helység 1910 és 2022 között népességének 26,8%-át veszítette el. A népesség fogyása a 20. század közepétől folyamatos.

II. 4. Csenta

Csenta (németül: Tschenta, románul: Centa, illetve Țenta, szerbül: Чента/Čenta) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától nyugatra elhelyezkedő település.

A helység – eredeti nevén Czenthá – a 18. század közepén létesült. Első szerb lakosai 1753-ban az idevándorló tiszai és marosi határőrökből és családtagjaikból kerültek ki. A megtelepedett szerbek 1760-ban megváltoztatták a falu nevét, új neve Leopoldova lett. A 18. század második felében – 1768 és 1770 között – újabb szerb határőrcsaládok telepedtek le itt. Őket további betelepülők követték, előbb a Nagyikindai kiváltságos kerületből (1775–1778), illetve utóbb Écskáról (1802) is.¹⁹

A falu a német-bánsági határőrezred részeként a Perlasz székhelyű első század települése volt – Perlasszal és Farkasddal egyetemben. Csenta a katonai határőrvidék „polgárosítását”

követően, 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett. Jelenlegi magyar nevét 1888-ban kapta.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1820-ban építették, és Szent György (Свети великомученик Георгије/Sveti Velikomučenik Georgije) tiszteletére szentelték fel.²⁰ Ünnepnapiját – a pravoszláv „kalendárium” szerint – május 6-án tartják. A liturgikus nyelve a szerb. A településen egy ortodox szentkút is található.

Csenta jelenleg Nagybecskerek község (Општина Зрењанин/Opština Zrenjanin) legdélebben fekvő települése. A helység népességszáma az 1910. évi magyar népszámlálástól számítva viszonylag stagnált, utóbb visszaesett. Több mint száz év alatt, 1910 és 2022 között a falu népességszámának 17,5%-át veszítette el.

II. 5. Cserépalja

Cserépalja (németül: Czrepaja, románul: Cerepalia, szerbül: Црепaja/Crepaja) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától délre elhelyezkedő település.

Cserépalja már a török hódoltság alatt is létezett, azonban korábbi múltjáról már nincsenek biztos információink. A török hódoltság időszakából származik például az a kőkút, amely a faluban található. A török korszak végére a település elnéptelenedett. A helységet 1750-től kezdve a dél-magyarországi bérlők társasága bérelte: mint Mala Czrepaja és Welika Czrepaja nevű pusztákat.²¹ A falu újraneépítése báró Engelshofen Ferencz Lipót (1692–1761) altábornagy, bánsági kormányzó (1740–1753) nevéhez fűződik, aki 1752-ben száz szerb határőrcsaládot telepített ide, őket később újabb szerb telepek követték, főképp a környékbeli helységekből. Idővel a német-bánsági határőrezred nyolcadik századának székhelye lett. A faluban 1866-ban,

¹⁸ Баранда. Српска Православна Епархија банатска. А Банати Серб Ортодох Хелитартосаг honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namesnistvo/baranda/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

¹⁹ REISZIG 1912, 36. p.

²⁰ Чента. Српска Православна Епархија банатска. А Банати Серб Ортодох Хелитартосаг honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/perlesko-namesnistvo/centa/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

²¹ REISZIG 1912, 36. p.

Csenta nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VI.}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2377	20	78	1	1	–	2190		2+85
1890	2706	31	102	4	–	–	14	2549	6
1900	2920	47	59	1	7	–	4	2802	–
1910	3179	102	69	7	–	–	1	2985	15

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VI.} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Csenta esetében az első érték (2 fő) az egyéb hazai (1 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Csenta nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2377	94	2258	1	–	24	–
1890	2706	169	2515	–	1	21	–
1900	2920	130	2779	–	–	11	–
1910	3179	173	2953	12	10	14	17

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Csenta etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	3293	Nincs adat.						
1953	3298	20	Nincs adat.	–	4	60	3172	Nincs adat.
1961	3182	25	Nincs adat.			30	3080	Nincs adat.
1971	3224	10	Nincs adat.			29	3055	Nincs adat.
1981	3192	21	Nincs adat.			14	2949	Nincs adat.
1991	3001	10	1	1	2	11	2786	190
2002	3119	6	5	3	2	14	2969	120
2011	3050	10	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7	2845	Nincs adat.
2022	2622	7	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	7	2465	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Cserépalja nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VII.}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4743	28	94	23	45	–	4287		35+231
1890	4893	36	83	25	28	–	1	4666	54
1900	4925	53	56	16	8	–	6	4754	32
1910	4949	43	64	4	10	–	–	4711	117

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

VII. Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népeiséget jelölte. Cserépalja esetében az első érték (35 fő) az egyéb hazai (33 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Cserépalja nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4743	85	4582	55	15	5	1
1890	4893	67	4727	33	29	13	24
1900	4925	71	4766	10	49	11	18
1910	4949	61	4837	20	13	10	8

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Cserépalja etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4641	Nincs adat.						
1953	4914	28	Nincs adat.	13	7	22	4513	Nincs adat.
1961	5516	32	Nincs adat.			27	5229	Nincs adat.
1971	5289	25	Nincs adat.			18	4963	Nincs adat.
1981	5369	23	Nincs adat.			17	4680	Nincs adat.
1991	5128	23	–	34	6	5	4461	599
2002	4855	31	–	35	4	7	4280	498
2011	4364	24	Nincs adat.	26	15	4	3810	Nincs adat.
2022	3866	27	Nincs adat.	25	18	6	3226	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendők. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

majd 1910-ben kolera pusztított.²² Cserépalja a katonai határőrvidék feloszlása után, 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának része lett.

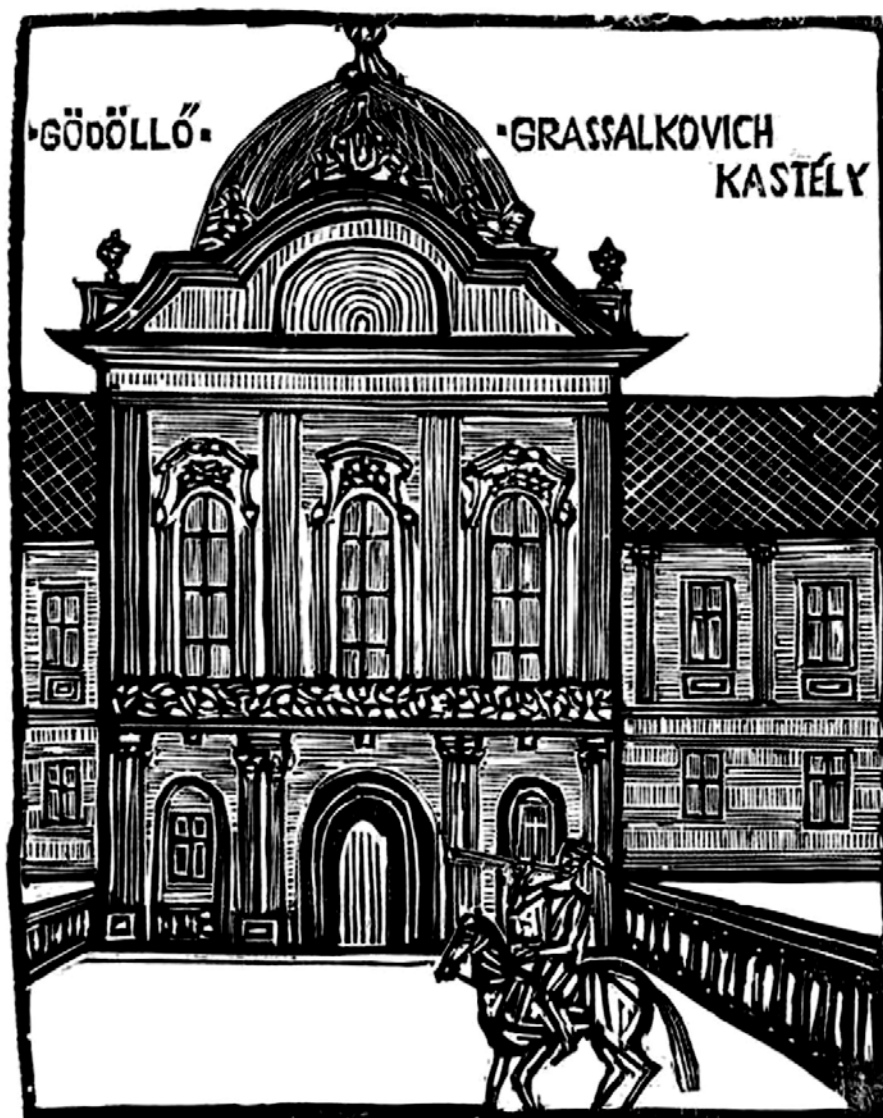
A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Az „új”, szerb pravoszláv templomot 1822-ben építették, és Nagyboldogasszony (Успенье Пресвете Богородице/Uspenje Presvete Bogorodice) tiszteletére szentelték fel. Ünnephaját – a szerb ortodox liturgia szerint – augusztus 28-án tartják. A liturgikus nyelve a szerb.²³ Cserépalján áll egy kútkápolna – szerbül Vodica – is, ahol évenként, pünkösöd másodnap-

ján (régí szokás szerint) pravoszláv szentmisét tartanak. A helyi szerb ortodox egyháznak van egy 1774-ből származó érdekes aranyozott keresztje – aranyveretű díszítéssel –, amely még a régi templomé volt.

A napjainkban is jobbára szerb ajkú Cserépalja Antalfalva község legdélebbben fekvő helysége. A település népességszáma 1910 és 2022 között 21,9%-kal csökkent. A falu legnagyobb népességszámát 1961-ben érte el, onnan számítva jelentősebb a „fehér pestis”, a népesség számának csökkenése (–29,9%).

²² REISZIG 1912, 36. p.

²³ Црепaja. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/crepaja/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)



Grassalkovich-kastély, Gödöllő

Groteszk létimádat

Arató Antal: Perei Zoltán

A kortárs magyar grafika, abban is a fametszet, annyira gazdag, hogy nincs idő, amikor ne bukkanjon elő a feledés homályából egy-egy jelentős művész. Akit a sorsa tett szerencsétlenné, hogy ne tudjunk róla, vagy a saját credójához ragaszkodó makacssága (önfejűsége?) ragadt ki a szakmai megbecsülés figyelméből? Ez is, és az is közrejátszhatott abban, hogy Perei Zoltán (1913–1992) főképp a fametszetre épülő művészete mára szinte elfelejtődött. Méltatlanul.

Nem csupán igényessége, a fadúcot szálirányban vágó képi ereje teszi lapjait halhatatlanná – Megay László szerint ez a technika az „ősibb, férfiasabb eljárás” –, hanem az állandóan lázban égő, az életet, a történelmet, a művészetet saját, megannyiszor fájó, testi valósággá emelő képzeletének bilincstörő józansága is. Szabadságdalnak képzelvén a létezés és kitarulkozás eme formáját.

A természetbe burkolva (kertvalóság) is szinte szerzetesi életet él. Ürömhegyi magánya, a négy fal közötti cella kopársága (asztal, nagyítólencse, fametsző kések) jól jellemzi zárkózottságát. Ha Molnár Aurél nem látogatja meg a fősodortól nagyon is eltérő különcöt, riportja nélkül (*Olvasó Nép*, 1981) szinte semmit nem tudnánk Perei életrajzáról, életformájáról, gondolkodásáról. „Ma már csak ez a két dolog érdekel: a grafika és a kert. Nélkülük nem lenne miért élnem...”

Az Arad megyei Zarándnadas szülötte iskoláskorában is már mindig rajzolt, elég korán ismerte Rembrandtot és Van Goghot. Részt vett a II. világháborúban („*árkász voltam, fogságba estem*”). A Képzőművészeti Főiskolán, ahová félcipője nem lévén bakancsban járt, Kmetty János (festészet), legkedveltebb tanárként Varga Nándor Lajos, valamint Koffán Károly (grafika) voltak a mesterei. Hiába jelent meg 1948-ban egy főiskolai kiadványban, Szinte Gábor, Diskay Lenke és Varga Hajdú István társaságában, igényes fametszete (*Levétel a keresztről*), 1950-ben kényszerből már („*hogy legyen mit ennem*”) macskát és majmot „csinált”.

Föladta volna? Aligha. Csak egy kissé megtántorodott.

Ahhoz, hogy alkotómódját tekintve igaza legyen – „*a metszet elsőbbre a fejben készül el*” –, a könyvek szerelmese lett. Életformát jellemző magatartásnak is beillik a vallomása: „*Olvasás nélkül nem tudok élni.*” S ezért is egész életében munkába, vagyis tanulásba, rajzolásba, művelődésbe ölte mindennapjait. 1954-ben például a Rézkarc Nyomdában dolgozott, ahol rendcsinálás után egy évig üzemvezető is volt.

A kíváncsiság vagy inkább az 1956-os forradalom leverésének a keserűsége vitte ki (diszsidált) 1960-ban Angliába, Párizs érintésével Stevenage-be, egy London melletti kisvárosba? Pontosan nem tudhatni. A nyugtalan szellem az ott töltött nyolc év alatt talált rá, miként Molnár Aurélnak elárulta, saját hangjára. Egy rézkarcnyomdában dolgozott, száz év előtti technikával; maguk törték a festéket, és a galvanizálást is saját maguk végezték. Hagyományos angol metszeteket készítettek ausztráliai és új-zélandi exportra. Egy kiállításának, de már akkor jobbára a fametszet bűvöletében élt, sikere is volt. Bár munkáját megbecsülték, de mindvégig idegen maradt. Noha ott ragadt rá az angol nyelv – szorgalmas lévén Shakespeare minden művét szó-tárral elolvasta, és ajándékként a világlátás mint peregrinusadalék – hazajött.

Igaz, korai, 1948-as grafikái között már akadt remekmű (*Madarak*), de valójában csak itthon – szerette hangoztatni: cellamagányában – lett azzá, aki: a fametszet mesterévé. Noha az aránylag nagyobb méretű lapoktól sem idegenkedett (*Hazafelé* – 1976, *Lovas szekér* – 1974, *Bivalyok* – é. n. stb.), 1984 után már nem készített ilyen grafikát. „Örültsége” táplálta a véráramot, mindent megnézni és elolvasni! A japán fametszetektől az aradi vértanúig, az esztétikai kislexikontól az etruszk terrakottáig, a hazai kastélyoktól Wagnerig és Rahmanyinovig minden az áldott, saját maga csiszolta körtefából készült lapdúcra került. Az idők folyamán akarva-akaratlan a kultúra fennköltjének, alázattal viselt *mun-kás* történésének képzezte ki magát.

Szakmáját is tudós módjára művelte. Többek közt bizonyítja *A lapdúcmetset (Történet és technika)* című kiadványhoz készült előszava: „*A lapdúcmetset kemény, szögletes, darabos, primitíven ható nyomatot ad. Kerüli a térhatást, a fény és árnyék ábrázolását. Legfőbb kifejező eszközei a vonalak és egy-egy sötétebb folt*” (Városi Könyvtár – Jász Múzeum, Jászberény, 1976). Ha úgy érezte, hogy a meglévő értékhez hozzá kell tennie valamit, bátran lépett. Arató Antal írja a *Képes esztétikai kislexikon*hoz készült, 92 darabos *Lexikonkép-sorozat*ról: „*Perei a választás során előnybe részesítette a képzőművészeket, írókat, fába metszette a lexikonban* [mármint a könyvformában megjelent tárházban – Sz. L.] *nem szereplő Dosztojevszkij, Goya, Holbein és Rubens arcvonását is.*”

Mindmáig rejtély, hogy ez a különös, karakterében és kontúrjaiban kemény, a földszagú realitást valaminő sosemvolt szépségesszménnyel ötvöző világ miért nem ragadta meg a szakmai ítéseket. Viszont az a pár ember, aki tollat ragadott eme tollpiheként szállongó, darabosan *nehéz* súly megértéséhez, csaknem ódákat zeng Perei műveinek elemzésekor.

Supka Magdolna, a magyar grafika nagyszonyja, számtalan érték fölfedezője többször is elemezte eme fölkavaróan furcsa grafikai világot. Telitalálat, amikor arról beszél, hogy a művész az ember és a világ iránti rokonszenvét „*a pásztorfaragványok szűkszavú, tömör formáiba rejt*”, vagyis Perei „*megszemélyesített ősképeket vetít elénk az ember eredeti valójából, önkéntelenségéből*”.

Ugyanitt, pontosabban a Csók István Galéria 1978-as kiállítása katalógusának bevezetőjében olvasható: „*Ha a művész ma az életérzés ősi és elemi kifejezésére nem irányzatok modorát keresi, s nem is a naivok módján törekszik, hanem náluknál tudatosabb, kiművelt eszközökkel, akkor a művészetek tanult nyelvét önmagának kell átírni az egyszerűség és erő megragadó formáira, és pedig hitelesen, ihletetten – nem színlelt sutasággal.*”

S a végkövetkeztetés? „*A csontja velejéig természeti emberművészete innen sarjad, s ettől olyan nyitott, mint maga a természet.*” Nem véletlen, hogy a korábban már említett Megay László ehhez hasonló véleményre jut: „*Amit Perei alkot, az számomra a törzsi művészettel rokon*” („*A rajzok vén bolondja*” – Perei Zoltán fametszeteiről, Kortárs, 1987).

Ha így van, márpedig szerintem így van, akkor ez a különös világ mind a klasszikusok, a tömör foltot érzelmi drámaként megjelenítő szegedi-

londoni Buday György és a szellősebb líraisággal élő kolozsvári Gy. Szabó Béla, valamint a vonal-finomságot rajzi erővel a kifejezés szolgálatába állító budapesti König Róbert és a klasszikus ideált saját érzelmi ideáljaként közvetítő nyíregyházi Szepessy Béla fametszetarzenáljától jelentősen különbözik.

Görcsösen feszítettebb, durvábban sokkoló. A saját erejét grafikai erőként átörökítő dinamika hatja át. S még valami: Supka Magdolna már utalt eme rajzi kozmosz egyik fontos jellemzőjére, a groteskségre. Hadd fejlesszem tovább a megállapítását: a fametsző életműve nem más, mint karcos, groteszk létimádat.

Perei még az arcképeiben is a szokásos, az alany pontos hasonmását visszaadó vonalérzékenység helyett a megjelenítendő alak bensőjének vagy a benső tartalmaknak, érzelmi topozsoknak vélt „rajzát” közvetíti. Ez a naivhoz és az avantgárdhoz egyként közelítő látásmód sokszor épp a lapok különös, elrajzoltan drámai szerkezete folytán válik egyedivé (*Bivalyok* – é. n.; *Halász szigonnyal* – é. n; *Pisztolypárbaj* – 1975).

A „monografikus” album talán legfontosabb adaléka, hogy közzéteszi a *Tematikus sorozatok jegyzékét*. Az alkotó ez irányú munkássága, hihetetlennek tűnik, belőlük tizenhétet számol. Első a *Don Quijote* (1949), utolsó a *Római szobrok és sírtáblák* (1990). A 203 arcképből álló *Zeneszerzők-sorozat*ot a művész, nem egyedülként, fametszet-tanulmányként értékeli. Ám a *Szobrok és domborművek* is 111, a *Kovácsoltvas-sorozat* 94, a *Történelmi arcképek* 97, az *Operaház-sorozat* 85 kisgrafikát tartalmaz. Egy nagyobb, 90-100 lapból álló sorozat három-négy hónap alatt készült el.

Honnan ez a munkaláz? Nyilván az önkifejezői képesség ébrentartásából. S mindehhez hozzásegíthet az innen-onnan gyarapodó kedélyvilág. „*A fa színe, anyagának keménységi foka, rugalmassága, erezte, olykor még bütykei és illata is alkotói kedvre hangolták a művész képzeletét*” (Supka Magdolna).

A csodálatos album sohasem készül el, ha a művész mellett évtizedekig álló, öt gyakorta láto-
gató, mappák kiadásában segítő barát, a könyvtárigazgató, kisgrafikagyűjtő, szerkesztő Arató Antal nem áll a talpára. Ezt a hatalmas anyagot összegyűjteni és rendszerezni ezer fáradsággal bíró munka volt. Köszönet érte. (*Hermész Német–Magyar Kulturális Egyesület*, 2022)

E számunk szerzői

Bakonyi István	irodalomtörténész, Székesfehérvár
Béres Klára	kutatóvegyész, Budapest
Borsányi Katinka	költő, műfordító, Fonte, Venetto
Csámpai Ottó	szociológus, író, Nyitraacsehi
Dalmay Árpád	író, kultúrpolitikus, Nyíregyháza
Gubás Ágota	folyóirat-szerkesztő, újságíró, Szabadka
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Iancu Laura	költő, író, néprajzkutató, Velence
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Mezey Katalin	író, költő, Budapest
Orbán Viktor	jogász, politikus, Budapest
Perjés Klára	újságíró, szerkesztő, Budaörs
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Siflis Zoltán	operatőr, filmrendező, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szokolczay Lajos	művészeti író, Kismaros
Tráser László	író, újságíró, Szeged



Akvarellvázlat



Akvarellvázlat



Akvarellvázlat



Akvarellvázlat



Akvarellvázlat



Akvarellvázlat



Párbaj



Akvarellvázlat



Lovasmutatvány



Férfi két lóval



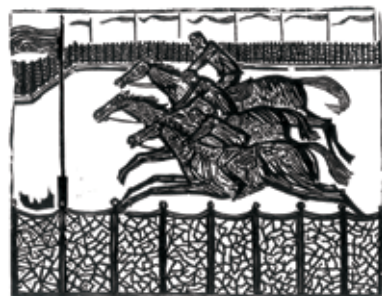
Lovagló nő



Körhinta



Férfi lóval



Lóverseny



Lovas szekér



Szent György



Postakocsi



Don Quijote de la Mancha



Pihenő az erdőben



Don Quijote de la Mancha



Útban a Fekete-hegység felé



Madarak és halak teremtése



Madarak



Madár



Aulich Lajos



Damjanich János



Dessewffy Arisztid



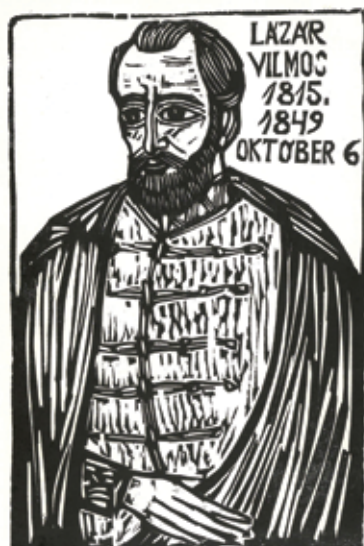
Kiss Ernő



Schweidel József



Lahner György



Lázár Vilmos



Gróf Leiningen Károly



Nagy Sándor



Batsányi János



Berzsenyi Dániel



Kölcsey Ferenc



Katona József



Vörösmarty Mihály



Kazinczy Lajos



Petőfi Sándor



Arany János



Petőfi Sándor



Babits Mihály



Jónás és a cethal



Jókai Mór



Juhász Gyula



Ady Endre



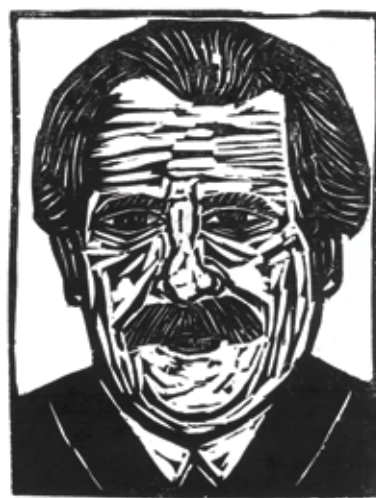
József Attila



Krúdy Gyula



Mikszáth Kálmán



Móricz Zsigmond



Ökrös szekér



Szüret



Szélmalom



Mutatványosok



Birkózók



C. n.



Fonó nő



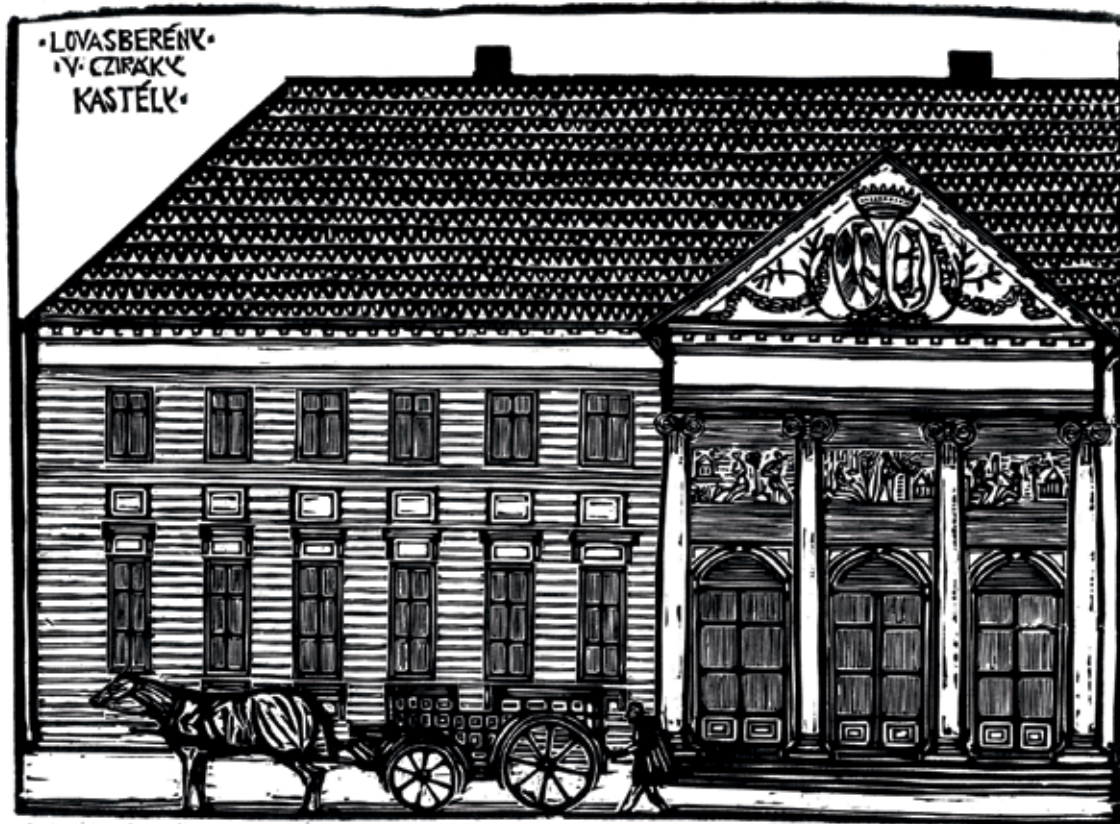
Műgyűjtő



Szövőő



Brunszvik-kastély, Martonvásár



Cziráky-kastély, Lovasberény